Mozaikok
Izsófalva múltjából

I z s ó f a l v a
2005

Összeállította és szerkesztette:

HADOBÁS SÁNDOR

az Izsó Miklós Művelődési Ház
honismereti gyűjteményében őrzött
anyagok felhasználásával

Kiadta:

Izsófalva Nagyközség Önkormányzata

Felelős kiadó:

Fodor Albert
polgármester

Izsófalva Nagyközség 2000-ben felavatott címere.

Fő motívuma, a szőlőfürtöt tartó kéz az egykori községi pecsétet idézi. A bányászjelvény a lényegében már megszűnt széntermelésre utal, a búza-kalászok a mezőgazdasági tevékenységet, a stilizált hullámok a község vizeit (Szuha, Ormos-patak, bányatavak) szimbolizálják.

E L Ő S Z Ó

Izsófalva… Aki először hallja ezt a helységnevet, érzi, hogy nem természetes úton keletkezett. Igaza van: a történelmi *Borsod* megyében, a mai *Kazincbarcikától* 8 km-re északra fekvő települést eredetileg *Disznóshorvátnak* hívták, amit a múlt század közepén, 1950-ben változtattak *Izsófalvára* a község jeles szülöttének, *Izsó Miklós* szobrászművésznek a tiszteletére. Így ha most valahol szóba kerül a falu, önkéntelenül felidéződik a nagy alkotó személye, korszakalkotó munkássága is – természetesen csak azokban, akik ismerik, tudnak róla…

Disznóshorvát–Izsófalva Árpád-kori település, keletkezése a 13. század elejére tehető. A középkori források meglehetősen keveset mondanak róla, nyilván azért, mert szerény helyet foglalt el a vidék életében. Nem voltak nevezetes és gazdag birtokosai, nem épült itt vár, kastély, de még kúria sem, határában nem dúltak heves csaták. Régészeti leleteknek, műemlékeknek is híján van. Legrégibb épülete az 1860-as években emelt református templom, amely a lebontott korábbi egyház helyén áll. „Csupán" azzal büszkélkedhet, hogy születése, illetve itt-tartózkodása révén szoros szálak fűzték ide a 19 században a magyar kultúra néhány kiemelkedő alakját

Lakói, dacolva a török sanyargatással, járványokkal, természeti csapásokkal és más megpróbáltatásokkal, a 19. század végéig földműveléssel és állattartással biztosították megélhetésüket. Akkor kezdődött új korszak a község történetében, amikor nagykiterjedésű határában több helyen is szenet tártak fel, és egymás után nyíltak itt a bányák. *Disznóshorvát* földjén két új, korszerű bányatelep jött létre, *Ormospuszta* (1953-tól *Ormosbánya*) és *Rudolftelep*. Sorra emelték az üzemi és közösségi épületeket, a betelepülő munkáscsaládok részére pedig a lakóházakat. A népesség néhány évtized alatt a korábbinak a többszörösére duzzadt. A bányászat minőségi változást eredményezett az életmódban, a szociális, oktatási és kulturális ellátásban is. A fejlődés 1945 után még látványosabb volt, egészen addig, amíg az 1970-es évek végétől hanyatlás-

nak nem indult a szénbányászat. Fokozatosan beszüntették a termelést a helyi aknák, ami az élet minden területén visszaesést okozott. A biztos kereseti lehetőség elvesztése nehéz anyagi helyzetbe hozta a korábban viszonylag jómódban élő bányászcsaládok többségét. Számukra eddig ismeretlen kihívásokkal kellett szembenézniük és megküzdeniük (munkanélküliség, átképzés, ingázás, elvándorlás stb.), ami sajnos sokaknak nem sikerült. Súlyosbította a helyzetet, hogy az 1990-es évek elején a rendszerváltozás utáni gazdasági átrendeződés következtében nem csak a bányászat, hanem más iparágak is válságba kerültek a környéken, csökkentve a volt bányászok elhelyezkedési lehetőségeit. Az sem jelentett kiutat, hogy a bányászat mellett mindig élt a helyi mezőgazdasági tradíció: az amúgy is gyenge termelőszövetkezet az 1990-es évek elején megszűnt, az egyéni gazdálkodás kockázatát pedig csak néhányan merték vállalni a kedvezőtlen adottságú földeken. Egyelőre tehát a jövő nem sok reményre jogosít.

A rendszerváltozásnak volt egy másik, a község szempontjából ugyancsak kedvezőtlen fejleménye is: élve a lehetőséggel, az évtizedekig *Disznóshorvát–Izsófalva* édes gyermekeiként dédelgetett, sok tekintetben nála fejlettebb két településrész, *Ormosbánya* és *Rudolftelep* önállóvá vált. Az anyaközség tehát magára maradt, elvesztve területének és lakosságának jelentős hányadát. Ezt azonban nem tragédiaként, hanem a fejlődés elkerülhetetlen velejárójaként élték át a helybeliek – a dolog legfeljebb önérzetüket tépázta meg.

Ha gondoktól gyötörve is, de él és élni akar a település. Mintegy 2000 polgára számára mindent biztosít, ami egy ekkora községtől elvárható. Az önkormányzat óvodát, iskolát, művelődési házat, könyvtárat, házi- és fogorvosi szolgálatot működtet, amelyekben színvonalas szakmai munka folyik. Különösen nagy gondot fordítanak a helyi hagyományok, elsősorban *Izsó Miklós* emlékének ápolására. Ennek legújabb bizonyítéka a nagy művész életét és alkotásait bemutató, 2001 szeptemberében megnyílt emlékház. Két megyei fenntartású egészségügyi intézmény (szakkórház, szociális otthon) is található a faluban. A lakosság kényelmét víz-, szennyvíz-, elektromos, gáz- és telefonhálózat, valamint megfelelő kereskedelmi ellátás szolgálja. A vasúti és a közúti közlekedés feltételei jók, könnyen elérhetők innen a forgalom fő útvonalai.

Izsófalva azzal is jelezni szeretné élni akarását, a jövőbe vetett hitét, hogy most feleleveníti múltját: közreadja a település történetébe vázlatos bepillantást nyújtó könyvet. Minden részletre kiterjedő, tudományos igényű monográfia létrehozására sem az anyagi, sem pedig a személyi feltételek nem adtak lehetőséget. De talán nincs is szükség erre, inkább a lakosság egészéhez szóló, viszonylag kis terjedelmű (tehát olcsó), adatokban gazdag publikáció lebegett a szemünk előtt, amikor belefogtunk a vállalkozásba. A végeredményt most már a kezében tarthatja az olvasó, és eldöntheti, hogy mond-e számára újat, hasznosat, érdekeset.

Azonban e szerény munka megírása, összeállítása sem volt éppen egyszerű feladat, mert mint már fentebb is jeleztük, a községre vonatkozó írott források meglehetősen gyérek, hézagosak, különösen a korai időkből. Így inkább történelmi mozaikot, mintsem rendszeres históriát kapnak e kiadvány lapjain az érdeklődők, ahogy ezt a cím is jelzi. Szerencsére vannak olyan elemei a falu krónikájának, amelyek önmagukban, a nagy folyamatokból kiragadva is figyelmet érdemelnek (például az egyház-, az oktatás- és a művelődéstörténet, a szénbányászat, a helységhez kötődő neves személyek élet- és pályarajza stb.). Ezek adják a könyv gerincét, kiegészítve a természeti viszonyok bemutatásával, az ismert történelmi, gazdasági, társadalmi, statisztikai és egyéb adatokkal, néhány fontos szemelvénnyel, végül pedig a községről megjelent írások terjedelmes jegyzékével, amely jó alapot nyújt a további tájékozódáshoz. A szöveget képek, ábrák színesítik. (*Izsófalva* és a néhány éve még hozzá tartozó *Ormosbánya* és *Rudolftelep* múltja elválaszthatatlan egymástól, ezért az utóbbi két település is megfelelő súllyal szerepel a könyvben. Így tulajdonképpen három községről tájékozódhat belőle az olvasó.)

A kiadó és a szerkesztő remélik, hogy e szerény összeállítást haszonnal és érdeklődéssel forgatják majd a ma itt élők, az innen elszármazottak és a kívülálló érdeklődők egyaránt.

Községi részlet a ref. templommal az 1930-as évekből. Az I. világháborús hősi emlékmű körül még nem alakították ki a parkot, s áll a régi iskola is a templommal párhuzamosan. A mai Izsó Miklós Emlékház épülete szintén látható a fényképen.

———————

A község látképe a ref. templommal, 2000.

TERMÉSZETI VISZONYOK

Izsófalva a *Szuhán* keresztül a *Sajóba* igyekvő gyérvizű *Ormos* patak hol széles, hol összeszűkölő völgyében, a *Borsodi* (régebben *Putnoki*) dombság nevű kistáj keleti peremén található. Szomszédai *Ormosbánya, Rudolftelep, Múcsony, Szuhakálló* és *Kurityán*. A nagyjából észak-déli irányban hosszan elnyúló falut meredek, ma már többnyire kopár vagy mezőgazdasági művelés alá vont domboldalak határolják. Ezek a jól megtermett, a *Sajó* széles síkjával ölelkező halmok tulajdonképpen a hajdani *Felvidék* déli peremének részét alkotják: innen kezdve egészen a *Magas-Tátráig* lassan, fokozatosan emelkedik a domborzat.

A környéket többnyire harmadkori üledék borítja, de az alapkőzet (devon időszaki mészkő és dolomit, továbbá agyagpala és homokkő) a község határának néhány pontján elő-előbukkan; nyersanyagukat régebben kisebb kőbányák hasznosították. (Ennek a legszembetűnőbb nyoma *Ormosbánya* és *Izsófalva* között, közvetlenül az országút mellett látható. Ugyanitt a vasúti bevágás szépen feltárja az egyébként kissé fedett kőzetet.) A felszín alatt értékes ásványi kincsek keletkeztek a földtörténet különböző szakaszaiban, melyeket az előző századokban többnyire már leműveltek: *Izsófalván* és a környék szinte minden településén szénbányászat folyt a 19-20. században (mára hírmondónak csak néhány rövidéletű külszíni fejtés maradt), *Rudabányán*, egész *Európa* egyik legrégibb bányahelyén az újkőkortól termésrezet, a Kr. e. 7. sz.-tól kisebb-nagyobb szünetekkel vasércet, a középkorban rezet és ezüstöt, 1880-tól 1985-ig külszíni nagyüzemi művelés keretében vasércet fejtettek, napjainkban pedig *Alsótelekesen* gipszet termelnek.

Őslénytani vonatkozásban világhírű nevezetessége is van a területnek: 1967-ben az akkor még működő rudabányai külszíni vasércbánya egyik lignitfoltján találták meg az emberré válás folyamatában fontos szerepet játszó ősmajomnak, a 8-10 millió évvel ezelőtt itt élt *Rudapithecus hungaricusnak* az első maradványait. Az 1970-es évek elejétől rendszeresen folyó kutatások során eddig

pontosan 200 fog, koponya- és végtag-csonttöredék került elő; ezzel *Rudabánya* a világ egyik leggazdagabb paleontológiai lelőhelyévé vált. A bányászat más ősleleteket is a felszínre hozott, például kagylókat, csigákat, emlősmaradványokat. Legutóbb 1998-ban az izsófalvai határban működő, de *Rudolftelephez* közelebb eső külszíni fejtés meddőhányóján talált mamut lábszárcsontot egy általános iskolás fiú. 2002-ben a *Szuhakálló* melletti szénbányából több mint 3 m hosszú, jó megtartású mamutagyar került napvilágra, amit a miskolci *Herman Ottó Múzeumba* szállítottak. A község külterületének több helyén gyűjthetők a felszínen vagy homokgödrök, -bányák bevágásaiban megkövesedett kagylómaradványok (többnyire osztrigák).

Izsófalva és környéke vízben szegény: a rudabányai völgyfőből induló, a falut kettészelő *Ormos* patakocska napjainkban szinte csaknem száraz, legfeljebb hóolvadáskor vagy nagyobb esők után csörgedez benne némi víz. Szinte hihetetlen, hogy ennek ellenére egy-egy felhőszakadást vagy tartós esőt követően árvizet is okozhat; erre az elmúlt századokban néhány alkalommal volt már példa. (Amikor a bányászat még virágzott a patakparti községekben, jóval bővízűbb volt, mert a folyamatosan szivattyúzott bányavizeket évtizedekig belevezették, s emiatt vízhozama állandónak, egyenletesnek tűnt.)

Izsófalva délnyugati határában folyik a *Szuha*, amely többnyire ugyancsak gyéren csordogál, de például 1952-ben tragikus áradást okozott: elöntötte a közelében levő egyik szuhakállói szénbányát, aminek következtében a föld alatt dolgozók közül többen életüket vesztették. (A vízbetörésről később *Életjel* címmel játékfilm is készült *Sinkovits Imre* főszereplésével.)

A *Kurity*án felé vezető bekötőúttól délre található két tó az 1960-as évek elején felhagyott külszíni szénbányák betemetetlen mély gödreiben jött létre; ma kiváló horgászvíznek számítanak. Az 1990-es években művelt rövid életű kisebb külfejtések nyomán visszamaradt tavacskák sorsa még bizonytalan: valószínű, hogy belátható időn belül megszüntetik, földdel töltik fel valamennyit, bár ennek – több évvel a termelés megszűnése után – még semmi jele.

A vidék természetes növénytakarója az alacsony dombságokra általában jellemző *gyertyános-tölgyes* volt. A 19. század közepén még nagykiterjedésű erdők a szénbányászat megindulása, a közsé-

gek lakosságának ugrásszerű növekedése után rohamosan fogyatkozni kezdtek. Helyüket szőlők, gyümölcsösök, szántók, kaszálók, legelők foglalták el, vagy beépítésre kerültek. A felelőtlen gazdálkodás következtében az erdő több helyen degradálódott, bokros, gazos, értéktelen területté vált. De még így is elmondható, hogy viszonylag jelentős területeket borítanak erdők *Izsófalva* tágabb környékén, csak éppen a település közvetlen közeléből hiányoznak. Napjainkban sajnos egyre nagyobb a mindenfajta hasznosítás alól kivont, fátlan, füves, elvadult területek aránya, amelyeket újra lehetne erdősíteni.

A külszíni szénbányászat nyomán keletkezett tavak Izsófalva déli határában. A távolban a Bükk hegység vonulata látható

Az őshonos fafajokat mindinkább kiszorítja a kevésbé értékes, de gyorsan növő *akác*. A különböző *nyárfafélék* is dinamikusan terjednek. Az itt-ott látható tájidegen *fenyvesek* újabbkori telepítés eredményei. Alig találhatunk már olyan ősi faféléket, mint *juhar*, *éger*, *gesztenye*, *hárs*, *kőris*. A *szilfa* teljesen eltűnt, a hajdan minden falusi udvar díszéül szolgáló *eperfából* csak egy-két példány maradt hírmondónak.

Az állatvilág a fajban és egyedszámban történt drasztikus csökkenés után az utóbbi évtizedben – nyilván a szinte nullára visszaesett ipari tevékenység és a földhasznosítás módosulása, vagyis a nagyüzemi módszerek megszűnése következtében – ismét gazdagabb, változatosabb lett. A területen működő vadásztársaságok sok *vaddisznót* tartanak számon, de megfelelő mennyiségben és arányban fordul elő az *őz* és a *szarvas* is. Gyakran kerülnek a természetben járók szeme elé *nyulak*, *rókák*, *fácánok*, *kisragadozók* és *rágcsálók*, néha *borzot* is látni. A madárfauna érdekes és sokszínű; *Izsófalva* határában, néhány elhagyott homokfejtő oldalfalában például fészkel a csodálatos szépségű *gyurgyalag* (*Merops apiaster*) is. Bármily hihetetlen, a terület botanikai és zoológiai feltárása és tudományos feldolgozása még csak a közelmúltban indult meg, elsősorban egy helyi kötődésű kutató, *Szentgyörgyi Péter* révén. A már elkészült és megjelent tanulmányok sok, eddig ismeretlen tényt és adatot hoztak nyilvánosságra a *Borsodi-dombság* élővilágáról. (Lásd az irodalomjegyzéket!)

Egyéb természeti tényezők tekintetében a község nem tér el a terület átlagától. Az éves csapadékmennyiség rendszerint 650 mm körül mozog, de eloszlása nagyon egyenetlen. A legtöbb eső általában május-júniusban és novemberben hull. Vannak kimondottan aszályos periódusok, amelyeket bőséges égi áldást hozó esztendők követnek (az utóbbi különösen az 1990-es évek második felére volt jellemző). A nyár meleg és viszonylag száraz, az utóbbi években nem volt ritka a 35 °C fokos csúcshőmérséklet sem. A tél mérsékelten hideg (–20 °C alatti értékeket csak kevés alkalommal mérnek), és egyre kevésbé havas. A napsütéses órák száma valamivel kevesebb, mint az *Alföldön*, de jóval több, mint a csapadékosabb *Dunántúlon*. Mivel *Izsófalva* a szlovákiai hegyek szélárnyékában fekszik, itt általában még akkor sem fokozódik viharossá a légáramlás, ha az ország más részein orkán tombol. A 60–70 km-es széllökések már rendkívülinek számítanak, a 90-100 km-t pedig legfeljebb csak az erős nyári zivatarokat kísérő szélrohamok érhetik el helyenként, olykor kisebb-nagyobb károkat okozva. A legerősebbek a nyugati és az északnyugati szelek, mert ebben az irányban a *Sajó* és a *Szuha* völgyén keresztül viszonylag nyitott a vidék.

———————

A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN

Izsófalva térsége ősidők óta lakott hely, amit régészeti leletek tanúsítanak. A közeli rudabányai ércelőfordulás már a történelem hajnalán idevonzotta az embereket. Kezdetben a kőeszközök nyersanyagát, a kultikus célokra nélkülözhetetlen vörös festékföldet (a vasérc mállásából keletkezett színezőanyagot), majd a különböző rézásványokat találták meg a tájon. Már az *újkőkorban* (Kr. e. 5500 táján) megkezdődött a természréz felhasználása: az elemi állapotú fémből árakat, tűket kalapáltak. A *Kárpát-medence* korai rézleleteinek nyersanyagául részben a rudabányai lelőhelyen termelt fém szolgált! A réz- és bronzkorban szintén a természréz volt a vidék legnagyobb kincse. Az értékes anyagot a már kialakult kereskedelmi útvonalakon elszállították a feldolgozó helyekre, de valószínű, hogy egy részét helyben, de legalább is a bánya közelében olvasztották meg és öntötték formába. Erre következtethetünk a környék sok pontjáról ismert réz- és bronzleletekből (*Abod, Martonyi, Szendrő, Szendrőlád, Edelény, Aggtelek, Imola, Trizs, Ragály, Rudabánya, Kurityán, Dövény*). *Kazincbarcikán* bronzöntő műhely maradványait tárták fel a régészek. A rudabányai *vasércte-lepet* feltehetően a szkíták kezdték művelni (Kr. e. 700 táján); vasfeldolgozó telepük maradványai *Alsótelekesen* kerültek elő az 1959 és 1964 között folytatott ásatások során. Őket a kelták követték (Kr. e. 400-200): a vasművességéről híres nép tárgyi hagyatéka *Szendrőben*, *Rudabányán*, *Ormosbányán* és *Edelényben* került napvilágra.

Egészen új felfedezés, hogy községünk határában, a *Gede tábla* nevű területen az őskorban vízivárat alakítottak ki az akkor itt élő emberek. *B. Hellebrandt Magdolna*, a miskolci *Herman Ottó Múzeum* régésze a *Hadtörténeti Múzeum Térképtárában* egy 1957-ben készült légifelvételen figyelt fel a terepviszonyokhoz alkalmazkodó objektum ívelő fehér omega (Ω) alakú rajzolatára. Az erődítmény nyitott része a *Mák-völgyre*, a *Mák-patakra* csatlakozik. Az utóbbi nem nagy víz, de medrét nem könnyű átugrani. A patak keleti part-

ja vizes, mocsaras, egészen a *Cseres dombig*. A nyugati parton észak-déli irányban húzódó *Gede tábla* déli vége a tulajdonképpeni erődítés. Az autóúton *Szuhakálló* felől nézve a vár íves kezdete is felismerhető, majd a patakon átvezet a sáncárok nyugati vonala, melyen az autóút halad *Izsófalva* felé. Az úttól balra eső rész hirtelen mintegy másfél méterrel mélyebb, ez az alsó rét területe, amely a *Szuháig* tart. A vár nyugati ívének keleti részén, már a hegy lábánál pincéket alakítottak ki, de néhol szakadékos. *Izsófalváig* követhető a sánc, majd a *Gede tábla* déli vége és a Koplaló közötti völgytől délre átvág a hegyen, s *Rudolftelep* déli határába vezet kanyargó északi íve, a vízműtől észak-északkeletre. A sáncárok északi, hegyen átvágó szakaszán gyalogút vezet a *Gede tábla* tetejéig, majd 280 méter kihagyás után folytatódik a dűlőút keletre, *Rudolftelep* és a vízivár omega alakjának ívelő vége felé. A 20. század első felében készült 50.000-es térképen azonban megszakítás nélkül jelölték a sáncon végigvezető gyalogutat. A vár igen nagy, az omega két szára közötti távolság 1200 méter, erre merőlegesen az izsófalvai csúcsáig 800 méter széles, de a hegy tövéig csak 750 méter széles légvonalban, a térképen. A vízivárat az első katonai felmérésen jól elkülönülő hegyként tüntették fel, egy magaslattal, és körben legalább négy nyúlvánnyal vagy bástyával. A várhegytől nyugatra a *Szuha* több ágát tüntették fel, és az *Izsófalván* átvezető, a rudabányai völgyből kifolyó *Ormos* patak a *Szuhába* ömlik. Ugyancsak a *Szuhába* torkollik *Szuhakállónál* a *Mák-patak*. – Körülöttük nagy vizes foltokat, ártereket ábrázoltak a második katonai felmérésen, szinte hegytől hegyik, északra felfelé *Kurityánon* és *Felsőnyárádon* túl is. A kutatók a terepbejárást tartottak a helyszínen, melynek során megfigyelték a vár délkeleti oldalát, keleti lejtőjét, a déli részén egy alacsonyabb teraszt vagy bástyát, amely mellvédszerűen kialakított őrhely lehetett. Innen belátható volt a vár alatti déli sík terület, tehát használatának idején alkalmas volt a lapály megfigyelésére, ellenőrzésére vagy egy támadás elhárítására. Jelenleg a volt vízivár egész területe parlagon hever, de régebben a hegyen szántottak, szőlőt műveltek, ami az erózió mellett hozzájárult a sánc pusztulásához. A miskolci múzeum szakemberei 2003 szeptemberében szondázó ásatást végeztek a helyszínen, a legígéretesebbnek látszó volt gázcsere-telep mögötti sáncrészen, a *Rudolftelepre* vezető földút jobboldalán. Körülbelül 260 cm mély-

ségben megtalálták a hajdani mocsár nyomán keletkezett fekete, növénymaradványokkal teli ősföldet, az egykori vizesárok biztos jelét. A helyszínt megtekintette *dr. Nováki Gyula* régész, az ősi földvárak és sáncok legjobb hazai szakértője, és biztatónak vélte a rövid szondázó ásatás eredményét. Természetesen hosszabb ideig tartó, alaposabb kutatásokra lenne szükség ahhoz, hogy többet tudjunk meg az őskori erődítésről és népéről. Reméljük, hogy ezekre is hamarosan sor kerülhet.

A Kr. u. 6.–7. sz. táján tűntek fel a térségben a szlávok. Hosszú ideig itt éltek, egészen addig, amíg lassan be nem olvadtak az ide tömegesen csak a 12. század után felhatoló magyarságba. Vasércbányászattal és kohászattal is foglalkoztak, így téve fontos szolgálatot a magyar fejedelmi-, majd királyi hatalomnak a X–XII. században. Ezt tanúsítják a *Rudabánya* tágabb környékén sok helyen felszínre került vassalak-maradványok és ásatásokkal feltárt kohók (*Trizs, Imola, Felsőkelecsény*). Szláv eredetű földrajzi neveink ma is őrzik emléküket (például *Rakaca* = rákos, *Varbóc* = füzes, *Szuha* = száraz, *Teresztenye* = nádas, *Jósva* = éger, *Ruda* = vasérc stb.)

A honfoglalás után a közeli (kelet felé légvonalban alig 10 km-re levő) borsodi földvárban alakult ki megyénk első székhelye. Valószínűleg a kissé távolabbi *Boldva* bencés kolostorában keletkezett 1200 táján a magyar nyelv (s egyben a finnugorság) első összefüggő írott emléke, a Halotti Beszéd és Könyörgés. A *Váradi Regestrumban* (tüzespróba-könyvben) 1219-es évszámmal szerepel a későbbi *Horváti* két szomszédja, *Múcsony* és *Császta* (az utóbbi a törökdúlást miatti elnéptelenédését követően pusztaként községünk része lett). Az említett két helység a borsodi várhoz tartozott, lakói várjobbágyok és katonák voltak. Feltehető, hogy településünk ősi magva is fennállt már ekkor, de konkrét adataink csak a 13. század végétől vannak róla.

A nem túlságosan messze (légvonalban mintegy 60 km-re) lejátszódó tragikus muhi ütközet és következménye, a pusztító tatárjárás bizonyára vidékünk, s benne falunk éppen hogy elkezdődött fejlődését is visszavetette. Az 1240-es években megindult újjátelepítés és –építés első jelei csak a század utolsó harmadában mutatkoznak meg, amikor az oklevelekben sorra tűnnek fel a ma is meglevő települések. Községünk első írásos említése is ebből az időből származik: 1283-ban jelenik meg *Hurva* (értsd: *Horvát*) alakban,

amikor *IV. László Rátót nembeli Leusták* és *Olivér* fiainak adta. Ősi nevéből arra következtethetünk, hogy alapítói horvát nemzetiségű telepesek lehettek, valamikor az 1200-as évek elején. *Árpád-kori* lakói a források szerint királyi agarászok (latinul *lyciscarinariorum regiorum*) voltak, akiknek feladata az uralkodó és az udvar vadászatain a prédának szánt állatok kutyával történő hajtása volt. 1329-ben már *Horwathy* néven szerepel; ekkor *Rátót* nembeli *Putnoki Veche Miklós* fiai osztoztak rajta, és a család birtokában maradt egészen a 16. század közepéig.

A középkorban két fontos esemény gyakorolt hatást a község életére, bár ezekről közvetlen adataink nincsenek. Az egyik, hogy az 1300-as évek közepén hirtelen felvirágzó réz- és ezüstércbányászata révén városi rangra emelkedett a mindössze 10 km-re északra fekvő, részben német ajkúak lakta *Ruda* (*Rudabánya*), és több mint 150 éven át meg is tartotta ezt a kiváltságát. Az ország belsejéből *Horvátin* vezetett át a legkönnyebben járható út *Ruda* felé. Erre haladtak a kereskedők szekerei, karavánjai oda élelmiszerrel és egyéb árukkal, vissza pedig fémmel megrakva. Itt utaztak keresztül a városba igyekvő magas rangú látogatók és gazdag (esetenként külföldi) polgárok. *Zsigmond király* két ízben járt *Rudabányán*, s ekkor valószínűleg *Horvátin* is átvonult kíséretével. A város többezres lakosságának élelmiszer-ellátása kedvezően befolyásolta a környező falvak mezőgazdasági termelését, állandó és biztos piacot jelentve számukra.

A másik, községünkre nézve figyelemre méltó korabeli momentum az volt, hogy 1408-ban a falutól nyugatra fekvő erdőben pálos kolostort alapított *Perényi Imre*, *Zsigmond* király titkos kancellárja. (A pálosok az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, *Remete Szent Pálról* kapta nevét. Tagjai a lakott helyektől távol, hegyekben, erdőkben építették fel kolostoraikat.) A rendházhoz idővel későgótikus stílusú templom is épült. A munkák több évtizeden át folytak, és abból valamilyen formában a horvátiak is kivették részüket. Amikor pedig benépesült a kolostor, az itt élő szerzetesekkel nyilván kapcsolatot tartottak fenn, mindaddig, amíg a 16. század közepe táján a törökök romba nem döntötték az épületet, melynek jelentős maradványai ma is állnak *Kurityán* határában.

A nagyhatalmú *Perényiek* (a *Szuhogy* melletti *Csorbakő* várának újjáépítésére 1403-ban kaptak engedélyt az uralkodótól) a

szomszédos *Ormos* birtokába jutva a két település közötti határ rendezését kívánták. Erre 1412-ben került sor az egri káptalan képviselője és *Nyomári János* nádori kiküldött jelenlétében Ugyancsak *Horwathy* alakban írják egy 1413. évi oklevélben, de már 1449-ben megjelenik a később állandósult *Horwath* névforma.

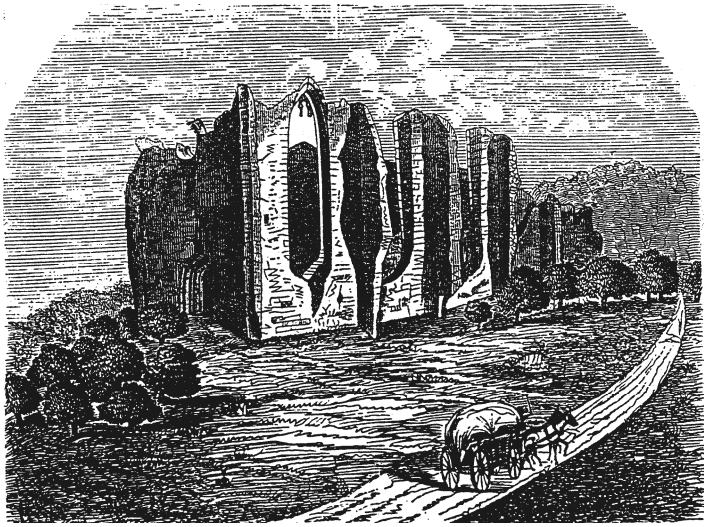

A kurityáni kolostor romjai (Vasárnapi Ujság, 1860)

A törökök 1555-ben feldúlták a községet, így 1561-ben, amikor *Putnoki János* zálogba adja *Velezdi Kövér Jánosnak* és *Csatáry Istvánnak*, *Horvátit* pusztának említik. 1589-ben azonban már ismét lakott hely. A 16. században a *Putnoki* család leányága révén *Csató Imre* is birtokos lesz. 1591-ben *Putnoki Pál Széchy Tamásnak* adta el itteni részét. Tovább darabolódik a birtok, növekszik a birtokosok száma. Megjelenik a *Korláth*, a *Bertóthi*, a *Pápóczy* és a *Horváth* családok neve, majd *Geőcze István* tűnik fel. A 16. század végétől a községet kezdik *Disznós-Horvát* formában emlegetni, valószínűleg a közeli *Bánhorváttól* való megkülönböztetés céljából. (Egyes források szerint a 14. században *Horváti* mellett létezett egy *Disznós* nevű helység is; az idők folyamán a két falu egybeolvadt, és így jött létre az összetett névalak. Ez azonban valami tévedésen alapulhat, mert mértékadó források nem tudnak a környéken *Disz-*

nósról. A nyelvészek szerint egyébként az eredeti *Horvát* településnévhez csatlakozó előtag azzal függhet össze, hogy a falut övező sűrű erdőkben sok vaddisznó volt. De az sem lehetetlen, hogy lakóinak egyik fő foglalatosságára, a sertéstartásra utal.)

A törökkel folytatott küzdelem évtizedeiben a község a legközelebb eső végvár, *Szendrő* oltalmát élvezte. A horvátiak a kor szokásai szerint bizonyára megfelelő mértékben kivették részüket a vár megerősítésének munkáiból és a katonaság ellátásából. Szükség esetén embereket is küldhettek a védelemhez.

A helyi lakosság egyes források szerint igen korán, már 1543-ban a református hitre, de csak 1605-ben alakult meg az önálló egyház. Papját is ekkor említik először. Két filiáléja volt: *Múcsony* és *Szuhakálló*. Templomáról a középkori források nem szólnak. Az 1335. évi pápai tizedjegyzékben a falu nem szerepel, tehát ekkor még nem volt egyházas hely. A 15. században (ahogy a régi források mondják: a „csehek idejében") épülhetett késő gótikus stílusú temploma, amelyet a reformátusok a 17. század elején használatba vettek. Előbb azonban fel kellett újítani, mert a törökdúlás alatt megrongálódott. Ehhez *Borsod* megye 10 forint támogatást adott. A helyi birtokos családok is segítették a gyülekezetet. E téren különösen kitűnt a *Pápóczi-család* és *Hatvani Boldizsár*. 1639-ből ismeretes *Dobroviczay Ferenc* lelkész neve. 1659-ben *Hatvani András* ezüst úrasztali kelyhet ajándékozott az egyháznak.

A falu a 17. század közepéig a török rendszeres adófizetője volt. A fennmaradt iratokban többek között a következőket olvashatjuk:

„Disznós-Horvát. 1608. és 9. esztendő tájban legelsőben Egerben Kara Musztafának, az falu török urának, adózott egy dézsa túrót, egyéb semmi nem volt; második esztendőben az falut császár számára foglalta az Emengh [török méltóságnév]; az Emengh ismét summáltatta [adóztatta] meg az falut 15 magyar forintban és 100 sínvasban; az császár szolgálatjától menekedtek azzal az vassal. Ez summában is csak esztendeig maradhattak meg; ismét második Emeng uraságában hogy jutottak, annak 20 forintban summáltanak meg, a sínvas is fennmaradott; két esztendő múlva ismét harmadik Emengh birodalmában jutottak, annak 30 forintban summáltanak meg, az 100 sínvas is fennmaradott. Há-

rom esztendő eltelvén, ebben az summálásban hogy megmaradhattak, negyedik Emengh birodalmában jutottak, az is 40 forintra verte fel summájokat, az sínvas is fennmaradott. Azútától fogván az Emenghek az változás miatt egyszer is másszor is 1636. esztendő tájban az falu daját 60 magyar forintra verték fel, az sínvas is ugyan fenmaradott."

A szakemberek körében sokáig vita tárgyát képezte, hogy honnan származhatott az adóként kivetett sínvas: helyi termék volt-e (a közeli rudabányai vasérctelepen az alapanyaghoz könnyen hozzájuthattak) vagy készen vásárolták a felvidéki (gömöri vagy szepesi) vashámorokban. Az első feltételezést erősítette, hogy Izsófalván is találtak vasolvasztásra utaló salakmaradványokat. De a kutatók nem tudták, hogy ezek máshonnan kerültek ide akkor, amikor 1880-82 között megépült a *Rudabánya-Barcika* közötti keskeny nyomtávú iparvasút. A töltést – költségkímélés céljából – a pálya egész hosszában a *Rudabányán* nagy mennyiségben található és könnyen kitermelhető középkori ércolvasztási salakból alakították ki. Amikor erre fény derült, a helyi vasgyártás teóriája tarthatatlanná vált, maradt a másik, kézenfekvőbb lehetőség.

A török zaklatások alig szűntek meg, máris elérkezett a kuruc küzdelmek zavaros, háborús időszaka. A disznóshorváti lakosok közül többen kivették a részüket a *Thököly* vezette felkelés, majd a *Rákóczi-szabadságharc* küzdelmeiből. 1678-ban *Borsod* megye nemesi küldöttséget menesztett *gróf Thököly Imre* erdélyi fejedelem elé, amelynek *Disznóshorvátról Fodor Mihály* volt a tagja. A faluból 16 katonája volt *Rákóczi* hadseregének, közülük *Jós György* elesett. A legkiemelkedőbb szerepet *Nyárády András* játszotta. Nevéből ítélhetően *Felsőnyárádon* születhetett 1655 körül. 1680-ban gyaloghadnagyként említi *Thököly Imre* egyik levelében. Valószínűleg részt vett a török elleni felszabadító harcokban, mint a felső-magyarországi hadtest katonája. Kitűnően harcolhatott, mert 1689-ben armálist, azaz címereslevelet kapott. Ebben az időben a szendrői várban szolgált, és a közeli *Kelecsényben, Kurityánban, Disznóshorváton* és *Felsőnyárádon* szerzett zálogos földeket. 1703 őszétől *Rákóczi* katonája volt, a borsodi seregben. 1704-ben *Bercsényi* azzal ajánlotta a fejedelem figyelmébe, hogy *„Nyárády jó kapitány, Borsod gyalogival van". Disznóshorvátról*

vonult hadba. December végén részt vett a balszerencsés kimenetelű nagyszombati csatában. 1705 júniusában a fejedelem ezereskapitánnyá nevezte ki a négy megye gyalogosait egyesítő sereg élére. 1706-7-ben is harcban állt, *Bercsényi* gyakran rendelkezett vele, és a trencsényi csatában is a környezetében volt. 1708 végén, 1709 elején a borsodi nemesi felkelők seregét vezette *Szécsénybe*, majd onnan északnak, de a fegyelmezetlen csapat csődöt mondott. 1709 tavaszán *Bercsényi* parancsára *Gömörbe* ment, és egy zászlóaljjal részt vett a balsikerű liptói hadjáratban. 1709 tavaszán, amikor *Nyárády* éppen otthonában, *Felsőnyárádon* tartózkodott, *Bercsényi* a nehéz helyzetben levő *Gács* várába nevezte ki parancsnoknak. Az erősséget kilátástalan helyzetben harc nélkül átadta a császári csapatoknak, amiért hadbíróság elé állították. A kassai börtönben raboskodott, 1710 szeptember 11-én a városban dühöngő pestisjárvány áldozata lett. Ilyen szomorú véget ért ez a derék katona, aki mindvégig hűségesen szolgálta a szabadságharcot. (A *Nyárádi* családnév később is előfordul *Disznóshorváton*: viselői talán a kuruc vitéz leszármazottai, rokonai voltak.)

A 18. század második évtizedétől beálló hosszú békés időszakban a község lassú fejlődésnek indult, élete, helyzete stabilizálódott. Ezekből az évtizedekből a helyi viszonyokra vonatkozó legfontosabb források a református egyház 1745-től fennmaradt keresztelési, házasságkötési és halálozási anyakönyvei, amelyekből nagyon sok fontos és érdekes adat maradt fenn az utókorra. Megtudjuk például belőlük, hogy már akkor is a ma itt élő családok lakták a falut: *Fodor, Varga, Szabó, Nagy, Víg, Timár, Tóth, Kovács, Hubay, Veres, Bolló, Vizes, Gál, Csabai, Csillag, Andó* stb. (Az *Andók* őse *Felsőkelecsényből* nősült be *Disznóshorvátra* a 18. században.) Az adatokból összeállítható a lelkészek és a tanítók névsora (lásd a megfelelő helyeken).

Az anyakönyv megőrizte azt is, hogy mik voltak a leggyakoribb halálokok a 18-19. században: *hideglelés, sinlődés, kelevény, vízi betegség, száraz betegség, köhögés, forró betegség, vérhas, száradás, szélütés, nyavalyatörés, himlő, gyengeség, veresség, vízkórság, daganat* stb. De találkozunk ilyen bejegyzésekkel is: *„a fáról leesett s összetört”, „agyon veretett”, „maga meg forrozás”, „a föld szakadt rá”, „szerencsétlen halál”, „égés”*. Orvos az 1880-as évekig nem volt a környéken, ezért a járványok és különböző nya-

valyák számolatlanul szedhették áldozataikat a szegény nép közül. Ha valaki súlyosabban megbetegedett, nem sok reménye maradt a felépülésre.

A születések száma ennek ellenére messze meghaladta a halálozásokét, így nem csoda, hogy a lakosság a 18. század folyamán dinamikusan növekedett. (1746: 10 születés – 9 halálozás; 1750: 23 – 18; 1755: 30 – 12; 1760: 29 – 10; 1765: 22 – 11; 1766: 41 – 7; 1771: 25 – 11; 1778: 30 – 18.) Az 1786-ban *II. József* rendeletére megtartott első magyarországi népszámlálás, illetve annak 1787. évi ellenőrzése *Disznóshorváton* a következő eredményeket hozta:

	1786	1787
A keresztények száma:	869 fő.	863 fő
A zsidók száma:	37 fő.	44 fő
A lakosság száma összesen:	906 fő.	907 fő

1787-ben a *Disznóshorváthoz* tartozó *Császtán* további 11, *Ormoson* 22 keresztény lakos volt.

A *Mária Terézia-kori* úrbérrendezés 9 kérdőpontos vizsgálatának disznóshorváti válaszai (a kérdéseket nem írjuk le, mert azokra a válaszokból könnyen következtetni lehet):

I. Törvényes urbariumunk nints, nem is volt.

II. Valamint hogy urbariumunk, úgy contractusunk földes urainkkal nintsen, hanem földes urainkat szokásbul szolgállyuk.

III. A désmán és roboton kívül földes urainknak semmi adózást nem tészünk, hanem némellyik közülünk, az ház helyes gazdák a robotát öt, hat, nyoltz, 12 és tizen hét rénes forintokkal fel váltyák. A sellérek egy, két 's három forinttal.

IV. Helységünk határában egyéb hasznot nem tapasztallyunk, hanem hogy közönséges szükségünkre mint egy hat szekér széna termő rétünk vagyon, nem külömben szőllő hegyünk. Káros fogyatkozásink azok, hogy határunknak szűk volta miatt marháinknak a szomszédságban két helyütt is legelő mezőt kelletik bérelnünk. Épületre való fánk nintsen, mivel erdőnk el pusztult, úgy hogy jövendőben tűzi fánk sem lészen. Szántó földeinket soványsága és hegyes volta miatt

trágyázni kelletik. Határunkban malmunk nem lévén, őrlésre majd egy mértföldnyire menni kelletik.

V. Szántó földeinket nem egy aránt bírván, ki többet, ki kevesebbet, aki miként ortásával szaporíthatta. Vannak oly ház helyes gazdák közöttünk, kik harmintz, harmintz hat posonyi mérőt, vadnak ollyanok is, kik húsz, huszonöt kilát, de vadnak ollyanok is, kik tíz, tizen két posonyi mérőnél többet el nem vethetnek. A sellérek pedig többnire semmit sem. Szénát pedig réteinken kevessen vadnak, a kik három és négy 's öt szekérnél többet kaszálhatnának. Mely kevés réteinken sarjút is kaszálhatunk.

VI. Külömb, külömb féle földes uraink lévén, kiknek szükségekhez képest hol marhával, hol gyalog szám nélkül robotázunk, némellyikünk terhesebben, némellyikünk könnyebben. Vadnak ollyanok is lakossaink közt, kik, a mint fellyebb fel tettük, robotájokat kész pénzül fel váltyák. Némellyek közülünk kik marhával, kik gyalog, a mint erejek vagyon, tizenkét nap szolgálnak. Vadnak ollyanok is a taxások közzül, kik egy 's két, három forintokat fizetvén, azon kívül gyalog hat nap szolgálnak. Némellyek fonást is tésznek.

VII. A mint fellyebb íránk, különös földes uraink vadnak. Némellyek részérül elloráig kilentzedet, némellyek részirül hetedet őszi és tavaszi életünkből és kukuritzánkbul désmában adtunk, némellyek részérül alku szerint szemül adtunk. Némellyek az kender földet is meg désmállyák. Ezeken kívül semmi neműadózásokat vagy ajándékokat nem tészünk.

VIII. Helységünkben egy puszta ház hely sintsen.

IX. Nagyobb részint örökös jobbágyok vagyunk, némelyek szabad el menetelűek.

Signatum et extradatum die 9-na Junii, 1770. per me juratum notarium Franciscum Rácz m. p.

Fő bíró Timár Miklós keze x vonása. Hites Gáll Mihály keze x vonása és Nyárádi István keze x vonása.

(Az eredeti irat a Miskolcon, a B.-A.-Z. Megyei Levéltárban található, BmLt. IV. 501/b. XXII. I. 374. sz. alatt.)

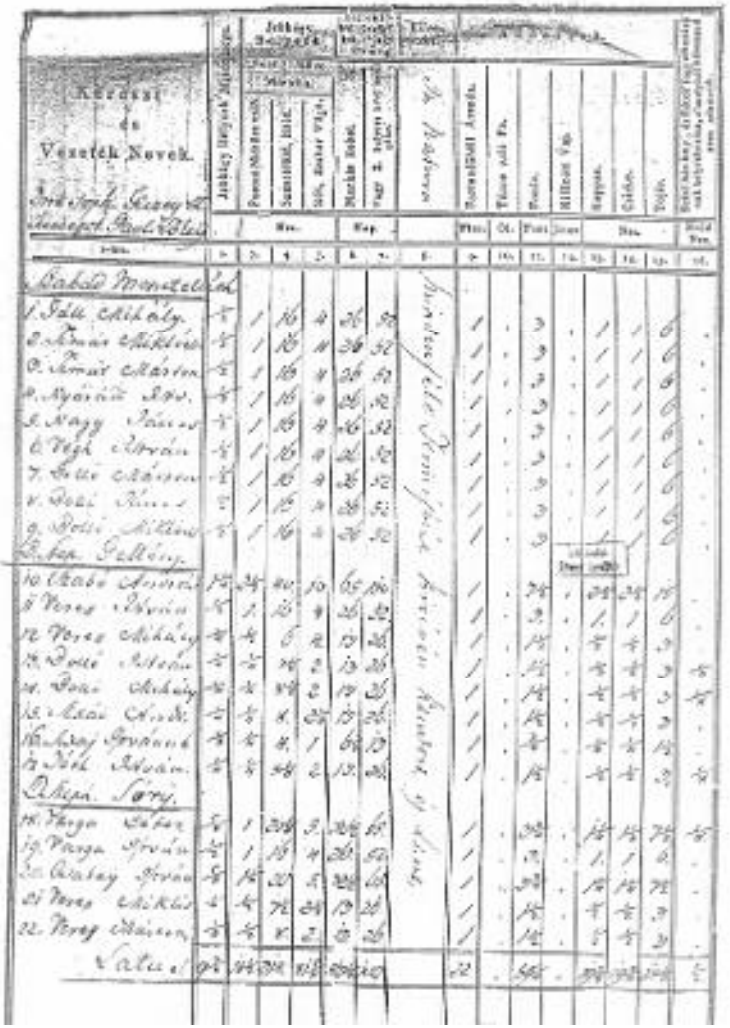

A községben élő családok névsora és gazdálkodási adataik az 1770. évi urbáriumból (a listán csak a családfők szerepelnek).
1. oldal.

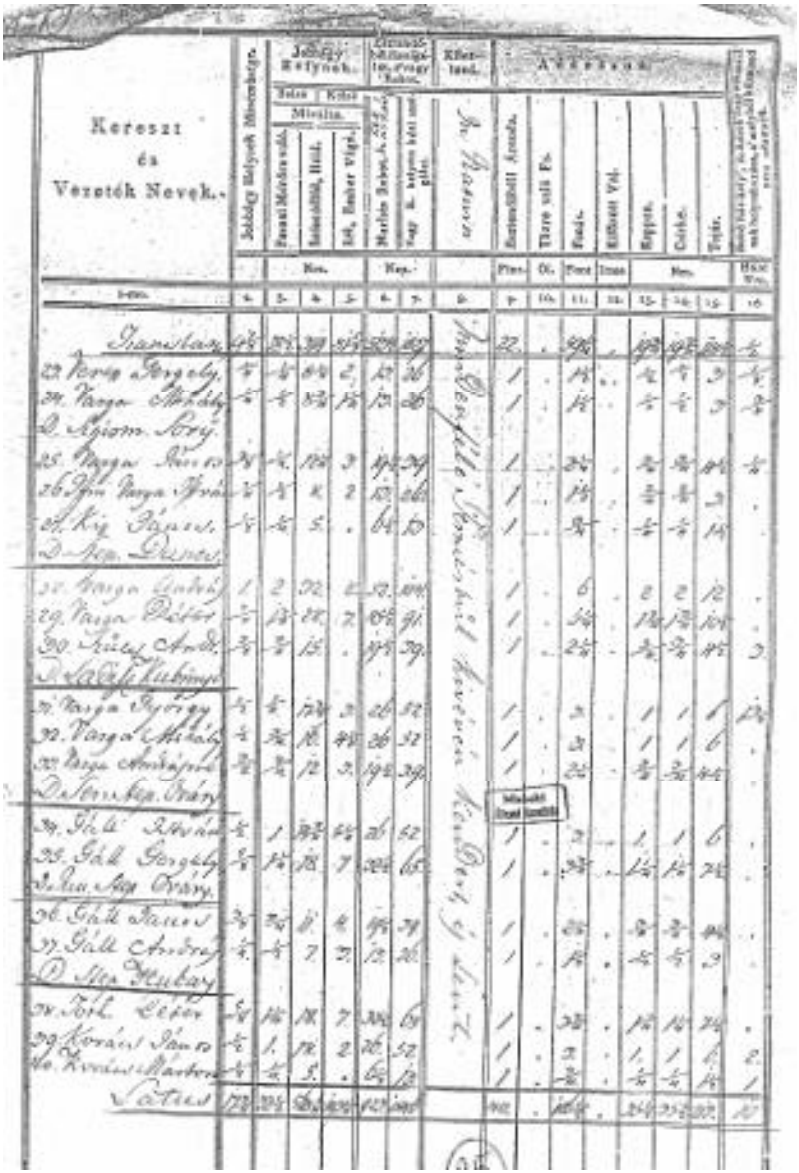

A községben élő családok névsora és gazdálkodási adataik az 1770. évi urbáriumból (a listán csak a családfők szerepelnek).
2. oldal.

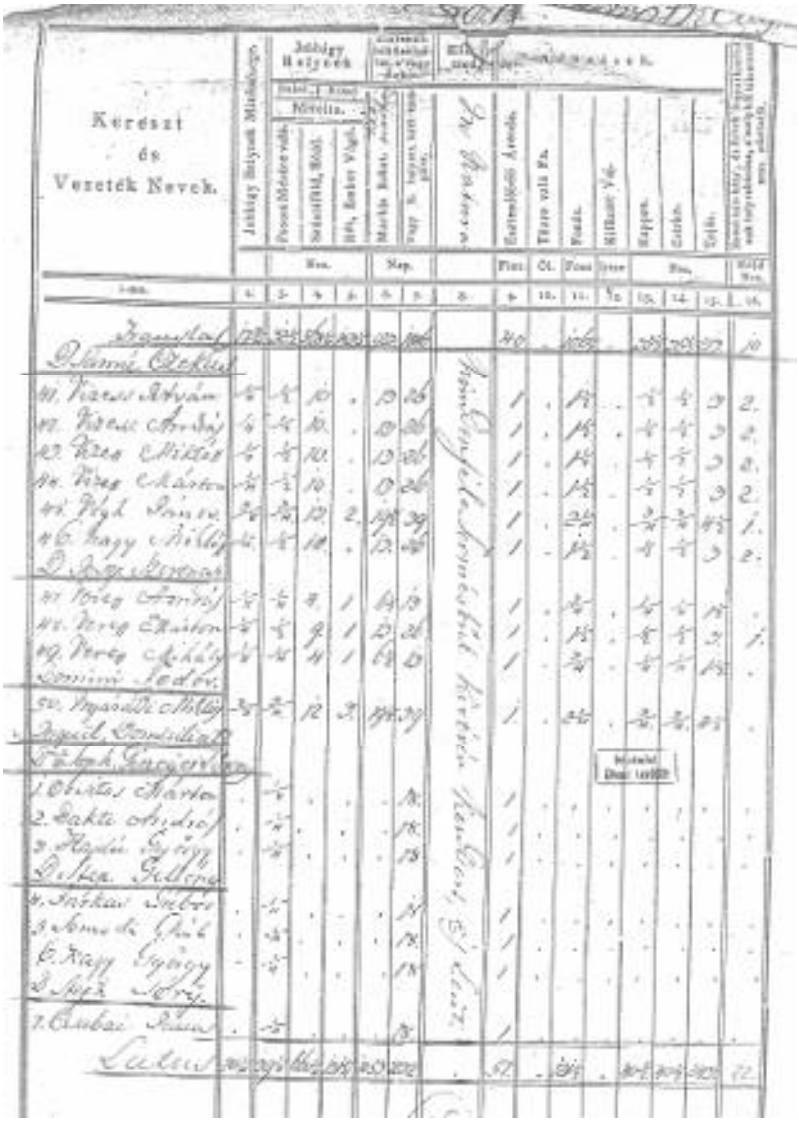

A községben élő családok névsora és gazdálkodási adataik az 1770. évi urbáriumból (a listán csak a családfők szerepelnek).
3. oldal.

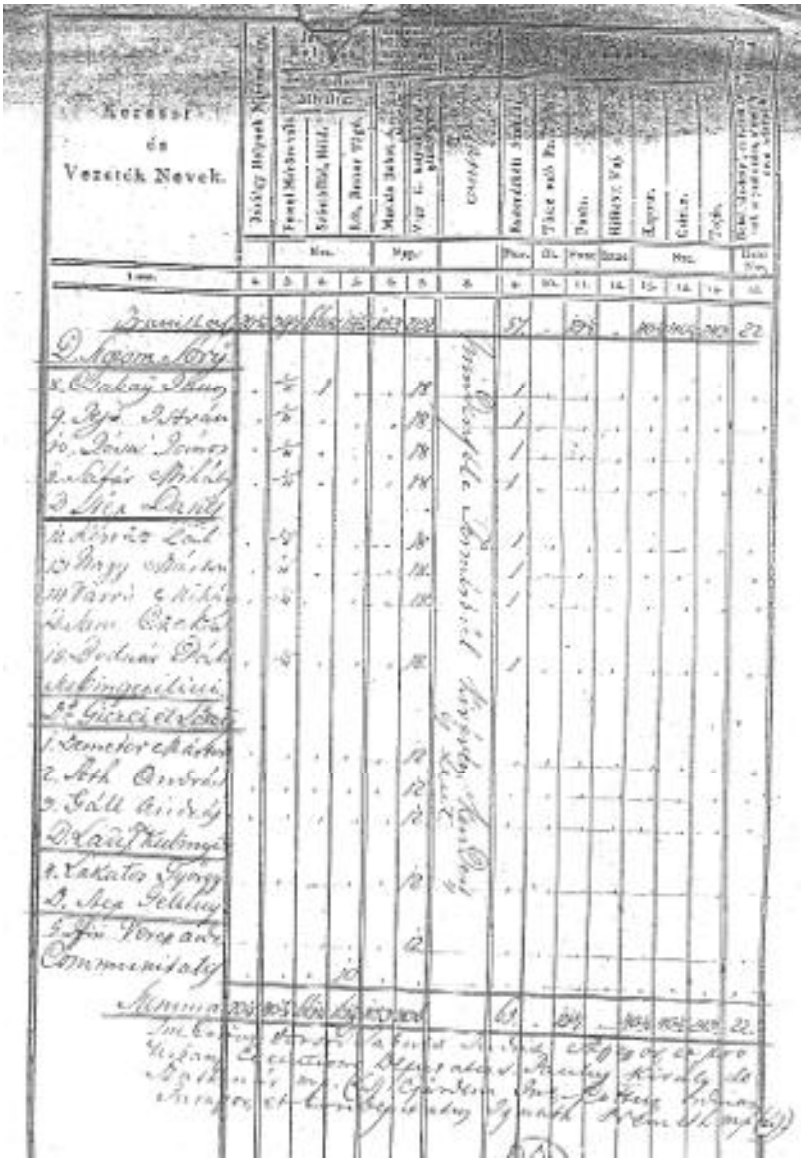

A községben élő családok névsora és gazdálkodási adataik az 1770. évi urbáriumból (a listán csak a családfők szerepelnek).
4. oldal.

A bécsi udvar 1780 körül készítette el Borsod vármegye első katonai felmérését. Ebben minden település esetében hét kérdőpontra kellett válaszolni, amelyek az esetleges katonai felvonuláshoz szolgáltattak nélkülözhetetlen adatokat a terepviszonyokról. *Disznóshorvátról* az alábbiakat jegyezték fel:

1. A községnek a szomszédos községtől való távolsága órában: Ormos major 1, Edelény 2, Múcsony 1 ¼, Kálló ½, Kurityán ¾ óra.

2. A szilárd épületek: A templom és néhány ház.

3. A vizek minősége: A patak a faluban néha gyorsan megduzzad, de ez nem tart sokáig: csak ekkor kell a bejelölt hidakat használni. A Csaszki [Császtai] völgy túlnyomórészt mocsaras, a bejelölt hidakon kívül sehol sem lehet rajta átkelni. A patak, akárcsak az előbbi, nagyobbrészt csaknem teljesen kiszárad.

4. Az erdők. Az itteni, Kurityán környékén levő erdő különböző fajtájú fákból áll, legnagyobbrészt tölgyből, hasonlóan az Ormos-majorihoz és a Homoncihoz. Egészen Múcsony vidékéig, ami a Cseres és Berin völgyekbéli hajlatban van, különféle, nem nagyon sűrűn álló fák találhatók.

5. A rétek és mocsarak. (Nem szerepel válasz.)

6. A faluból kiinduló út a Csaszki [császtai] völgyben a hegyek tetejéig nagyon meredek és megerőltető, a völgyben azonban, mint a többi innen kiinduló út is, mindig használható.

7. A környező hegyek. A Homonc, és az a domb, amelyiken a falu feletti szőlőhegy található, a legnagyobb ezen a környéken.

A miskolci levéltárban több 18. század végi térkép található a községről. (Bm. T. 168/1, Bm. T. 163/1, Bm. T. 163/2.)

1774-ben – mivel már kicsinek bizonyult – kibővítették a feltehetően a 15. században, késő gótikus stílusban épült református templomot. Erről az anyakönyvben a következő bejegyzés emlékezik meg:

„Pro memoria. Felséges Maria Teresia koronás Király Asszonyunknak kegyelmes engedelmébül a' Ns Refor D.

Horváti Ekkésia maga régi Templomát meg-hosszabbította Nap nyugott felé négy – 4 Bétsi ölnyi hosszaságú köépülettel 1774dik Esztendőb[en] – – – – Varannai Mihály Predikátorságáb[an], Fodor István Curátorságáb[an]. Eklésiai Elöljárók pedig a' Nevezetesebbek ezek vóltak: Nztes Dants István, Nztes Szőke Mihály, Nztes Hubai Pál, Nztes Fodor Sámuel, Nztes Fodor Bálint, István, Miklós, Gergely. Oskola Mester Bánhorváti János. Helység Bírája Kováts Márton. Szolgálló Gál Mihály."

A 18. század végéről származik a korabeli helyi közigazgatás egyetlen ismert tárgyi emléke, *Disznóshorvát* pecsétnyomója. Anyaga sárgaréz, alakja ovális, mérete 2,9x2,8 cm. Leírása: kétoldalt szimmetrikusan ívelő, lent masliban megkötött babérkoszorú, középen leveles szőlőfürtöt tartó alkar; felül középen hatágú –csillag, két oldalán a községnév két tagjának kezdőbetűi: D és H. A pecsétnyomó nyele szintén sárgarézből készült, alakja négyszögletű. Nyomólapjára állítva hossza 4.4 cm. A pecsét ábrázolásairól röviden: a hatágú csillag és a babérlevél kedvelt fragisztikai díszítések voltak, sok régi pecséten találkozhatunk velük. A szőlőfürt viszont már nem véletlenül került rá: *Disznóshorvát* kitűnő szőlőtermő hely hírében állott a 18. században, és ezt a pecséttel is jelezni kívánták a falu akkori vezetői. Egyébként forró viaszba nyomva, levelek lezárására, iratok hitelesítésére használták a fémbe vésett pecsétnyomókat a hajdani közigazgatásban; szerepük nagyjából a ma használatos bélyegzőkének felelt meg.

A *Magyarország* minden települését abc-rendben bemutató első topográfiai munkában (Vályi K. András: *Magyar Országnak leírása.* I. köt. 1796.) községünknek csak a neve olvasható, adatok nincsenek róla. *Fényes Elek* hasonló művében (*Magyarország geographiai szótára,* I. köt. 1851.) viszont már bővebben ír a településről:

„Disznós-Horváth, magyar falu, Borsod vmegyében, Edelénytől délnyugotra [valójában északnyugatra – a szerk.] 0/10 állomásra. Szomszédai: Edelény, Kálló, Kurittyán, Felső-Nyárád. Határkiterjedése Ormos és Császta pusztákkal együtt 5054 hold, mellyből 87 hold belsőség, 2235 hold szántóföld, 920 hold rét, 160 hold szőlő, 1606 hold erdő, 46 hold használatlan. Urbériség 10 negyedik osztályu telek. Lakház van 149, lakos 840, közülök 52 r. kath., 4 gör. Kath., 771 ref., kiknek helyben van anyaegyházuk, 3 evang., 10 zsidó. Választó volt 1848-ban 38, u. m. 24 telkes jobbágy, 1 jövedelem, 1 értelmiség, 12 régibb jogon. Birtokosok számos nemesek."

A 19. század közepén szerepelt először községünk és közvetlen környéke az országos sajtóban. A *Vasárnapi Ujság* című, akkoriban igen népszerű és az egész magyar nyelvterületen olvasott hetilap cikksorozatot közölt *Felső-borsodi képek* címmel *Luppa Péter* mérnök tollából. Ennek egyik részében olvashatjuk a következőket:

„…És most hagyjuk el a Bódva-völgyét, s ha csak lehet, nyergeltessünk, vagy gyalog tegyük utunkat az erdő bérczek ösvényein. Kellemes utakon, bájló tájakon haladva elérjük a Császtai pusztát. – Ez fenn fekszik a hegyeken, erdőktől környezve jó bort termő szőlőskerteinek aljában; egyszerű házaiból kitűnik Lónyaiak úri laka. – Császta a vidéken mint fürdő kezd ismeretes lenni, mert van egy igen kedves helyen nehány szobából álló fürdőháza. A vizet fölmelegítve használják s gyógyereje igen hathatós különösen köszvényben, csúzos bajok és ragadós nyavalyákban. Vize még nincs vegytanilag fölbontva, de ha ez megtörtént, úgy e fürdőt, ha máshonnan nem, a körülfekvő vidékbeliek látogatni fogják, – ámbár már most is vannak állandó vendégei, sőt miskolcziak is járnak ide, holott, Tapolcza oly közel van oda. – Császtát elhagyván egy kristálytiszta patak [a Mák-patak a mai Rudolftelepre vezető út mellett] mentében, melynek mellékén itt-ott gyönyörű tájakra bukkanunk, elérjük Disznós-Horvátot. Ez egy völgybe szorított református község, melyet közbirtokosok bírnak, s közölök többen itt is laknak. – Sajnos, hogy a reformátusok egyháza körül megkezdett új temp-

lom pénzhiány miatt föl nem épülhet, s a régi mintegy tokban áll az új falak között. Demeter András buzgó lelkész szava kiáltó szó a pusztában…"

Császta-puszta, mint már említettük, községünkhöz tartozott ekkoriban (később *Edelény* területéhez csatolták). Birtokosai az útibeszámoló írása idején a *Szatmár* megyéből származó, a korabeli politikai életben hírnevet szerzett *Lónyayak* voltak. Amikor a család egyik tagja elhunyt, a disznóshorváti református egyház halotti anyakönyvébe jegyezték be a szomorú eseményt. Érdekesek a kezdődő fürdőkultúráról és a szőlőskertekről, valamint a községünk templomának szomorú helyzetéről szóló hírek. Ez utóbbi részletesebb magyarázatot kíván.

A református templom 2001-ben

Disznóshorvát a 18. század végére „kinőtte" középkori eredetű templomát. Fentebb már szó volt arról, hogy 1774-ben nyugat felé bővítették. Azonban az épület állapota fokozatosan romlott, s emiatt a 19. század elejétől a meglevő egyházi iratokban többször felmerül a templom renoválásának, illetve új templom emelésének az

igénye, szükségessége. Ebből a célból pénzgyűjtés indult, mai szóhasználattal élve „társadalmi munkafelajánlások” is érkeztek, és volt, aki természetbeni segítséget (követ, fát, meszet stb.) ígért. A kezdeményezések azonban nem vezettek eredményre, rövid idő múlva elhaltak, többnyire azzal az indokkal, hogy nincs elég anyagi ereje az egyháznak a nagy munka kivitelezésére. Végre 1859-ben sikerült megállapodni *Kirner Eduárd* poprádi (*Szepes megye*) építőmesterrel, aki el is készítette az új templom tervrajzát és költségvetését. A részletes kétnyelvű (magyar és német) számvetés fennmaradt, a terveknek azonban már nem találtuk nyomát. *Kirner* 5.261 forintért vállalta az építést, anyagköltséggel együtt. Ehhez járult még 2.076 forint szállítási és napszám-díj, így összesen 7.337 forintra rúgott a templomépítés költségvetése. Amint az idézett korabeli tudósításból kiderül, hamarosan hozzá is fogott a kivitelezéshez. De mivel az egyház pénze elfogyott, a munka idővel abbamaradt, és az új falak félig készen meredeztek a még álló régi templom körül. 1864-ben azután, *„midőn az enyészet teljesen kikezdte”,* az utóbbit lebontották, és *„a lelkész búcsúszavai hatása alatt az egész gyülekezet fájdalmas könnyekre fakadt”*. Csak másfél évtized múlva, 1879-ben épült fel teljesen az új templom, csonkán maradt tornya pedig még később, csupán 1896-ban készült el. Alig három évtized múlva, 1928-ban már szükségessé vált külső és belső felújítása. Ekkor nyerte el mai külsejét, amit a későbbi tatarozások már nem változtattak meg lényegesen.

Disznóshorváti részlet. (Képeslap 1905-ból.)

Disznóshorvát életében jelentős átalakulás kezdődött a 19. század utolsó évtizedeiben. A fellendülő hazai ipar egyre növekvő nyersanyagszükségleteinek biztosítására a budapesti *Magyar Királyi Földtani Intézet* geológusai nagyszabású kutatásokat folytattak az ország egész területén. *Borsod* megyében hatalmas barnaszéntelepeket tártak fel, különösen a *Sajó* folyó két oldalán elterülő mezők mutatkoztak ígéretesnek. Ezen belül a leggazdagabb lelőhelyeket éppen községünk nagy kiterjedésű határában lokalizálták: több helyen is művelésre érdemes készleteket mutattak ki. Megindult a versengés a bányászati jogok megszerzéséért a nagyvállalatok körében, de az itteni közbirtokosság is megpróbálkozott a termeléssel. Az elsők között kezdődött meg *Disznóshorváton* a szénbányászat az egész borsodi medencében, sorra nyíltak a hosszabb-rövidebb életű üzemek. Az 1900-as évek elején kiépült két új, az akkori viszonyok között korszerű bányatelep: *Ormospuszta* és a *Mákvölgyben Rudolftelep* Az ipari létesítmények (aknák, műhelyek, sínpályák, szállító- és osztályozó berendezések stb.) mellett az egyre növekvő munkásság és hozzátartozóik elhelyezésére, illetve ellátására lakások, iskolák, egészségügyi, szociális, kulturális és sportlétesítmények épültek. Később egy harmadik, kisebb bányatelep is létrejött: a *Mária-táró*, amely mára eltűnt ugyan, de a neve és néhány lakóépülete napjainkig fennmaradt. 1913-ban a *Sajó-völgyi* vasút *Ormospusztáig* vezető szárnyvonala is elkészült; eleinte csak a szénszállítást szolgálta, később azonban már személyvonatok is közlekedtek rajta. A bányatelepek hamarosan utolérték, sőt sok tekintetben meg is haladták az anyaközséget, amely szintén fejlődésnek indult. Az 1929-ben, illetve 1939-ben megjelent megyei monográfiák a következőképpen mutatják be a település korabeli viszonyait:

(1929) *„…A politikai község Szuhakálló és Kurityán községgel egy körjegyzőséget képez. A körjegyzői hivatalos helyiség, valamint a körjegyzői lakás is a múltban bérelt szalmás házakban volt, a költözködésekkel a régi iratok elkallódtak, ami pedig megmaradt, egy nagyobb tűzvész alkalmával a tűz martaléka lett. Középülete a községnek csak 1887 óta van. A körjegyzői lak felépítését Liptovszky József volt körjegyzőnek köszönheti a község, ki 1881-től 1921-ig 40 éven*

keresztül vezette közszeretetnek örvendve a körjegyzőség és község ügyeit. Halála óta vitéz Skultéty Gábor körjegyző áll a község élén. 1923-ban lett megszervezve az adóügyi jegyzői állás, melyre Simkó László okleveles jegyző választatott meg. A volt körjegyzők neveit eddig csak az 1848 előtti időkig visszamenőleg lehetett megállapítani. Liptovszky József körjegyző előtt körjegyzők voltak: Katona Miklós, Köteles Lajos és az 1848-as években, valamint azt megelőzőleg, Sipos István.

…A község nagyobb fejlődést csak a községben keletkezett nagyobb bányatelepek létesítése óta mutat. 1906-ban nyitja meg a Borsodi Szénbányák R. T. (ezelőtt Magyar Általános Kőszénbánya R. T.) első bányáját s ma virágzó bányatelepe van a község határában Rudolftelep néven. A bányatelepnek 3 tanerős társulati iskolája van, továbbá kultúrháza színpaddal és mozgóképszínházzal, vendéglője, élelemtára. Van továbbá olvasóköre és leventeegyesülete. Ugyancsak a község határában folytat bányászatot a Diósgyőri M. Kir. Vas- és Acélgyár is, amely Ormospusztán létesített nagyobb bányatelepet. Ezen bányatelep rendezett utcáival, csinosan épített házaival mintegy üdülő telepkép tárul az utas szeme elé. Ezen kincstári bányatelepnek szintén 3 tanerős iskolája, úgyszintén kultúrháza van színpaddal és mozgóképszínházzal. Van továbbá olvasóköre, leventeegyesülete és zenekara. A bányatelepek a munkaalkalom megteremtésével nemcsak a lakosság anyagi helyzetét javították meg, de a vasútak kiépítésével s több népjóléti intézmény létesítésével a kultúra iránti érzékét is kifejlesztették s nagy adófizetésükkel a község anyagi helyzetét is megjavították. A község [Disznóshorvát] a bányatelepek létesülte óta 2 községi iskolát, tanítói lakot épített, kiépítette továbbá a teljesen járhatatlan állapotban volt utait, épített egy vágóhidat, községi szeszfőzdét s körjegyzői lakás céljaira megvette a Borsodi Szénbányák R. T. által a községben épített modern mérnöki lakást.

A község ügyeit az elöljáróság, továbbá 10 választott és 10 virilis képviselő-testületi tag intézi. A község jelenlegi bírája Hubay Sándor, törv. bírója Szarka Sámuel.

…A községi iskolánál tanítók voltak: Gaál György 1912-től 1916-ig, Bay Dezső 1916-tól 1919-ig, Pecár Gyula 1919-től 1921-ig. Árokszállásy János 1921-től 1928-ig. Istók László 1928. évtől. Másodtanító volt Ráduly Margit 1923-27-ig, Nagy Sándor 1927 óta.

Földbirtokosok a községben: báró Kuhn Béláné született báró Radvánszky Dóra (1100 hold), vitéz Sárkány Sándorné szül. Sárkány Anna, Sárkány Kornél és Sárkány Ilona (450 hold), Edelényi Árpádné szül. Szücs Gizella (150 hold), Buck Ferenc (140 hold), Hubay József (80 hold) és Vécsey Ferenc (80 hold).

A községben 1925. évi november 1. óta forgalmi adóhivatal működik, melynek vezetője Parragh István forg. adóhiv. főnök. Postaügynökség volt 1914-től 1928. évig, 1928. évtől rendes postahivatal állíttatott fel, melynek postamestere Köhuth Jenőné született Várady Margit.

1913. év óta vasútállomása van úgy Disznóshorvát községnek, mint a hozzátartozó Ormospusztának. A disznóshorváti vasútállomás első elöljárója a költői lelkületű és író Székely László lett, halála óta Szabó Sándor állomáselőljáró az állomás vezetője.

A községben a két nagy bányatelepen kívül még két kisebb bányatelep is működik, egyik a Disznóshorváti Kőszénbánya Vállalat (Hevesi és Czeizler cég), második a Disznóshorváti Barnaszénbánya R. T. (Sugár cég).

A község lakossága tevékeny részt vett a Sajómenti Villamossági és Ipari Szövetkezet megalakításánál, s ezen szövetkezet útján építette meg 1925. évben villamosvilágítási hálózatát.

A községben 4 korcsmahelyiség, 1 kismértékbeni italárusítás és 1 bornagykereskedés van. Korcsmárosok: Disznóshorváti Hangya ért. és fogyasztási szövetkezet, Hernyő Ferencné, özv. Grünbaum Lipótné, Szarka András. Kismértékbeni italmérő: Barcsák Károly. Bornagykereskedő: Hubay Sándor. Kereskedők: Hangya ért. és fogy. szövetkezet, Hernyő Ferencné, Neuvalder Jenő, Szarka András, Barcsák Károly, Veresegyházy Endre és lisztkereskedő Hubay Mátyás."

Az Edelényi család nyaralója. (Képeslap 1925-ből. A nemrégiben felújított épület ma az iskolához tartozik.)

(1939*) „…Hozzátartozik még a Mákvölgytanya, a Hubay Felsőtanya, a Csillagkút-tanya, a Hubay József-tanya, a Zubogó-tanya, az Ormosi-tanya és a Sárkány-tanya. A község 216 belterületi és 150 külterületi házból áll. Lakossága 3252 lélek (1657 férfi, 1595 nő), akik közül 3214 magyar, 11 német, 8 tót, 1 oláh, 1 horvát, 17 egyéb. Vallásra nézve 1487 római katolikus, 1567 református, 153 ág. evangelikus, 41 zsidó és 4 egyéb.*

A határ területe 3852 hold, amelyből szántó 2060, rét 184, szőlő 40, legelő 438, erdő 839, kert 80, terméketlen terület 211 hold…

Orvos és szülésznő Ormospuszta-bányatelepen található… Van még magánszülésznő is a községben. Kútvize jó. Iskolája 4 van: 1 felekezeti, 1 községi, 1 állami bányatelepi és 1 magánbánya-társulati, összesen 8 tanerővel és 6 tanteremmel. Az iskolánkívüli népművelés előadásait látogatják. A községben ref. és róm. kat. anyaegyház működik. Kultrális intézmények a Közművelődési Könyvtár, Ormospusztán a Munkás Olvasókör és Rudolftelepen a Munkás Olvasókör. Ezenkívül van egy időszakos filmszínház is…

Kereskedelme és ipara: fejlett, 3 szövetkezet…, 5 üzlet, 3 szikvízgyártó, 7 italmérés és 15 önálló iparos van a községben…

A világháborúban 245 lakos vett részt. Hősi halált halt 27, hadirokkant 16, vitéz 3. A hősi emlékművet az 1921. [helyesen 1922.] évben állították fel. Alkotója Somogyi Sándor budapesti szobrász.

A jövő fejlesztési tervei közül a fontosabb a kultúrház felépítése és az utcák rendezése."

Izsófalvai katona az I. világháborúban: Hubay Mátyás (balra).

Szabadságon levő izsófalvai katonák a második világháborúban.

Az 1922-ben felavatott első világháborús hősi emlékmű 2000-ben, amikor felújították, és a II. világháború áldozataira is emlékeztető márványtáblát helyeztek el rajta

A második világháború szerencsére nem sok kárt okozott *Disznóshorváton*. A harctereken azonban nagy veszteség érte: a település 19 fia halt hősi halált. A község számára a béke – ahogy 1990-ig mondtuk: a „felszabadulás" – 1944. december 13-án következett be. 1945 után, elsősorban a szénbányászat fejlesztésének köszönhetően, a község és a hozzá tartozó ipartelepek látványos átalakuláson mentek keresztül. *Ormospuszta* – 1953-tól *Ormosbánya* – és *Rudolftelep* az anyatelepülést túlnőve korszerűsödött, gyarapodott, mindaddig, amíg a széntermelés virágzott. De *Disznóshorvát* sem sokkal maradt el tőlük, miközben nevét 1950-ben nagy szülöttéről *Izsófalvára* változtatták. Az elöljáróság már 1943-ban kérte ezt (akkor *Istók László* tanító a *Borsodháza* nevet javasolta), de a *Belügyminisztérium* a folyamodványt elutasította. A háború után néhány évvel Ladányi Sándor indítványára ismét napirendre került a dolog, ezúttal az *Izsóháza* változatot preferálták. Végül a minisztérium 1950-ben *Izsófalva* formában hagyta jóvá a község akaratát, az ősi *Disznóshorvát* falunév elhagyását és az új felvételét. Ugyanebben az évben megépült a korszerű községháza és vele együtt a művelődési ház. A későbbiekben egyre több intézmény szolgálta a helyi lakosság életszínvonalának javítását: iskola, óvoda, orvosi és fogorvosi rendelő, mentőállomás, gyógyszertár, sportpálya létesült az 1950-es és hatvanas években. Az igényeknek megfelelő kereskedelmi és szolgáltató hálózat alakult ki. A helybeliek sokszínű, eleven kulturális és társadalmi életet éltek. Bár a szénbányászat 1977-ben történt megszűnésével törés állt be a fejlődésben, azután is sok minden történt, egészen napjainkig. Például 1981-ben elkészült az *Egészségház* körzeti orvosi rendelővel, az anya- és csecsemővédelem helyiségeivel, valamint két szolgálati lakással; 1985-ben kiépült a telefonhálózat, a rendszerváltozás után pedig két nagyberuházásra is sor került: 1993-94-ben a gázhálózat, 2002-03-ban a szennyvízhálózat épült meg. 1993-tól ismét 8 osztállyal működik a helyi, időközben *Izsó Miklósról* elnevezett általános iskola (a felső tagozatosok ugyanis 1973-tól *Ormosbányára* jártak, a faluban csak az alsó tagozat maradt). 2000-ben avatták fel a község zászlaját és címerét. Ugyanekkor hozták létre a település központjában a *Millenniumi Parkot*. 2001-ben – régi adósságként – emlékházat létesítettek *Izsó Miklós* szobrászművész tiszteletére. Így lépett *Izsófalva* a reményteli harmadik évezredbe.

AZ OKTATÁS TÖRTÉNETÉBŐL

A helyi oktatás kezdetei valószínűleg a reformáció térhódításával esnek egybe. Ugyanis ahol az új hit hívei megvetették a lábukat, első feladataik közé tartozott az iskola létrehozása. Így történhetett ez *Disznóshorváton* is, valamikor az 1600-as évek elején. Adatok sajnos csak a 18. század közepétől állnak rendelkezésünkre: ettől kezdve ismerjük az egyház tanítóinak neveit, amelyeket ugyancsak az anyakönyvek őriztek meg az utókornak.

A megye oktatásának múltjáról 1885-ben megjelent munkában az alábbiak szerepelnek községünkről:

*„**Disznóshorvát**, f[al]u. 870 l[akos], 1 ref. iskolával. Tankötelezettek száma 137 (6-12 éves fiú 67, leány 52; 12-15 éves fiú 9, leány 9; vall. szerint 9, gk. [görög katolikus] 1, hh. [helvét hitvallású] 125, ág. ev. [ágostai evangélikus] 2). – Iskolába jár mindennapi 105, ismétlő 19.*

Az iskola 1747-ben már fennállott, s ekkor rendes tanítója Molnár Sándor volt. A tanítványok száma 40 és 50 közt váltakozott. Molnár után a mai napig 16 tanító következett s ezek közé tartozik a még most is működő Kerek Sámuel ki 1835-ben foglalta el itteni állomását. Az iskola épület egy tanteremből, két lakszobából és egy pitvarból állott és szalmával volt fedve. Ezen állapotban maradt 1883-ig, amikor egészen újonnan építtetett.

A tanítói fizetés a következő volt: A hat és négy marhás embertől 2 véka gabona, két marha és marhátlan gazdától 1 véka, szolgától fele; tíz gazdától egy-egy szekér széna; tíz szekér tűzifa. A tanító földjét, 10 holdat, megszántották és bevetették.

Tandíj fejében: grammatistától 102, konjugistától 90, komparistától 68, divertistától 60, lektortól 48, abécistától 24, abécés és olvasó leánytól 24, de ha már énekelt és számolt, 100 dénár. Az 1879. évi árvíz nagyon megrongálta a régi épületet. 1883-ban egészen új iskola építtetett, mely egy

34 négyzetméter. Területű tantermet és tanítói lakot foglal magában. Taneszközök: földgömb, 2 térkép, fali olv. táblák és szám. gép. A 49 év óta tanítóskodó Kerek Sámuel javadalmazása rámegy körülbelűl 550 frtra. – Faiskola van, valamint iskolakert is."

Iskoláscsoport az 1920-as évekből.

A református egyház tanítói

Várallyai Péter – 1746-ban egyetlen alkalommal található róla adat.

Molnár Sándor (1747-1749).

Nemesi János (1750-ben említik.)

Marton János (1752-1754).

Kis Mihály (1758-1761).

Bánhorváti János (1767-1788) – korábban talán *Szendrőben* működött.

Pataki János – 1768-ban „régi Oskola Mester"-ként említik, tehát korábban ő lehetett a tanító.

Illyés János (1779-1780., majd 1790).

Nagy László (1782).

Kékedi János (1788-1789). – *Gelejről* származott, *Disznóshorváton* nősült.

Nagy István (1795-1824) – itt nősült 1797-ben, felesége *Nagy Mária.*

Idrányi Gábor (1829-1838) – valószínűleg ő volt *Izsó Miklós* első tanítója!

Mádi Papszáz János – 1835-ben történik róla említés.

Kerek Sámuel (1839-1885) – Aszalón született 1810-ben, *Disznóshorváton* nősült. Szintén tanította a kis *Izsó Miklóst*, ő indította el a helyi elemi iskolából a pataki kollégiumba 1840-ben.

Kovács József (1885-1887).

Kőrösi Antal (1887-1927) – önéletrajzát külön közöljük. *Megjegyzés:* az évszámok nem minden esetben a pontos szolgálati időt takarják, hanem azokat az éveket jelölik, amelyekből a nevezett tanítóról adat található, többnyire a születési, halotti vagy házassági anyakönyvekben. Ugyanis bármilyen minőségben szerepelnek az iratokban, a lelkész sohasem mulasztotta el odaírni foglalkozásukat: *„oskolamester”*, *„rector”*, *„oskola tanító”*, vagy ezek rövidítései: *„o. m.”*, *„rect.”* stb.

Kőrösi Antal önéletrajza

Kőrösi Antal (1864-1949) tanító 1887-től 1928-ig vezette a disznóshorváti református egyház iskoláját, emellett kiemelkedő szerepe volt a község kulturális és társadalmi életének irányításában. 1923-ban a tanfelügyelő kérésére részletes önéletrajzot írt, amelyből jól kirajzolódik addigi életútja, hivatali és társadalmi tevékenysége. Az irodalmi értékű önvallomást, amely sok érdekes adatot tartalmaz a község korabeli életéről is, az alábbiakban teljes terjedelmében közöljük. (Az eredeti kéziratot *Kőrösi Antal* unokája, a Szikszón élő *Ádám Istvánné Kőrösi Piroska* bocsátotta rendelkezésünkre, amit ezúton is köszönünk. A levélből egyébként részletek jelentek meg *Lázár Istvánnak* az *Északi-Középhegységet* bemutató fotóalbumában. Megjegyezzük még, hogy *Kőrösi Antal* másik unokája, *Kőrösi József* évtizedeken keresztül a *Valóság* című, ma is megjelenő társadalomtudományi folyóirat munkatársa és főszerkesztője volt.)

Nagyságos Kir. Tanfelügyelő Úr!

6311/1923. szám alatt kelt ama felszólítására, hogy életrajzi adataimat rövidesen terjesszem be, a következőkben van szerencsém rendelkezésének eleget tenni.

Pelsőczön, Gömör megyében születtem 1864. február 29-én, ref. szülőktől; így ha az isteni gondviselés akarandja és élek, a jövő évben megérem születésem napjának 65-ik [valójában csak a 60.!] évfordulóját. – Szülőim igen szegény emberek voltak. Keresztlevelem tanúsága szerint atyám földmíves; de miután nagyatyámat az anyja már 1844-ben seguestrum alá helyeztette, így nemcsak én, de ő sem találta már a művelni való földet, midőn 1861-ben hazajött a szabadságharczban való részvétele miatt 12 évi katonáskodásra kényszerített idő után az operenciáról – és házasságra lépett anyámmal, a pelsőczi ref. egyház leányiskolai tanítójának egyik leányával. – Atyámat 5 éves koromban háromévi betegeskedése után elvesztve, ennek az anyai nagyatyámnak gondviselésébe kerültem anyámmal együtt, ahol mint unokák többen ettük a kenyeret, mely minden tanítvány után egy véka zab, egy csirke, tizenkét tojásból álló tandíj összes tanítói jövedelemből telt ki, – meg a munkából. – Azonban az 1873. évi húsvétnapján a több mint félszázados tanító nagyatyámat is eltalálta az akkor dühöngő járvány és sírba tette. Hogy aztán mi történt, azt leírni is sok volna. – Sárospatakra kerültem: küzdöttem és reméltem, hogy tanító leszek, ami kicsi korom óta vágyam volt. – A szegénység szülte szükség s részben egy kis betegség azonban a szokásos út-módtól eltérített, s 1880 őszén már segédtanítóvá lettem egy öreg s beteges, de áldott emlékű tanító, a későbbi fogadott apám mellett Szalonnán, hol azonnal megszabadultam az önfenntartás szükségei alól. – Itt meg sem melegedhettem még eléggé, mikor a Felsőborsodi Ref. Egyházmegye arra kötelezett, hogy vizsgáló bizottsága előtt tanítói vizsgát tegyek, a mi meg is történt 1881. augusztus havában, az oklevél szerint dicséretes eredménnyel. – E bizottságnak ez volt a hattyúdala, s rám nézve pedig azért is nevezetes, mert csak a vizsgálat alatt vette észre a bizottság elnöke, hogy nem vagyok 18

éves; így bizonyítványom ad akta tétetett; pedig de sok éjen át pislogtam az olajméccsel versenyt, míg nappal meg 72 szalonnai bicskás vad hajtásait nyesegettem. – Ennek a fogadott apámnak a szárnyai alatt megértem aztán, hogy 1883 június havában a sárospataki állami tanítóképzőben a tanítói vizsgát nem fényesen ugyan, de általános „jó" eredménynyel megúsztam s ezzel vágyam be is teljesült: tanító lehettem. – Közben egy kis elégtétel félét is kaptam a fentebb említett vizsgáló bizottság n[agy]tiszt[letű] elnökétől, amennyiben egyháza tanítójának meghívott, az 1883. év tavaszán, de nem mentem el, hanem maradtam abban a kis családi körben, mely életre segített. – A két diploma birtokában aztán gondoltam nagyot és merészet, – és 1884. május 30-án házasságot kötöttem nevelő apám egyetlen leányával; bizony ennek is 40-ik éve járja már; anyjukom véleményére nem vagyok kíváncsi ez idő eltöltésének mineműségére nézve, hanem nekem röviden eltőlt. – Áldott legyen az Úr, ki az emberek sorsát oly bölcsen igazgatja!

Az 1885. évi április 20-án mint meghívott rendes tanító a sajókápolnai ref. egyházban ütöttem szállást; onnan pedig 1887. szeptember 20-án e jelenlegi helyemre költöztem s azóta itt „nyomorgassuk" (disznóshorváti accentus) egymást kedvelt híveimmel.

Ez idő óta többféle megbízatásra érdemesítette a közbizalom azt az Istentől adott szerény tehetséget, melyet munkába állíthattam. – Voltam ref. egyletünk két járásának jegyzője; az egylet al- és főjegyzője; két ízben is megválasztott elnöke, a mit azonban nem fogadtam el egyszer sem, mert inkompatibilisnek tartottam azzal a 150-160 mindennapi és 60-70 ismétlős báránykáimmal szemben, a kiket 24 esztendeig legeltettem a múzsák kies mezején. – E kötelékben voltam iskolalátogató és a tanügyi bizottság tagja 26 évig, a múlt évben lemondtam, jusson a dicsőségből vagy kötelességből másnak is. – Itt vagyok a választmánynak talán 36 éve tagja, – s az egyletnek az egyházmegyén pár év óta a presbyteriumok választott képviselője.

Az általános egyesület megszületését hathatósan előmozdítani segítvén, az első választmányba beérdemesítettek; de

a kántória miatt nem voltam ott hasznavehető. – Különben e kapcsolatban is voltam a járáskör jegyzője és elnöke.

Voltam a községi képviselőtestületnek 26 évig, a községi iskolaszéknek 13 évig tagja; de mert a tótágast állított eszméknek nem akartam elősegítője lenni, 1921-ben otthagytam a coetust.

1889-1900-ig megalkotója és vezetője voltam a ref. egyházi dalárdának, mely a „liter"-átura becsületfeletti használata miatt bizalmamat vesztvén, 10 évi működés után felszámolt és 37 köböl rozs meg 180 korona vagyonát a ref. egyházra, 120 kötet könyvét pedig a ref. iskolára testálta.

1899-ben hitelszövetkezetet szerveztem az OKH kebelében s voltam annak könyvelője és ügyvezető igazgatója 22 évig; a mintaszerű kezelés nemcsak elismerő sorokkal, hanem díjjal is jutalmaztatott. – Ez adta a támaszt a másik, a fogyasztási szövetkezet létrejöttéhez is; mindkettőtől a vezetésben 1921-ben szintén megváltam s azóta vagyok csendes et. comp. tagja. – E voltak után vagyok még ma is a szintén szövetkezeti alapon épült Gazdák Bizt. Szövetkezetének helyi képviselője.

1898-ban a minisztérium a faiskolakert kezeléséért díjazással toldott elismerésben részesített.

1893-ban a vármegyétől a „Méh és világa" című három kötetes művet kaptam jutalmúl, elismerésül. – A mű megvan, de az eredmény vajmi csekély, mert a tudomány nem méhlegelő, különösen kőszéngázzal is párosulva.

Talán valami elismerésféle volt az is, mikor személyi pótlékot kaptam; az igaz, hogy ez rövid élet után el- és beszámított.

Irodalmi dolgokkal nem bíbelődtem; mégis ref. egyletünk fennállásának 50 éves jubileumán rám derített az elnök, hogy két művet és 13 bírálatot én is közre adtam; annyit azonban biztosan tudok, hogy egy alkalommal járásköri gyűlésen, mint összes jelenvoltak öten – két munkával vitézkedtünk a magunk mulatságára. – Szerény dolgok voltak, elmúltak.

Még a mezőgazdaság terén is úgy veszem észre, hogy van valami haladás annak a mások által kis mintagazdaságnak

hívott gazdálkodás útmutatása nyomán, melyet folytattam a hivatalom után használt területen; azt azonban szintén elfújta a – szociáldemokráczia. – Volt, nincs.

Aztán minden elgondolható téren ki lett volna más ingyen munkás, mint én – a tanító.

A világháború alatt szereztem mintegy 150 ezer korona Hadikölcsönt; ezért kaptam felülről elismerést, a hívektől átkot, családom tagjaitól haragot, mert a magam teste összes keserves töredelmét is bele örök-tőkésítettem.

Szóval sok minden voltam és sok minden nincs már. – Volt, mert az a büszke elhatározás vezérelt, hogy ne csak népiskolai, hanem néptanító is legyek; aztán az egyszer rám bízott munkát igyekeztem mindig tehetségem szerint pontosan véghezvinni. – Nincs már mind meg, mert részint sértett önérzetből, részint a teherbírás csökkenése folytán könnyíteni kellett rozoga élet-gályámon, mely a végpart felé közelget.

Az utolsó számottevő ténykedésemnek szemtanúja volt Nagyságod a múlt évben a hőseink emlékszobrának felavatása alkalmával. – Látva azt a gyönyörű ünnepélyt, gondolhatná-e valaki, hogy annak a fenséges czélzatú szobornak létrehozója a község egy jó részének szemében a gyűlölet tárgya lőn?! – De hát régen énekelgetem már én azt a zsoltár-nótát, hogy: Az igaznak, itten ő nyavalyája sokasúl; de minden nyomorúságból ki menti az Isten.

Íme Nagyságos Uram! – a mint méltóztatik látni, kívánsága szerint nem szerénykedtem – a sorokkal; az a hallgató papír eltűri, talán még többet is eltűrt volna. – Én pedig ha már ennyire igénybe vettem becses türelmét, még végezetre arra kérem, hogy soraim elolvasásának végeztével ne méltóztassék ezt a bohém-zsidó ismert kinyilatkoztatást tenni: „Mhost the dicshekkszel mhagadat Jónás!" (A Borsszem Jankó ortográfiája. – A szerk.)

Ezek után szíves tiszteletem tolmácsolása mellett maradtam és vagyok a Ns. Kir. Tf. Úrnak

alázatos szolgája:

Dhorvát, 1923. november 27-én.

Kőrösi Antal
ref. tanító

Az általános iskola tanári kara az 1970-es évek elején

Tablókép 1965-ből

AZ EGYHÁZ MÚLTJÁBÓL

Egyházlátogatás 1758-ban

Az egyházlátogatás a reformátusoknál az ellenőrzésnek, felügyeletnek egyfajta módja volt az elmúlt századokban. A magasabb egyházi hatóság által kijelölt bizottságok felkeresték az egyes egyházközségeket, meghatározott szempontok alapján felmérték azok helyzetét, és jegyzőkönyvben rögzítették a tapasztalatokat. A sok érdekes adatot tartalmazó dokumentumok többsége szerencsére napjainkig fennmaradt. Vidékünk egyházlátogatási jegyzőkönyveit a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Levéltára őrzi. Ott található az 1758. évi disznóshorváti egyházlátogatás jegyzőkönyve is, amelyből az alábbiakban közreadjuk a legérdekesebb részleteket.

Minister Ecclesiae [az egyház lelkésze] Clarissimus Dominus Samuel Vattay.

Scholae Rector [az iskola tanítója] Humanissimus Dominus Stephanus Nagy.

Fatentes [tanúk]: Generosus Dominus Paulus Szőke, Stephanus Silye, Martinus Gál, Petrus Varga, Stephanus Tsabai.

Qui tam Clarissimum Verbi Divini Ministrum, quam Acholae Rectorem condignis adfecerunt laudibus; nec Auditores illaudati manserunt. [Mind a lelkészt, mind a tanítót méltó dícséretekkel illették, a hívek sem maradtak dícséretlenek.]

Subsistentia Verbi Divini Ministri. [A lelkész jövedelme.] Minden hat ökrös gazda fizet 6-6 véka búzát, a négy ökrös négy vékát, a két ökrös három vékát, a marhátlan ember 2 vékát. A feleséges szolgák 1 vékát. Minden szőlős gazda ád 8 hegyi icce mustot. Akinek szőlője nincs, 16 poltrát. NB. [Megjegyzés.] Ha a szőlő nélkül való emberek karácsonyig megadják a mustért a pénzt, csak 16 poltrával tartoznak; de azután, amint kél a bornak iccéje. Min-

den gazda két ökörre való szénát, tíz emberen kívül. Özvegyasszonyok 3 sing vásznat. Fát adnak 24 szekérrel. Őszi búzát elvetnek 20 vékát. Halotti prédikációtól fizetnek 17 poltrát. Esketésért 3 máriást a templomban, 1 tallért a háznál. Kereszteléstől 8 poltrát, vagy tyúkot, kenyeret és komapénzt. A parókiális rétet lekaszálják s a leányok feltakarják.

Fundi Parochiales. [Az egyház földjei.] Szántóföldek vagynak 2 nyomásra. A felső nyomáson, amelyet Eperjesnek neveznek, vagyon egy darab, melynek felső szomszédja Varga György, alsó szomszédja Szabó János. A második nyomáson, melynek neve Tseres-allya, vagyon egy darab, amelynek mind felső, mind alsó szomszédja Gál Márton. Rét vagyon egy darabocska, melynek szomszédja a Szuha vize, másrészről véggel járnak reá a rétek. Vagyon kenderföld is, szomszédjai varga András és Fodor András. Vagyon káposztáskert is.

Subsistentia Scholae Rectoris. [Az iskola tanítójának jövedelme.] Akinek 6 vagy 4 marhája vagyon, két véka búzát fizet. A két marhás és marhátlan ember 1 vékát ád. A feleséges szolga fél vékát. Szénát rendszerint adnak 10 boglyát, de a mostani mester meritumi azt cselekedték, hogy az eklézsia kívánságára tisztelendő prédikátor uram a magáéból 4 boglyát odaengedett, és e felől ily rendelés lett a visitatiókor: hogy míg az eklézsia in statu quo nunc est [abban a helyzetben, mint most van] lészen, megmaradhat, de ha az eklézsia változik, a mester szénabéli fizetése is csak 10 boglya lészen. – Fát adnak 12 szekérrel. Az oskolához való földeket tavaszkor megszántják és bévetik, a kenderföldet is megszántják. A gyermekektől didactrum ordinarium. Halottól, minden rendbélitől 1 poltra. Sabbathale 1 véka tavasz. Cancicularis csirke. NB. A coquia helyett egy-egy garast resolvált az eklézsia.

Fundi Scholam Spectantes. [Az iskolához tartozó földek.] Szántóföldek vagynak két nyomásban. Az első nyomáson, melynek neve Mész kemence, vagyon egy darab, mintegy 10 vékás. Alsó szomszédja Fodor István, felső szomszédja ifj. Varga András. A más nyomáson, melynek neve Tseres, vagyon 1 darab, mintegy 2 köblös, alsó szomszédja Varga András, felső szomszédja Víg Já-

nos. Vagyon kenderföldje is, melynek alsó szomszédja Tsabai István, felső szomszédja Vizes István. Vagyon egy kertje is a temető alatt, a prédikátor uramé mellett.

Temploma az eklézsiának kőből vagyon, amelyet romladozásából a mi vallásunkon való emberek építettenek. Vagyon harangláb, amelyet 1754-ben építettenek. Ebben vagyon két harang. A nagyobbik 230 font, amelyet 233 magyar forintokon vett az eklézsia, a másik, mintegy fél mázsád, régi elejekről maradott.

A parókia két szobából s tanulóházból áll. Vagyon csűri, kertje, istállója. Az oskola építést [értsd: felújítást] kíván.

Utensilia Sacra. [Szent eszközök.] Vagyon egy ezüst talpas pohár, cum inscriptione [felirattal]: Nemzetes Vitézlő Hatvanyi András adta a Horváti Ecclesiához, Ao 1659. 30. Maji. A talpán ez a rajzolás: Renovatum tisz. Jenei Sámuel uram által, Ao. 1700. Vagyon két ón, fedeles kanna, a nagyobbik circiter [körülbelül] 2 iccés, a másik egyiccés. Vagyon egy ón tálacska, ez az írás rajta: Ajándékozta a D. Horváti Ecclesiának T. Györkei György uram, akkori prédikátor és felesége, Kereskényi Erzsébet, Ao. 1747. Vagyon egy kisebb ón tányér, cum inscriptione: Nemes és nemzetes Kőlei(?) Gáspár János uram ajándékozta A.D. 1700. T. Jenei Sámuel uram prédikátorságának idejében. Vagyon 3 abrosz, az egyik Krakkai, a második borsós és rojtos, a harmadik gyolcs és csipkés. Vagynak 8 keszkenők, melyeknek ketteje selyem, a 6 fejirek [fehérek]. Vagyon keresztelő kanna és tál.

Agentialis cista in conformitate publicatur. [Az agentialis perselyt a végzéssel megegyezően hirdetik.]

A község református lelkészei 1945-ig

Dobroviczay Ferenc – egy 1639-ben kelt irat őrizte meg a nevét, ő a község első ismert prédikátora.

Jenei Sámuel – az ebben az évben az egyháznak ajándékozott ónkannán szereplő felirat emlékezik meg róla, amely ma már ugyan olvashatatlan, de szerencsére az 1758. évi egyházlátogatási jegyzőkönyben feljegyezték.

Györkei György (1745-1749) – 1749. július 16-án házasságot kötött nemes *Hubai István* leányával, *Klárával*. Még ebben az évben eltávozott a községből.

Vatai Sámuel (1749-1772) – *Disznóshorváton* hunyt el, 1772. Augusztus 25-én volt a temetése.

Diószegi János (1772-1773).

S. Varannai Mihály (1773-1778) – *Hangácsról* érkezett. Nevéhez fűződik a templom bővítése 1774-ben.

Marton János (1778-1779) – *Disznóshorváton* hunyt el, temetésének napja 1779. Április 11.

Jósvai Mihály (1779-1780).

Katona András (1780-1787).

Nagy Gábor (1788-1789).

Tóth István (1789-1790) – itt halt meg 32 éves korában, temetésének napja: 1790. Január 17.

Tunyogi Dániel (1790-1806) – *Disznóshorváton* hunyt el, 65 éves korában, 1806. december 27-én.

Szeremlei Császár Sámuel (1807-1813) – 1756-ban született a ma *Pest* megyében levő *Pilis* községben. Előbb *Solton* és *Herceg-szálláson,* majd 1767-től *Sárospatakon* tanult. 1768-ban *Miskolcon* folytatta tanulmányait, ahonnan 3 éves deáksága után mezőcsáti praeceptor, azaz tanító lett. Ezt követően 5 évig ismét pataki diák. 1788-ban *Csehországban* vállalt lelkészi állást az úgynevezett „cseh misszió" keretében, ahonnan csak 18 év múlva tért haza. 1807. január l-étől disznóshorváti prédikátor. Itt született még ebben az évben *Gábor* nevű fia, aki később híres pataki tanár, teológus, filozófus, tankönyvíró lett. 1813-ban a laki gyülekezet választotta meg papjául. 1826. május 11-én halt meg *Lakon*.

Fazekas György (1813-1819) – *Disznóshorváton* hunyt el 1819. június 23-án, 67 éves korában.

Antal József (1819-1820) – rudabányai lelkészként ideiglenesen *Disznóshorváton* is ellátta a prédikátori teendőket.

Fischer (Gilányi) Mihály (1820-1826) – *Damakra* távozott.

Egresi [Galambos] Pál, idős (1826-1827) – *Sajókápolnáról* érkezett. Községünkben érte a halál 1827. július 18-án, ugyanitt temették el 20-án. *Egressy Gábor színész* és *Egressy Béni* zeneszerző, szövegíró édesapja.

Egresi [Galambos] Pál, ifjú (1827-1829, majd 1835-1838) – 1800-ban született, 1855. április 13-án hunyt el. *Disznóshorváton* temették el április 14-én, édesapja mellé.

Illyés János (1829-1835) – 1830. március 15-én *Disznóshorváton* kötött házasságot a miskolci *Budai Borbálával.* Ő keresztelte meg a későbbi híres szobrászt, *Izsó [Itso] Miklóst* 1831. szeptember 13-án.

Demeter András (1838-1880) – *Disznóshorváton* nősült 1840. július 16-án, felesége *Lenkey Illés* leánya, *Borbála.* Nevéhez fűződik a középkori eredetű ősi templom lebontása 1864-ben és a mai templom építtetése.

Barta Mihály (1880-1896).

Bodnár János (1896-1898).

Mellétei Barna Gyula (1898-1926).

Salamon Gyula (1927-?).

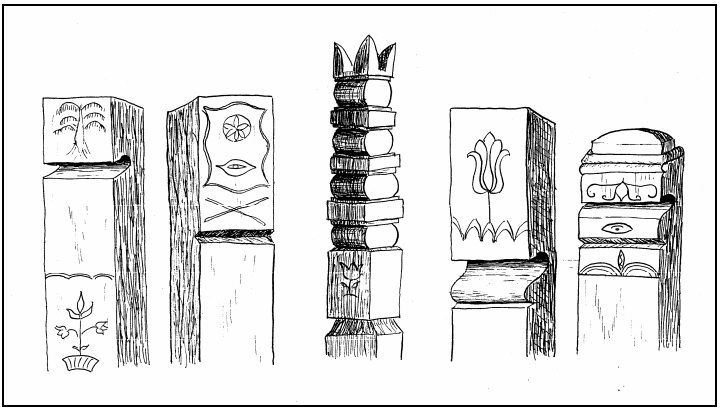

Fejfatípusok a disznóshorváti református temetőből.
(Néprajzi Múzeum Adattára, Budapest.)

DISZNÓSHORVÁT PESTY FRIGYES 1864. ÉVI HELYNÉVGYŰJTÉSÉBEN

Pesty Frigyes történész 1864-ben – a felsőbb hatóságok jóváhagyásával – kérdőívet küldött minden magyarországi településre, amelyben a helység földrajzi nevei, története és nevezetességei után érdeklődött. A beérkezett anyag szerencsére napjainkig fennmaradt, és értékes forrásul szolgál egy-egy község vagy város korabeli viszonyaira vonatkozóan. A disznóshorváti kérdőívre érkezett válaszokat szó szerint, az eredeti helyesírással közöljük a helynévgyűjtés *Borsod* megyei részét megjelentető kiadvány (1988) alapján.

Helly nevek
D. Horvát Községből, Borsod megyéből

D. Horvát község fekszik Borsod vármegyébe, a' Tiszamellyéki kerületbe a' Szendrei járásba, birtok száraz völgy elnevezéssel is e' környék, több emelkedett halmok és dombokból álván, a' környék többször szenyved víz hijányt, ez okon van száraz völgy táj nevezete.

2. A' községnek neve ország szerte egyedül Disznós'Horvát név alatt ismeretes, semmi más neve nints, nem is tudatik.

3. Valamint hajdan, úgy jelenleg is egyedüli Helly neve Disznós Horvát.

4. A községnek legkorábbi visszaemlékezés esik 300 évre a' Helvét hitvallású Parochián található okiratokból értesülve.

5. A' község népességének neve családonként eredeti magyar lévén az be költözött ősöktől származottnak lenni nyilvánítottak. – egy család Kotsis név alatt, Sajó Galgóczrúl, a' leg közelébb lefolyt 18-ik század utó felébe azért költözött és telepedett meg itt, mivel S. Galgócz a' Romai Katholica hitre

át térvén, ők mint Protestáns hitűek S. Galgótzon lakni meg nem engedtettek.

6. A' községnek eredetéről, értelméről, köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből, tulajdon eredeti magyar neve Disznós Horvát, melly hagyományilag a mellék Disznós nevet nyerte, mivel a' község határa úgy szólván erdőségből állott, és vóltak ollyan egyes tsaládok a' jobbágyok közzűl a' kik magok sertés nyájat, és a mellett kanászt tartottak.

7-er a' Topographiai számok szerint legelőbb áll a garas rét, ez garas mellék nevét azért nyerte, bár a' Rét a' Szuha patak parton fekszik s' ha a' fübe egy garast el hajitottak, azt biztosan tudták meg lelik, mivel a' Rét alap igen sovány és már mái időben szántó földekül használtatik. A Szuha Patak Gömör megyébe keblezett Szuhafő községnél eredvén, D. Horvát községnek Nyugati határát képezi a' Kurittyáni határtól a' Szuha Kállói határ mellett, a' mútsonyi határig. – Következik a Kavatsos dűllő szántóföld, mely a' nevezetét igen kavatsos talajától vette. A' megyes düllő szántó föld vette nevezetett a' sok benne vólt vad megyfáktól. A' Hegyfark düllő szántóföld, hagyomány nyomán szőlőhegy vólt, a' községhez közel esvén tyúk, pulyka, kutyátul óvhatatlan lévén szántó földé alakíttatott. – a' Lantz düllő szántó földek, mivel hosszak Lántz nevet kaptak. Szoros szántóföld két domb között lévén szorúlva, a' völgy szorosságától nyerte nevét. Petrezselymes szántó földek, mivel sok dudvát, és sok vadpetrezselymet termett, ás mái napig is avval bővölködik – a' mészkementze düllő szántó földek, mivel itt hajdanta mész égettetett ettől nyerte mellék nevét. – a' Völgyön Rudó Bányától gyön le felé egy patak név nélkül, a' falu közepin végig foly, és a' rétek nyugati oldalan a' Szuha patakba szakad. – a' patak mentibe a' Lántz földek allyába van egy forrás kis kút név alatt, jó inya való vizzel. – a' Göcze lápa szántó földek hajdan a' Götze tsaládé vólt – Állás domb szántóföld mint egy álló helynek mutatkozik, nevét így nyerte. – Következik a' Kis és Nagy Kazincz szántó düllő, a' vélle határos Szendrői határtul tsatolt Puszta Kazintztúl nyerte nevét, melly Puszta a' Gróf Csáki családé – Edelényi völgy,

az Edelényi határtúl húzódván lefelé egy völgy, így kapta a' nevezetet. Itt van egy igen hatalmas forrás, melly a' leg fájinabb ivó vizet nyújt az el tikkadt munkás vagy utasnak neve Csillag kut, e nevét onnan nyerte, mivel e tájjon hajdanta erdő lévén egy Csillag nevezetű ember magát az erdőbe felkötötte és kivégezte egy fán. – Kőhatár, itt hármas határ öszveszegelvén, az Edelényi, Császtapusztai, és D. Horváti, a Határ kövel jeleltevén ki, nevét ettől nyerte. – Mákk völgy szántóföldek, mivel e' tájjon ma is sok vad mák terem ettől nyerte elnevezését, melly felett van a' mak völgy tető domb él – a' Nagy Lápa düllő, hajdanta e' völgy a' Nagy Mártoné vólt, máig is rólla neveztetik. – a' Dudvás düllő szántó föld, mivel máis is nevezetét a sok dudvától bírja – A' Szaladós szántó föld igen meredek lévén a földje sokszor megszaladt. – a' Györgyrét illy nevű ember tulajdona vólt, nevét tölle nyerte. A' Mogyoróska az ormos pusztával határos sok mogyoró fát termet eredeti nevét igy nyerte. A' Györki völgy a' szomszédos ormos puszta nevezetű erdőségétül nyerte nevét. – Köves domb szántóföld, sok termés kőbül áll. – Káposztaföld – a' káposzta termelés hellytül. – A' Szilaska szántóföld, emlékezet szerint más neve nem ismeretes. – Eperjes szántó föld, e' hellyen sok földi eper termett ettől vette nevezetét. – a' Szekeres szőllő hegy, hajdanta tsupán tsak az a hegy orom – lévén szőllővel beültetve, hozza szekérrel jutni nem lehetett, igy kapta nevezetét. – Sürü bértz és Szállas erdő, elsőbb hajdani sürüségérül, utóbbi szállas fáitól nyerte nevezetét. – Ennek ódalába nyugatról van a' közönséges temető. – Marton-völgy – egy Marton nevű ember felakasztotta magát az erdő szélén. Homontz szöllőhegy homorúságától nyerte nevét, a' nyugati óldala később ültettetvén be jó és sok szöllőt adott, mit a' nép mint …….. (?) szöllőt betsült, innét moruska (?) nevezetet nyert. – Homontz völgy szántóföld, a' Homontz szöllők allyába fekszik. – Kőbánya szántóföld igen köves, hellyétül neveződik, a' Császti bérczre járó szántóföld, mivel a' Császtapusztai határhoz jár véggel. – Nyerges szántóföldek, természetes 3 Domb él közt nyerget formálló fekvésétől. – Bélyinges erdő, a' Császtával határos, más nevezete isméretlen, a' Bélyinges állyszántó föld a' Bélyinges

erdőtül. – Cseres szöllők erdő lévén tsupa Cserfákból állott. – Cseresallya szántóföld a' Cseres szöllőtül neveztetik. A' Bélyinges erdő és Bélyingesaly völgyön a' Császta pusztától vonúl le egy vizroham árok, lellyebb a' Császtivölgy végen van egy igen jó kút forrás víz, melly a' völgy nevezettül Császti kútnak hivatik; ezen forrás belészakad a' puszta Kazintztúl eredő essővizfolyásba, melly esővizfolyást emeli a' Csillag kút, itt már kis folyó patakba alakulván, a' Császtikút nevelésével együtt a' rétek keleti részét ketté vágva a' Kállai határnál a' Szuha patakba szakad. – A' Gede pallagja szántó föld, Gede nevezetűé lévén a Gede pintzékkel együtt, nevét tölle nyerte. – Akasztófa allya szántó föld, hajdanta a' Dombján akasztófa volt. – Ennek a' vége a' biriny a' mútsonyi határra hordván, a' mútsonyi illy nevezetű szántóföldektől vette nevezetét. Kender föld, benne rendesen kender termesztetik még ma is. – Alsó felső rétek, tulajdon természetes fekvésüktől nyerték elnevezésüket.

D.Horvát községhez van csatolva az Ormos puszta, nevezetét, mivel igen ormos dombok és halmok között fekszik azért nyerte, leginkább erdőségbül áll. A' keleti fele része a' pusztának jelenleg özvegy Radvánszky Albertnő a' nyugati része pedig Sipos Kálmán földbirtokosok tulajdona, elnevezései Belső helly, ahol a két birtokos majorjai fekszenek, Közép düllő szántó föld, a' pusztának a közepén fekszik, Ormos puszta rét, a' völgyben Mogyoróska erdőség, mellybe jelenleg is mogyorófák bőven találtatnak, van benne mind két birtokosnak szántó földje, a' Radványszky Albertnő asszony tulajdon földbirtokába van egy a' legjobb néműagyag faj, mellyből a' legelsőbb rendü cserép zsindely gyártatik, nem különben a' legjobb fajú tégla égettetik. Gyórki völgy erdőség és mintegy két holdnyi szántó föld a' Sipos Kálmáné, van a pusztába 5 jó kút.

Kelt Disznós Horvát 1864ik év május 2ik.

Köteles Lajos msk. *Biró B Varga János msk*
jegyző

KÖZSÉGÜNK HÍRES SZEMÉLYISÉGEI

Szeremlei Gábor

Neve és személye ma már kevésbé ismert, bár a maga korában a magyar szellemi élet egyik kiemelkedő alakjának számított. Azért még most is szerepel a lexikonokban. Sokoldalú ember volt: református lelkész, teológus, filozófus (*Hegel* első magyarországi követője), tanár, tankönyvíró.

Disznóshorváton született 1807-ben, ahol édesapja, *Szeremlei Császár Sámuel* akkoriban frissen megválasztott református lelkésze volt a községnek. Keresztelési bejegyzése nincs meg a helyi anyakönyvben, de kétségtelen, hogy itt látta meg a napvilágot, mert ez az adat mindenütt így szerepel. Valószínűleg arról van szó, hogy nem édesapja keresztelte meg, hanem a kor szokása szerint valamelyik lelkésztársa az egyik környékbeli templomban. Alaposabb kutatással talán fel lehetne deríteni, hogy hol. Apja 1813-ban *Lakra* távozott. A kis *Gábor* itt végezte alapfokú tanulmányait 1813 és 1816 között. Tanítója *Antal József* volt, aki jól képzett és lelkiismeretes pedagógus hírében állt. 1816-1835-ig a sárospataki kollégium növendéke volt, majd a bécsi egyetemen teológiát és jogot hallgatott. 1838-ban rövid ideig segédlelkész *Felsőnyárádon*. 1839-től a máramarosszigeti teológiai akadémia tanára. 1841-ben *Sárospatakra* választották meg a filozófia és a pedagógia professzorának. 1851 és 1855 között a bécsi egyetemen a teológia tanára. Protestáns egyházszervezési kérdésekben jelentős tevékenységet folytatott ezekben az években. *Bécsből* hazatérve ismét *Sárospatakon* találjuk. 1862-ben a bécsi egyetemen a teológia doktorává avatták. 1867-ben hunyt el a *„Bodrog-parti Athénban”*.

Szeremlei Gábor számos tanulmányt, cikket és több könyvet írt pályafutása során. Fontosabb művei: *Az új philosophia szellemvilági fejletében* (Pest, 1841); *Politika tanításának rövid vázlata* (Sárospatak, 1844); *Neveléstan* (U. o., 1845); *Geográphiai kézikönyv* (U. o., 1845); *Jogbölcselet* (U. o., 1849); *Keresztyén vallástudo-*

mány, I-III. kötet. (U. o., 1862). Ő volt a többévtizedes szünet után napjainkban ismét megjelenő *Sárospataki Füzetek* elindítója.

A kortársak visszaemlékezései szerint kitűnő nevelő volt, sikerrel és eredményesen tanított. Sok előadása kéziratban maradt fenn a debreceni kollégium nagykönyvtárának kézirattárában. Neveléstudományi könyve korszerű szellemével és világos stílusával kiemelkedett a 19. század első felének pedagógiai irodalmából. A diákok azért kedvelték, mert könnyen tanulható volt. A nevelés folyamatát történetileg is tárgyalta. Az általános pedagógiai problémák mellett didaktikai és módszertani kérdéseket is érintett, sokszor ma is érvényes gondolatokat fogalmazott meg. Például: az emlékezet fejlesztésénél előbbre való a gondolkodás nevelése; elítélte a testi fenyítést, úgy vélte, hogy a büntetés csak „szellemi" lehet; a jó nevelőnek alaposan meg kell ismernie a tanítványok lelki tulajdonságait; a legfontosabb nevelési módszernek a példaadást tartotta; a nevelés sikerének elengedhetetlen feltétele a tanárok és a szülők jó együttműködése. Életművének részletesebb feldolgozása még várat magára.

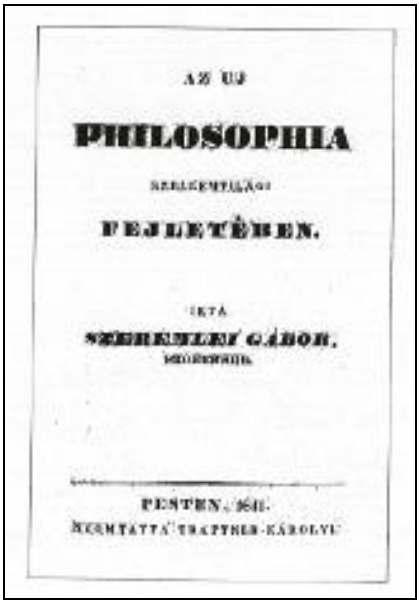
AZ UJ

PHILOSOPHIA

FEJLETÉBEN.

IRTA

SZEREMLEI GÁBOR,

PESTEN, 1841.

NYOMTATTA TRATTNER-KÁROLYI

Szeremlei Gábor egyik könyvének címlapja

Az Egressy-család tagjai

Községünk nevezetes személyiségei között méltán emlegethetjük az *Egressy- (Egresi-)* család több tagját (nevüket eltérően írtak). A családfő, idős *Egresi Galambos Pál* (született 1770-ben) református lelkészként *Sajókápolnáról* érkezett ide 1826 tavaszán (az anyakönyvbe április 27-én tette az első bejegyzést). Később híressé váló fiai közül *Gábor* ekkor 18 éves, éppen befejezte tanulmányait a miskolci református kollégiumban. *Benjámin (Béni)* 14 esztendős, a sárospataki kollégium diákja. 1826 nyarát mind a ketten édesapjuk disznóshorváti házánál töltötték. *Gábor* innen próbált elszökni és színésznek állni. Atyja két alkalommal vissza tudta hozni, harmadszorra azonban *Pelsőcön* sikerült *Kakas Márton* vándor színtársulatához csatlakoznia, és idővel a legnagyobb magyar színművész vált belőle. Édesapja azonban belebetegedett a fia engedély nélküli eltávozása miatt kiállt izgalmakba: agyvérzést kapott, és 1827. Július 18-án, 57 éves korában elhunyt. Július 20-án helyezték örök nyugalomra a disznóshorváti temetőben. Hivatalában legidősebb fia, ifj. *Egresi Pál* (született 1800-ban) követte, aki előbb káplánként 1829 március végéig, majd másodszor már mint lelkész 1835 májusától 1838 májusáig szolgált a faluban. (Később, 1855. április 13-án bekövetkezett halála másnapján őt is itt temették el, édesapja mellé.) Az özvegy bizonyára mindaddig a községben lakott, amíg az ifjabb *Pál* volt a gyülekezet prédikátora. *Gábor* és *Béni* feltehetően sokszor ellátogattak hozzá, majd amikor már nem itt élt, édesapjuk sírját is sokszor felkereshették. Tehát az időközben híres művésszé vált *Egressy-fiúk* kapcsolata halálukig megmaradhatott *Disznóshorváttal.*

Egressy Gábor drámai színész, a Nemzeti Színház első társulatának egyik legjelentősebb tagja 1808. november 1-én született *Sajólászlófalván.* 1826-ban lépett a színészi pályára (fentebb láthattuk, milyen kalandos módon). 1828-tól *Kassán* lépett fel. 1831-ben megnősült, felesége *Szentpétery Zsuzsika* színésznő lett. 1833-tól *Kolozsváron* játszott, majd 1835-ben a budai *Várszínház* társulatához szerződött. 1837-38-ban *Bécsben* tartózkodott, ahová gyalog tette meg az utat tanulás céljából. 1837 augusztusától a pesti *Magyar Színház* (később *Nemzeti Színház*) tagja. A kor íróival, költői-

vel (többek között *Vörösmartyval, Petőfivel*) baráti kapcsolatokat tartott fenn. 1843-ban párizsi tanulmányúton járt. Valószínűleg ott vásárolta azt a *Daguerre-féle készüléket*, amellyel a hazai fényképezés egyik úttörőjévé vált. A legújabb kutatások szerint ő készíthette azt a *daguerrotípiát*, amely nagy költőnk, *Petőfi Sándor* egyetlen hiteles arcképe. 1848. március 15-én ő szavalta a *Nemzeti dalt* a *Nemzeti Színház* közönségének. Elkísérte *Kossuth Lajost* a népfelkelést szervező útjára. A szabadságharc kitörésekor nemzetőrnek jelentkezett, majd két hónapig *Szeged* teljhatalmú kormánybiztosa volt. A világosi fegyverletétel után *Törökországba* menekült. Távollétében halálra ítélték, ennek ellenére 1850-ben hazajött. 1851-ben amnesztiában részesült és visszatért a színpadra. (Az emigrációban töltött hónapokról élvezetes stílusban megírt, sikeres könyvet adott ki 1851-ben *Törökországi napló* címmel, amely a közelmúltban megjelent reprint kiadásban.) 1859-ben anyagi természetű viták miatt megvált a *Nemzeti Színháztól*, és vidéken szerepelt. 1865-től az akkor megnyílt *Színitanoda* tanára. 1866. július 30-án fellépés közben szélütés érte, és még aznap meghalt.

A 2001-ben felavatott Egressy Gábor mellszobor Izsófalva főterén

A kor legműveltebb magyar színésze volt, e művészeti ág első hazai elméletírója. (*A színészet könyve,* 1863.) Repertoárja a klasszszikus szerepektől a történeti drámákon és a francia romantikus színműveken át a vígjátékokig széles skálán mozgott. Jelentősek

voltak *Shakespeare*-alakításai; az angol drámaíró több művét lefordította. Rendezőként is tevékenykedett. Elindította az első magyar színházi folyóiratot (*Magyar Színházi Lap)*. A *Kisfaludy Társaság* 1863-ban tagjául választotta.

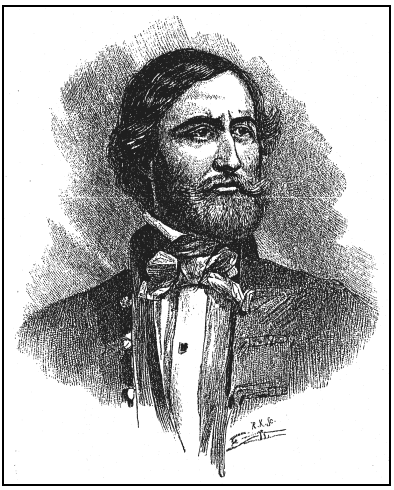

Egressy Béni arcképe

Egressy Béni zeneszerző, szövegíró 1814. Április 21-én született *Sajókazincon* (ma *Kazincbarcika*). Tanító volt *Mezőcsáton,* majd bátyja nyomdokait követve színész lett. Zeneelméletet és nyelveket tanult. 1838-ban *Milánóba* gyalogolt, hogy ott hangját képezhesse. Hazatérve mint karénekes és kartanító tevékenykedett. 1843-tól a *Nemzeti Színház* tagja volt, baritonszerepeket énekelt. Részt vett a szabadságharcban, a kápolnai csatában megsebesült. Felépülve *Komáromba* került. *Klapka* kapitulációja után menlevelet kapott, és visszatért a színházba. 1840-től foglalkozott zeneszerzéssel. 1843-ben megzenésítette Vörösmarty Mihály *Szózatát*, amellyel elnyerte a *Nemzeti Színház* pályadíját. A kor legkiválóbb magyar dalszerzője volt, elsőként zenésítette meg *Petőfi* verseit. *Erkel Ferenc* három operájának (*Bátori Mária*, *Hunyadi László, Bánk bán*) ő írta a szövegkönyvét. Jelentős műfordítói tevékenysége: ötvennél több színdarabot és 19 operaszöveget ültetett át magyar nyelvre.

Az Egressy-család emlékét régóta utcanév őrzi Izsófalván. 2001. szeptember 15-én a község főterén, a *Millenniumi Parkban* leleplezték *Egressy Gábor* bronz mellszobrát, amelynek alkotója a disznóshorváti születésű nagy szobrászművész, *Izsó Miklós*. Az eredeti mű márványból készült 1862-ben, és a *Magyar Nemzeti Galéria* tulajdona. *Győrfi Sándor* karcagi szobrászművész készítette róla a vele egyenértékű bronz másolatot és az ízléses, korhű talapzatot. (Érdekességként megemlítjük, hogy *Egressy* portréját alkotójának 1968-ban leleplezett, s 2000-ben új helyre telepített fehér márvány mellszobra mellett helyezték el. Az utóbbit *Szabó Gábor* [1942–] budapesti szobrászművész készítette. Az országban talán egyedüli példa, hogy mester és munkája szobor formájában egymás mellett állnak.)

Izsó Miklós

Izsó Miklós szobrászművész azzal írta be nevét hazánk művelődéstörténetébe, hogy megteremtette és európai rangra emelte a magyar nemzeti szobrászatot. Ezért méltán emlegethetjük együtt 19. századi kultúránk legnagyobbjaival, *Petőfivel*, *Arannyal*, *Munkácsyval*, *Liszttel* és másokkal, jelentőségében, hatásában semmivel sem marad mögöttük.

1831. szeptember 9-én született *Disznóshorváton*. Apja, *Itso József* a kékfestőmesterséget tanulta, de foglalkozását nem művelte. A szerény családi gazdaság műveléséből tartotta el családját. Édesanyja *Szathmári Eszter*, egy neves gömöri tanítócsalád sarja.

Izsó Miklós a disznóshorváti református elemi iskolában kezdte meg tanulmányait 6 éves korában, 1837-ben. 1840-ben a sárospataki kollégiumba került. A patinás iskolavárosban töltött évek nyilván döntő hatással voltak fejlődésére, világnézetére, művészi tehetségének, érdeklődésének kibontakozására. 1849. február 26-án, 17 évesen a szabadságharc katonájának áll, s mint honvéd hadnagy halált megvető bátorsággal 19 ütközetet harcol végig. A nagysallói csatában súlyosabban megsebesül. A megtorlás elől a *Bükkben* bujdokol, ott, ahol egymásról nem tudva menti életét több sorsüldözött társa is: *Telepy Károly* festőművész, *Jókai Mór* író, *Tompa Mihály* költő.

1850-ben református lelkész nagyapja segítségével *Rimaszombatba* kerül. Kőfaragó segédnek áll *Jakovetz Antal* mesterhez. Tehetségét felismeri az utolsó éveiben ott élő *Ferenczy István*, a kor leghíresebb szobrászművésze, aki három évre (1853-56) műhelyébe fogadja. A márványfaragás Itáliában használatos technikáját is *Gömörben* tanulta meg Izsó, s mesterének segítségére kifaragta *Kazinczy Ferenc* azon mellszobrát, mely a *Magyar Tudományos Akadémiára* került (1856 körül). 1856-ban ajánlólevelet ad *Izsó Miklósnak.*

1857-ben – még mindig hamis iratokkal – *Pesten* a *Lánchíd* díszítő munkáit végzi, majd *Bécsbe* érkezik, ahol a legjelesebb szobrászok mellett dolgozik. Bécsi tanárától, a neves művésztől, *Hans Gassertől* azt a megbízást kapja, hogy *Széchenyi Istvánról* még életében, modell után mintázott portréját carrarai márványba tegye át. A szobrot „a legnagyobb magyar" tragikus halálhírére a bécsi egyetemi diákság újfent elkészítteti *Izsó Miklóssal* 1861-ben. E – még nem teljesen önállónak tartható – alkotással alapozta meg Izsó mindmáig töretlen hírnevét.

Izsó Miklós 1856-ban. (Balogh Zoltán rajza.)

1859-ben a *Bécsben* tanuló magyar „technikusok" (műszaki egyetemi hallgatók) *Krajcáros Egylet* néven ösztöndíjat alapítanak, hogy az általuk kedvelt és tehetségesnek tartott *Izsó Miklós* beiratkozhasson a müncheni *Művészeti Akadémiára.*

1861 nyarát *Magyarországon* tölti. Honvágyát életképi szobrokban juttatja kifejezésre (*Furulyázó pásztor, Táncoló*). Rajzvázlatokat készít bugaci pásztorokról, valamint a viseletükbe beöltöztetett *József* öccsét megmintázza, mint *Búsuló juhászt*. (A kegyelet máig megőrizte a modell eredeti ruháját.) Még ebben az évben carrarai márványból kifaragja első főművét, amit *Pesten* nagy sikerrel bemutat, s amellyel 1873-ban a bécsi *Világkiállításon* képviseli *Magyarországot. Végvári Lajos* művészettörténész ezt írja a máig legismertebb magyar szoborról: „A *Búsuló juhász* a magyarság idealizált jellemképe, tartalmában és formavilágában a reformkori magyarság nemzeteszméjét fejezi ki. Az antik művészetben gyökerező motívum maga a gyász szimbóluma, ami a klasszicizmusban formálódott. S fejlődése során egyre konkrétabb értelmet nyert. A motívum a szabadságharc után új értelmet nyert, s alkalmasnak bizonyult, hogy vele a művész a nemzet gyászát fejezte ki."

1862-ben, az ínséges hazai viszonyokat vállalva *Pesten* telepedik le, és kortársairól, barátairól és tisztelőiről kifejező jellemarcképeket mintáz. (*Váradi Fekete Dezső, Fáy András, Almási Balogh Pál, Egressy Gábor* stb.) – Megrendelést kap rokonától, *Almási Balogh Páltól* a *Fonóházi jelenetre*, amit gipszből el is készít, de a jó rokon politikai okokból történő bebörtönzése miatt nem készült el annak bronz változata. *Almási Balogh Pál*, a jeles természettudós és orvos, s egyben az *Akadémia* szépirodalmi részlegének megalapítója Izsóval távoli rokonságban állt, s – amint a *Balogh* család valamennyi tagja – már a nehézkes pályakezdés időszakától pártfogolta a művészt. Az agg hazafit, *Széchenyi* és *Kossuth* egykori háziorvosát – nem sokkal azután, hogy *Izsótól* a *Fonóházi jelenet* márványba faragását megrendelte (1863) – az osztrák hadbíróság börtönbe vetette. Ez a tény igen mélyen érintette a művészt, s tehetetlen fájdalmát a mellszobor mintázásával próbálta oldani. „A szeretetteljes emberi kapcsolat áthatja a portrét. Szinte eszköztelenül születik a jellemrajz, s ez teszi nagyon hitelessé. Minden részlet az egyéniség megragadásának van alárendelve; ezt szolgálja a hermaszerű mellrész is, miközben a humánus ember az erkölcsi fölény hitével tekint sorsának elébe – egy olyan korban, melyben különösen fontos szerepet kapott a példamutató magatartás." – írja a szoborról Végvári Lajos művészettörténész.

1864-ben a *Magyar Tudományos Akadémia* épülő palotájára elkészíti *Révai Miklós* nyelvtudós egészalakos szobrát, valamint több épületszobrászati feladatnak is eleget tesz. (A jól sikerült *Révai-szobor* a berlini *Akadémiára* is felkerül.) – A *Pápai Református Kollégium* számára *Mándi Márton István* márványportréját alkotja meg.

Folyamatosan mintáz nagy együttérzésről és részvétről árulkodó életképeket a környezetében élő elesett emberek sorsát kifejezve. (*Hordón ülő cigányzenész, Holtrészeg paraszt, Czinka Panna, Házaló zsidó*, *Cigány Laokoon*, *Ételhordó parasztasszony*, *Menekülő anya*.) Ehhez minden bizonnyal a *Disznóshorváthoz* tartozó *Ormospusztáról* (ma *Ormosbánya* néven önálló település) beszerzett agyagot használt, amely kiégetve terrakotta nevű művészi anyagnak tekinthető.

1866-ban sikeres tervet nyújt be a Széchenyi szoborpályázatra. Ugyanezen évtől kezdve foglalkozik a *Csokonai Vitéz Mihályt* megörökítő emlékművel.

1867-ben – a kiegyezés következményeként – útlevélhez jut, és tanulmányútra megy *Európába.* Állami megbízásra, *Eötvös József* kultuszminiszter kezdeményezésére a *Magyar Nemzeti Múzeumban* ma is látható történelmi arcképeket mintáz.(*Zrínyi Miklós, II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Werbőczy István.)*

1869-ben a szabadságharcban elesett bajtársai emlékére elkészíti a *Sebesült zászlótartó* és a *Haldokló Petőfi* című szoborterveit.

1871-ben *Debrecen* város felkérésére megalkotja egyetlen, még életében felállított emlékművét, *Csokonai Vitéz Mihály* költő egészalakos szobrát. Ebben *Izsó* elsőnek formálja meg a magyar költő típusát. De a nemzeti jelleg nem csupán a ruhák és a dekoratív motívumok szerencsés alkalmazásának eredménye, hanem elsősorban a tartalomé. Alakjában ott vannak azok a jellemvonások, amelyeket az évszázados elnyomatás és a szabadságért való küzdelem fejlesztett ki a magyarságban, az állandó harckészség, gyakorlati érzék, az élet pillanatnyi örömeinek, hangulatainak fogékony átérzése, a hirtelen nekifeszülő vidámság vagy a tragikus sötéten látásra való hajlam.

Az önkényuralom idejében a levert forradalom legjelesebb szószólójának, *Petőfinek* emléket állítani csak vágy maradhatott. A kiegyezés után kezdődött a szoborállításra alakult bizottság gyűjtési

akciója. Amikor *Izsó Miklós* 1871-ben megkapta a műre a megbízást, tudta, hogy életének legnagyszerűbb lehetőségéhez jutott. Első szoborterve az úgynevezett *Talpra magyar*. A mozdulat robbanékonysága, a gesztus ereje pátosz nélküli ünnepélyességgel hordozza a nemzeti szabadságeszmény gondolatát. A feszült izmok és inak egy cél felé, az esküre emelt kéz irányába törnek, s szinte hallani véljük a *Nemzeti dal* lelkesítő szavait.

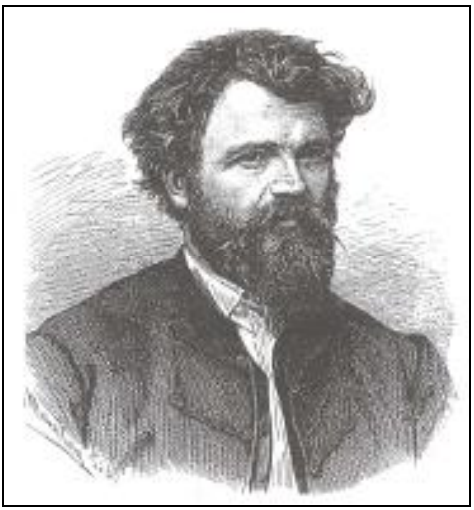

Izsó Miklós 1868-ban
(A Vasárnapi Ujság c. hetilapból.)

Izsó Miklós régtől foglalkozott e témával, már akkor is, amikor *Haldokló Petőfi* című munkáját készítette el. A *Pest* ünnepi terére állítandó szobor érdekében megmintázta a költő fiának, *Zoltánnak* arcképét, s komoly anatómiai tanulmányokat is végzett. Mindez nem győzte meg a szoborbizottságot, holott még műtermet is épített az öntőminta elkészítéséhez. Ez az épület – a legújabb kutatások eredményeként – fellelhető *Budapest* VII. kerületében, a *Művészeti Akadémiától* nem messze, a *Rózsa utca* 32. Sz. alatt. A szobor végül 1882-ben került a *Március 15. Térre*, alig emlékeztetve *Izsó Miklós* szobrászi nagyságára. Az elkészült alkotáson inkább a jó mesterember szelleme érződik, ami *Huszár Adolf* nevéhez köthető.

Izsó három évi próbaidő után kinevezést nyer a *Magyar Képzőművészeti Főiskola* elődjébe, a *Keleti Gusztáv* vezette *Mintarajztanoda* és *Rajztanárképzőbe* mintázást és szobrászatot oktató professzornak.

Megnősül, feleségül veszi *Szerdahelyi Jozefát*, akitől egy korán elhalt fiúgyermeke is született.

1873-ban foglalkozik *Eötvös József* köztéri szobrának pályatervével, s ahhoz elkészíti a politikus márványba faragott arcképét. (Jelenleg a *Szegedi Pantheonban* található.) – Megbízást kap *Szeged* városától *Dugonics András* író emlékművére. Több vázlattal elkészül, de a megvalósításra már nem jut ideje. 1875. május 28-án – meghűlésének következményeként – hirtelen ragadja el a halál *Pesten*. Félbemaradt köztéri alkotásait két tanítványa, *Huszár Adolf* és *Mátrai Lajos György* fejezi be.

Izsó Miklós munkásságának utóélete

1875. december 23. – *Izsó Miklós* hagyatéki kiállítása a *Szépmvészeti Múzeumban*. Életművének jelentős része köztulajdonba kerül. *Izsó Miklós* főszöntvényei és az özvegy által készíttetett másolatok (*Izsóbizottság* felirattal) forgalomba kerülnek.

1879. – *Huszár Adolf* közreműködésével elkészül *Szegedre* a *Dugonics András* bronzszobor.

1882. – Ugyancsak *Huszár Adolf* öntőmintája nyomán *Pestre*, a *Március 15.* Térre elkészül a *Petőfi Sándor emlékmű*.

1890. október 26. – *Mátrai Lajos György* közadakozásból megalkotja a művész egészalakos síremlékét a *Kerepesi-temetőbe*. *Izsó József* papírra veti visszaemlékezéseit testvéréről.

1897. – *Mátrai Lajos György* öntőmintája nyomán elkészül *Sopronba Széchenyi* István köztéri bronzszobra. – Megjelenik *Szana Tamás Izsó Miklós élete és munkái* című könyve, amely a későbbi kutatások alapjául szolgál. – A művész özvegyének, *Szerdahelyi Jozefának* nagylelkű felajánlása nyomán a hagyaték jelentős része a *Sárospataki Református Kollégiumba*, a rimaszombati *Gömör Múzeumba*, a *Kassai Múzeumba* és a pesti *Nőképző Intézetbe* kerül.

1900. – Megjelenik *Lyka Károly* tanulmánya a legmagyarabb szobrász címmel (*Új Idők*).

1911. – *Vaszary László* szobrászművész elkészíti *Izsó Miklós* mellszobrát. – Megjelenik *Szmrecsányi Miklós* visszaemlékezése *Izsó Miklós és a bécsi magyar technikusok* címmel a *Művészet* című folyóiratban. – *Szentiványi Lajos* számba veszi *Izsó Miklós* műveit (kézirat a *Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézetében*.)

1911. – *Izsó-emlékkiállítás* az *Ernst Múzeumban*. A kiállítási vezető tanulmányát *Lázár Béla* írja.

1934 körül. – *Izsó Miklósról* készült portrészobrot (*Strobl Alajos* vagy *Vaszary László* művét) helyeznek el a szegedi *Dóm tér Pantheonjában*.

1939 – Megjelenik *Weisz Anna* doktori értekezése *Izsó Miklós* élete és művészete címmel.

1942 – *Lyka Károly Izsó Miklós Táncoló parasztjainak* nyomán megalkotja a nemzeti romantika szakkifejezést.

1950 – A szülőfalu, a *Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Disznóshorvát* felveszi az *Izsófalva* nevet.

1953 – *Fülep Lajos* művészettörténész akadémiai székfoglaló beszédet tart *Izsó Miklós* munkásságáról, amely több szakfolyóiratban is megjelenik.

1954 – Napvilágot lát *Soós Gyula* első tanulmánya *Izsó Miklósról*, amit még számos, a művésszel foglalkozó írása követ.

1954 – *Ferenczy István – Izsó Miklós – Stróbl Alajos* emlékkiállítást rendeznek a *Szépművészeti Múzeumban*.

1954 – Megalakul a *Magyar Nemzeti Galéria*, emblémájául *Izsó Miklós* egyik *Táncoló paraszt* figuráját választják.

1958 – Megjelenik *Soós Gyula* szerkesztésében az *Izsó Miklós levelei* című kötet, amelyben helyet kapnak *Izsó József* visszaemlékezései is.

1963-1965 – Az első törekvések *Izsófalván* a művész emlékházának kialakítására.

1965 – Megjelenik *Soós Gyula Izsó* című könyve a *Corvina Kiadó A Művészet Kiskönyvtára* c. sorozatában.

1968. – *Izsófalván* felállítják *Szabó Gábor* budapesti szobrászművész (szül. 1941) *Izsóról* alkotott fehér márvány portréját.

Az Izsó-szobor az avatás utáni pillanatokban

1980 – *Soós Gyula* újabb könyvet ír *Izsóról*, de a *Corvina Kiadó* pénzügyi nehézségek miatt végül is nem adja ki a művet. A szerző a kézirat egy példányát átadja *Izsófalva* könyvtárának., ahol ma is tanulmányozható.

1980 – Az *Edelényi Gimnázium* felveszi *Izsó Miklós* nevét. – A *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács Izsó Miklós alkotói díjat* alapít. Első kitüntetettjei: *Mazsaroff Miklós* és *Tóth Imre* festőművészek, valamint *Varga Éva* szobrászművész. A díj emlékplakettjének alkotója *Szanyi Péter.*

1980 – *Izsó Miklós emlékkiállítás* nyílik *Rimaszombatban* (*Szlovákia*), a *Gömöri Múzeum* és a kassai múzeumok gyűjteményéből.

1981 – Rendezvénysorozatot tartanak a szülőfaluban *Izsó Miklós* születésének 150. Évfordulója alkalmából *Izsó Napok* címmel. – A művész szülőházának helyén álló épületet emléktáblával jelölik meg. – Megkezdik az *Izsó Miklós Emlékház* építését, de az alapozás után felsőbb utasításra a munkát leállítják.

1992-től *Izsófalván* minden évben *Izsó Miklós Emlékhetet* rendeznek szeptember 9. és 15. között. (Az első dátum a művész születésnapja.)

1993 – A miskolci *Herman Ottó Múzeum* kiadásában megjelenik a művész oeuvre katalógusa *Izsó Miklós szobrászi* életútja címmel; szerzője *Goda Gertrud*.

1994 – Megjelenik az *Izsó Miklós bibliográfia*, *Hadobás Sándor* munkája; kiadója az izsófalvai *Izsó Miklós Művelődési Ház*.

2001. június 12. – *Budapesten,* a *Magyar Nemzeti Galériában* megalakul az *Izsó Miklós Emlékbizottság*. Célja a tervezett emlékház művészhez méltó kialakítása és berendezése.

Az Izsó Miklós Emlékház

2001. szeptember 15. – Megnyílik *Izsófalván* az *Izsó Miklós Emlékház* állandó kiállítása, melyben helyet kap a településhez kötődő *Lenkey Zoltán* (1936-1983) *Munkácsy-díjas* grafikusművész és az ormosbányai *Magyar András* (1931-2002) fafaragó szobrászművész munkásságát bemutató egység is. – Ugyanekkor leleplezik a község főterén, a művész mellszobra közelében *Izsó Miklós Egressy Gábort* ábrázoló márvány portréjának bronzmásolatát, *Győrfi Sándor* karcagi szobrászművész munkáját.

2004. május 29. – *Rimaszombatban (Rimavská Sobota, Szlovákia)*, a város főterén felállítják *Izsó Miklós* ott őrzött, gipszből készült egészalakos *Petőfi-szobrának* bronzmásolatát, amelynek öntészeti munkáit *Győrfi Lajos* magyarországi szobrászművész végezte.

Izsó Miklós családja Disznóshorváton

Kultúránk 19. századi nagyjainak származásáról, családjáról szinte mindent tudunk – gondoljunk például *Aranyra, Petőfire* vagy *Munkácsyra*. Kortártársukról, a jelentőségében hozzájuk mérhető *Izsó Miklósról* ezzel szemben meglepően keveset mondanak e vonatkozásban a nyomtatott források. A művész halála óta eltelt több mint egy és negyed században egyetlen kutató sem vállalkozott arra, hogy amennyire csak lehet, feltárja családi gyökereit. Megelégedtek a köztudatban levő felületes és részben téves információk ismételgetésével. Szerencsére még ma sem késő jóvátenni az elődök mulasztását, mert napjainkig fennmaradtak az e téren legtöbbet ígérő dokumentumok, a disznóshorváti református egyház anyakönyvei. Az 1740-es évektől szinte hiánytalanul meglevő iratokat aprólékosan átnézve olyan, tudomásunk szerint korábban sehol sem említett bejegyzésekre találtunk, amelyek több ponton módosítják, illetve jelentősen bővítik a nagy művész családjával kapcsolatos eddigi ismereteinket. Ezek közül – nagy számuk miatt – csak a legfontosabbakat mutathatjuk be, néhány régen ismert adattal kiegészítve. (A neveket minden esetben az eredeti írásmód szerint adjuk.)

1. 1897 óta köztudott, s néhány életrajz szól is róla, hogy *Izsót* eredetileg *Itso Miklósként* anyakönyvezték. Az *Itso* (ejtsd: *Icsó*) családnév 1758. június 21-én tűnik fel először a disznóshorváti mátrikulában, amikor is *Itso István* házasságot kötött *Vizes Borbálával*. Közvetlen bizonyítékkal ugyan nem rendelkezünk rá, de nagy valószínűséggel a szobrász *dédszüleit* kereshetjük személyükben. Ezt későbbi – alább ismertetendő – adatok is megerősítik A menyasszony bizonyosan helybeli volt (a család a mai napig a községben él), a vőlegény származási helyét azonban – egyelőre – nem ismerjük. Az ifjú pár az esküvő után valószínűleg a férj lakóhelyére költözött, mert ezután pontosan negyedszázadig nem találkozunk az *Itso* névvel az átnézett iratokban. Szerepel viszont *Itso István Disznóshorvát* 1770. évi urbáriumban! Bizonyos, hogy a család nem itt élt, mert ennek nyoma lenne az anyakönyvekben. Inkább arról lehet szó, hogy kisebb föld-, legelő- vagy szőlőtulajdonnal rendelkeztek itt, és ennek okán került be a családfő a földesúr (konkrétan *Zsóry Zsigmond*) jobbágyainak névsorába.

2. 1783. március 14-én bukkannak fel ismét az *Itsók Disznóshorváton*. Ekkor *István* leányát, *Sárát* keresztelték. A szülők nem sokkal korábban települhettek a faluba: az apa feltehetően az imént említett házaspár fia. A következő évtizedekben *Itso István* és felesége, *Farkas Sára* (*Izsó Miklós* nagyszülei) gyakori szereplői az okmányoknak gyermekeik érkezésekor vagy haláluk esetén, igen sokszor pedig mint keresztszülők. Az utókor figyelmére is érdemes családi esemény *József* fiuk (a művész édesapja) világra jötte volt 1794. június 5-én. Tehát nem bevándorlóként került a községbe, amint azt Izsó életrajzírói egyöntetűen állítják, hanem itt született!

3. 1797. május 26-án kelt az a bejegyzés, amely *„Öreg Itso Istvánné mintegy 66 esztendős”* asszony haláláról ad hírt. Leánykori nevét sajnos nem írták be. A megadott életkorból azonban visszaszámolható születési éve: körülbelül 1731. Ezért reális az a feltételezés, hogy a fentebbi *Vizes Borbáláról* van szó, aki a 2. pont alatt szereplő István fiáékkal került vissza szülőfalujába – talán családi örökség révén – az 1780-as évek elején. Férje, *idős Itso István* nyilván már előző, általunk nem ismert lakóhelyükön meghalt, ezért nem találjuk a nevét a disznóshorváti iratokban.

4. *Ifjabb Itso István*, vagyis *Izsó Miklós* nagyapja 1824. január 15-én hunyt el 65 éves korában. Eszerint 1759-ben látta meg a napvilágot, s így lehetett az 1758-ban *Disznóshorváton* egybekelt *Itso István* és *Vizes Borbála* első gyermeke. Ez az adat is alátámasztja azt a feltételezést, hogy az utóbbiak a művész dédszülei.

5. Másfél hónappal apja halála után, 1824. március 1-én a 30 éves *Itso József* a disznóshorváti református templomban házasságot kötött *Szathmári Eszter* 16 éves zsipi (’Sip, ma *Žip, Szlovákia*) leánnyal. (*Izsó Miklós* szülei.) Két helybeli nemesember, *Lenkey Ádám* és *Lenkey Illés* volt az esküvői tanú. (A megadott életkorból Izsó édesanyjának születési éve: 1808.)

6. *Ifjabb Itso Istvánné* Farkas Sára (a művész nagyanyja) 1826. december 15-én hunyt el. 62 esztendős volt, vagyis 1764-ben született ismeretlen helyen.

7. *Itso Józsefék* első gyermeke, *Miklós*, a későbbi szobrászművész csak több mint 7 évvel házasságkötésük után, 1831. szeptember 9-én jött a világra; 13-án keresztelte *Illyés János* prédikátor. A keresztszülők: „Tekintetes *Lenkey Ádám* úr és felesége *Szerentsi Borbála*.” Az apa jogállása: contribuens, azaz adófizető. A kisfiú

születése előtti hetekben kolerajárvány dúlt a községben, amely a halotti anyakönyv tanúsága szerint 54 áldozatot követelt. Az *Itso* családból szerencsére senkit sem ragadott el a kór. – *Izsó Miklós* születésének dátuma természetesen eddig sem volt ismeretlen, de csak meglehetősen későn, 1897-ben derült fény a pontos adatra. Ekkor a Budapesti Szemlében *Szana Tamás Izsó-könyvét* bírálva az – i. m. gy. betűjelet használó szerző (*ifj. Mitrovics Gyula*) *Kőrösi Antal* disznóshorváti ref. néptanítóra hivatkozva közölte az eredeti anyakönyvi bejegyzést. *Szana* ugyanis munkájában 1831. szeptember 28-át, előzőleg pedig a *Pallas Nagy Lexikona* általa írt *Izsó-szócikkében* az 1830. évet (hónap és nap nélkül) jelölte meg a művész születési idejeként.

8. *Itso Józsefék* későbbi gyermekei közül *Amália* (szül. 1833. aug. 16.), *Kálmán* (szül. 1838. máj. 30.), *László* (meghalt 1843. júl. 26-án, 3 éves korában) és *Judit* (szül. 1845. aug. 10.) neve olvasható még az anyakönyvekben. A *Miklós* mellett legismertebb testvérről, a színésszé lett *Józsefről* helyben nem találtunk semmiféle adatot. Alaposabb utánajárás kellett annak kiderítéséhez, hogy ő *Zsipen*, az anyai nagyszülők hazában látta meg a napvilágot 1835-ben, és 1840-ben a korán elhunyt *László* is itt született. Úgy látszik, *Itso Józsefné* olykor hosszabb ideig tartózkodott távol lakóhelyétől, s ilyenkor nyilván gyermekei is vele voltak.

9. Végül az utolsó említésre érdemes beírás: *Icso József* mesterember, *Disznóshorvát*, 110. házszám alatti lakos, vagyis *Izsó Miklós* édesapja 1852. január 7-én, 58 esztendős korában hirtelen elhunyt, egy falubeli visszaemlékező szerint füstmérgezésben. (Állítólag a határban felszínre bukkanó szénből vitt haza egy zsákkal, és a téli hidegben jól megrakta a tűzhelyet. A rossz kémény miatt azonban az égéstermék egy része visszaáramlott, és a szénmonoxid a családfőt megölte; felesége és *Judit* lánya is eszméletlen állapotba került, de ők szerencsére túlélték a tragédiát.) 9-én temette el *Kerek Sámuel* kántortanító.

Izsó egyik életrajzírója, *Weisz Anna* szerint a művész édesanyja is 1852-ben halt meg tüdőbajban. Valóban, de nem *Disznóshorváton*, hanem *Zsipen*, 1852. március 18-án, tehát alig két hónappal férje után. A legkisebb gyerekről, *Juditról* annyit tudunk, hogy az 1900-as évek első évtizedében még élt nagy szegénységben (*Szmrecsányi Miklós* adata).

Az *Icsó* név még később is előfordul az iratokban a család másik ágának (*Miklós* nagybátyja, *Icsó János* leszármazottai) képviseletében, legalább 1866-ig.

1758. évi megjelenésétől 1838-ig minden vonatkozásban kizárólag *Itso* vagy *Itsó* alakban írták a vezetéknevet. 1838-ban ugyanazon az anyakönyvi lapon előbb *Itso*, majd *Icsó*; innen kezdve állandósult az utóbbi forma, hol rövid, hol hosszú o-val. Az ettől írásban csak egyetlen betűvel, s a kiejtésben is csak alig észrevehetően különböző *Izsó* (korabeli írásmódja: *Isó*) nevet *Miklós* sárospataki kollégiumi diákként az 1840/41. évi tanévtől kezdte használni. Nyilvánvaló, hogy nem szándékos névváltoztatásról van szó (egy 9 éves gyermeknek erre sem joga, sem lehetősége nincs), hanem az anyakönyvezéskor bemondott családnevet egyszerűen elértették, és *Icsó* helyett az akkoriban kereszt- és vezetéknévként is gyakori *Izsót* írták be, ami azután végigkísérte egész életén. (A szülőföldjén azonban továbbra is *Icso Miklós* maradt, így szerepel ugyanis egy 1850 januárjában *Kurityánban* kelt ajánlólevélben. Ez a felvidéki, szlovák ősökre valló családnév ma is gyakori *Borsod* megye északi részén.)

Az Izsó Miklós számára Kosztra János által kiállított ajánlólevél 1850. január 28-i dátummal

Izsó Miklóst élénken foglalkoztatta származása, elsősorban elődei nemességének kérdése. Már mint ismert szobrász, szűkebb hazájában járva két ízben is kereste felmenőinek nyomát az *Abaúj-*

Torna megyei *Szin* községben, eredmény nélkül. Itt sok *Izsó* nevű família élt (és él), közöttük nemesek is voltak. A művész édesapja úgy vélte, hogy velük állnak rokonságban, de onnan elkerülve nevük *Itsóra* ferdült, és nemességüket is elvesztették. Az ismertetett adatok fényében azonban ennek nem sok a valószínűsége. Egyébként úgy tűnik, hogy csak rendkívül rövid időre nyúlt vissza a családi emlékezet, mert a jelek szerint *Izsó Miklós* még azt sem tudta, hogy az édesapja *Disznóshorváton* született, és ő, valamint testvérei már az *Itsók* negyedik nemzedékét képviselték a faluban!

A nagy alkotó származásával és családjával kapcsolatban számos kérdés vár még tisztázásra, nem csak apai, hanem anyai ágon is. Reméljük, hogy idővel ezekre is sikerül majd fényt deríteni.

Izsó Miklós síremléke a budapesti Kerepesi temetőben.
Mátrai Lajos alkotása, 1892

Az izsófalvi „ördöngős bányász”

Nagy Dezső néprajzkutató 1957-ben *Rudabányán* gyűjtött bányászhagyományokat. Értékes anyagot talált az úgynevezett bulénerek (a *Gömör* megyei *Dobsináról* beköltözött német ajkú népcsoport) körében. *Pongrácz József* rudabányai lakos (mellesleg *Nagy Dezső* unokatestvére), aki az ormosbányai szénbányában dolgozott, mesélt neki egy *„ördöngős bányászról”*. Személye és a róla szóló történetek annyira felkeltették az érdeklődését, hogy később lakóhelyén, *Izsófalván* megkereste ezt a társai által különleges képességűnek tartott embert, *Barnóczky Jánost*, és kikérdezte „ténykedéséről”. Néhány más adatközlővel is sikerült beszélnie. A találkozók eredményeként a miskolci *Herman Ottó Múzeum Évkönyvének* III. kötetében (1963) hosszabb tanulmányt közölt *Az izsófalvai „ördöngős bányász”* címmel. Ez az írás a néprajztudományban nagy hírre tett szert, mert olyan témát sikerült vele még éltében megragadni és feldolgozni, amilyet addig csak a hagyományból ismertek, élő példákat már nemigen találtak rá. Azóta is sokat idézik, illetve hivatkoznak rá a szakirodalomban. Községünk tehát az „ördöngős bányász” révén az etnográfia tudományába is bekerült.

Az alábbiakban Nagy Dezső tanulmányának néhány érdekes részletét és a kutató hozzájuk fűzött magyarázatait közöljük.

A dolgos kecskebak

Barnóczky… így adja elő a történetet:

„Egyszerű tréfákat csináltam a többiekkel. A munkahelyemen keresztbe raktam a lapátokat. Volt néhány drótom, ezt rákötöttem, s kint leültem a járatban, a drót másik végét kezembe fogtam: – Ekkorra persze már sok szenet elomlasztottak. – Jön az aknász: – Mennyi lesz a munka? – Majd megmondjuk ott benn! Mert ott dolgoznak akkor is, ha én nem vagyok bent, – válaszoltam, és megrángattam a drótot. – Hát ez borzasztó – így az aknász és elszaladt.

Jöttek mások is és csodálkoztak, hogy hallják a zörgést, nem látnak ott senkit, és a húsz csille is megvolt.

Ehhez a történethez tartozik, hogy ha láttam a cimborám lassú munkáját, az nem tetszett nekem, azon gondolkoztam, hogyan szabadulhatnék meg tőle s egyben egy másik, jobb, dolgos cimborához jussak. Ez már úgyis félt tőlem, mert hallotta híremet. Mire felment a csillével és visszajött, én már akkorra beácsoltam. Értettem a módját. Azt mondja a cimbora a többieknek: – Mire leértem, Barnóczky beácsolt. – Hát igen, mert ördöge van neki – mondták azok.

A következőt eszeltem ki megtréfálására. Volt egy vörös szvetterem, azt rákötöttem egy előre elkészített keresztfára és vad kiáltást hallatva , bedugtam a munkahelyre. Úgy megijedt, hogy kiszaladt a bányából, s azt panaszolta az aknásznak, hogy ő többet nem dolgozik velem, mert rászabadítottam az ördögöt a kecskebak képiben. Így üldöztem el a rossz cimborákat. Az aknász nem szólt, nem akart velem kikezdeni. Sokan szerették volna tudni, hogy hogy csinálom, de a trükkjeimet mindmáig nem árultam el."

Ugyanezt a történetet különböző változatokban, már folklorizálódott formában a többi adatközlők így adták elő:

Pongrácz József: „Ott ül a vágatban Barnóczky a sihtatársával és ebédelnek. Nagyon nyugodtan ült, pedig aznap még nem dolgoztak semmit. Jön az aknász: – Na, mire végzitek, mi az eredmény? – és arra bökött ujjával a munkahely felé.

– Nézze meg, aknász úr, – így Barnóczky. Bemegy az aknász a vágatba és magasra emeli a lámpáját, hát látja, hogy két fekete kecske verekszik a szénen.

Elment az aknász, nem szólt egy szót sem. Barnóczky társa megkérdezte: – Komám, mikor állunk már neki a munkának? – Maradj csak nyugodtan – felelte amaz és mikor vége lett a sihtának, a csillék megindultak és mind tele volt szénnel".

Jósvai Ferenc: Én láttam a bányában a nagy, vörös kecskebakot. Épp ott dolgoztam a közelükben. Egyszer csak látom, hogy jön a cimborája rohanvást. – Mi van? – Ott a vörös kecskebak, mutatott Barnóczky munkahelye felé. Bemegyek, hát látom, tényleg ott van. Valóságos méteres szarvai voltak."

Így lett a dróttal összekötött lapátok zörgéséből és a fára feszített vörös szvetterből a bányászközösség alkotó fantáziájában mé-

teres szarvú, dolgozó kecskebak, sőt nem is egy, hanem kettő, az egyik adatközlőnél pedig fekete kecskék…

A bányalámpa égője

Pongrácz József: „Barnóczky egy másik bányásszal igyekszik kifelé a sihta végén, az meg káromkodik cefetül, hogy elveszett a lámpája égője. Barnóczky azt mondta: ide nézzen – és levágta a stangát (feszítővasat) a csillefordítóra és – a stanga végén ott pislákolt az elveszett lámpaégő."

Bábuk táncoltatása

Barnóczky János: „Ezt úgy tanultam, hogy volt itt egy sofőr. Az tudott bábut táncoltatni. Ide akart hozzám jönni lakni. Akkor jöhetsz hozzám lakni, ha megmutatod, hogy kell bábut táncoltatni. Hát agy tanultam meg.

Volt bábu könnyű fából és papírból is. Ezeket úgy állítottam össze, hogy minden tagjuk mozogjon. Az ujjamra tekert cérnával mozgattam őket. Néha meg a két lábamra kötöttem a cérnát, s leültem, ügyesen ráakasztottam a bábukat és úgy táncoltak, hol a saját füttyszavamra, hol a cigányok muzsikájára. Sok sikert arattam velük és mikor munka nélkül voltam, messzi vidékre is elkujtorogtam velük. A feleségem aztán megsokallta és eltüzelte őket, mert nagyon kezdtem bitangolni.

A bábuk a következőket tudták: egymásnak fordultak és einkisszl (egy csókot) vezényszavamra megcsókolták egymást, mozgatták a farukat, meghajtották a fejüket. Azt csináltak, amit parancsoltam nekik. A népek csak bámultak.

Volt itt nagyságos úr, földbirtokos. Mindig forgatta a botját. Komisz, bitang ember volt. Elhatároztam, hogy megtréfálom. Volt egy nagy bábum, papírból, azt kiállítottam a kapu elé. Három drótlábon állt, de ezt még nem látta senki. Volt rajta egy fekete cérna, ahogy húzkodtam, úgy járt a keze, meg a lába feszt. Nagyságos úr meg odaérkezett, hát a bot megállt a kezibe és nézett meredten. Megfordult és ment visszafelé. A palánk mellől, ahol megbújtam, odakiáltottam: Háj! Háj! Elszaladt. Megijedt. Másnap másfele ment sétálni.

Két hét múlva jött nálam, beszólt a kapun, menjek csak oda. – Hát János, mért haragszol rám? Apád, anyád jóemberem volt. Meg akartál kísérteni az ördöggel?

Én azt mondtam, nem tudok róla. Azóta akármit kértem tőle (szalmát, disznólegelőt), nem tagadott meg semmit tőlem. Ezt a jelenetet mások is látták, megint nőtt a respektusom."

Jósvai Ferenc: „Kiment Barnóczky az útra, oszt táncoltatta szokás szerint a babáit. A "ritka árpa, ritka búza" dallamára. Jön arra a földesúr, forgatja a botját, fütyörészik. Meglátja a táncoló babákat, azt kiáltja: – Az istenit János, engedj át, engedj át! Mert hogy nem tudott átmenni a bűvös körön, ahol a bábuk táncoltak."

Martinkó Ferenc: „Én ismertem Barnóczkyt jól. Ördöge volt annak. Szuggeránsnak neveztük. Volt neki két, kézzel faragott fabábuja, amelyeknek az izületei szalmaszállal voltak összeerősítve. Ezeket a lakásában egy szögre függesztve tartotta. De vele voltak többször a bányában is. Mikor odaértünk a munkahelyre, azt mondta nekik: – Mozgást akarok látni! És a bábuk eszeveszetten táncolni kezdtek. Sokan láttuk ezt."

A bot táncoltatása

Barnóczky János: „Jött az aknász. Kértem, vegye át a munkát. – Mi van? Kérdi. – Mondom neki. – Nem akarta elhinni. – Mondom – nem hazudok magának! – Neem? – gúnyolódott. – És erre leemeltem a botomat, ami mindig a kezemügyébe volt és a cérnára állítottam, mely ott volt kifeszítve a lábam között. Látta ám, hogy megállt a bot. – Ezzel ki is kap az aknász úr!

– Jaj, szuger! Szuger! – kiáltozta és elszaladt. Be is hívtak az irodába amiatt, mert az aknász azt mesélte, hogy a bot ugrott is, hogy üssön.

– Erre mit mondhattam mást, mint hogy képzelődött."

Martinkó Ferenc: „Egyszer a kocsmában mulat Barnóczky és azt mondja a cigányoknak: – Húzzátok, cigányok!

A prímás sértődötten válaszolta: – Mi nem vagyunk cigányok, hanem zenész urak!

Akkor Barnóczky az egyik sánta cigánynak a sarokba állított botjára nézett és megbűvölte, mert a bot kiugrott a sarokból és a kocsma közepén táncolni kezdett a nótára. A cigányok meg ijedten húzták tovább és nem mertek szólni egy szót sem. A sánta cigány a végén nem merte megfogni a saját botját, félt tőle. Ott is hagyta a kocsmában Barnóczkynak. Az meg csak nevetett."

A bűvös pénzek

Barnóczky János: „Az emberek mindig biztattak, hogy csináljak már valamit. Én aztán törtem is a fejem újabb és újabb trükkökön. Nagy hírem volt. Előre elrendeztem mindent, csak azután fogtam a kivitelhez. Ha azután fülembe jutott az ördöngösségem híre, csak mosolyogtam rá, de nem szóltam semmit. Nem mondom, jól esett!

Annyira megismertem az embereket, hogy később már tudatosan gyakoroltam hatást rájuk.

Például: volt két egyforma 10 filléresem, a régi világban ez is nagy pénz volt. Az egyiket becsúsztattam valamelyik ott levő zsebébe. Aztán elővettem a másikat. Bemutattam, hogy milyen évben készült, majd ügyesen elrejtettem a kabátom ujjába. – Na, gyertek, itt van ennek az embernek a zsebében. – Nyúlj csak a zsebedbe. – Hát ott volt a pénz. Csodálkoztak, hogy került oda. – Hát úgy, hogy én odatettem."

Jósvai Ferenc: „Át tudta változtatni a pénzt nagyobbra. Én is láttam! – De másnap reggelre a 20 filléres megint csak 10 filléres lett."…

Íme, a történetek az izsófalvai „ördöngős bányász"-ról. Néprajzi vonatkozásban sok tanulsággal járt ez a gyűjtés. Láthattuk, e történetekben az igen egyszerű reális magból hogyan virágzik ki a monda egy ember alakjához kapcsolódva. S az alkotó közösség nem csupán a megtörtént eseményeket színezi ki fantáziájával, hanem a más vidéken ismeretes vándormotívumokat is Barnóczky személyéhez kapcsolja. Felmerül a kérdés: Nem műveletlen, elmaradott népségről van-e itt szó, ahol ilyen történetek születhetnek, folklorizálódhatnak és tovább élhetnek? Nem. Itt másról van szó. Egy viszonylag zártabb közösség teremtő, népi alkotókedvének megnyilvánulásaival állunk szemben. Ez a közösség – bár igen jó anyagi körülmények között él (havi 3000 forint nem számít nagy jövedelemnek), s minden házban rádió, több helyen televízió is van, nem számítva a motorok és autók bányászkézben levő tucatjait – a széleskörű technikai, civilizált körülmények ellenére még mindig igényli és kedveli az effajta történeteket; ez a körülmény élteti és variálja ezeket… Az itt közöltek bizonyítékai, hogy az ipari munkásság is éppen olyan gazdag dalban, mesében, mondában és egyebekben, mint a parasztság, főleg ott, ahol a két életforma

még együtt található és egymásra hatása kétségtelen –, csak fel kell kutatni őket…

Szarka József csontfaragó

Disznóshorváton, a mai *Izsófalván* született 1908-ban. Bányamunkás (vájár) volt a helyi szénbányában. Rajzkészsége, kézügyessége már kisgyermek korában kitűnt: játékokat faragott, rajzolt a keze ügyébe kerülő dolgokra. Kreativitása később sem lankadt, sőt az évek múlásával erősödött, és végigkísérte egész életén.

Született tehetségét a *Budapesten* élő anyai nagynénje felismerte, és művészképző iskolában szerette volna taníttatni. Ő azonban nem hagyta támasz nélkül özvegyen maradt édesanyját és árva unokaöccsét, ezért inkább itthon maradt, és munkába állt. Alkotói vágyát azonban nem tudta elfojtani. Szabad idejében rengeteget rajzolt, apró dísztárgyakat (fokosokat, rézlámpákat, rézmozsarakat stb.) készített. Sokan kérték fel ékszereik felirattal és díszítéssel való ellátására.

A 30-as évek végén felfedezte a (marha)csontot, mint képzőművészeti alapanyagot, amelyből különféle miniatűr figurákat faraghatott. Az ábrázolni kívánt témát a csonton előrajzolta, majd saját készítésű szerszámokkal, eszközökkel (lombfűrész, véső, reszelő stb.) mintázta meg, dolgozta ki aprólékos precizitással. Mindezt a napi nehéz fizikai munka mellett, szabadidejében, ahogy ma mondjuk, hobbyként tette. Keze a nehéz fizikai igénybevétel ellenére is könnyedén siklott a kemény, nehezen megmunkálható csontanyagon.

Faragványait eleinte ajándékba készítette rokonoknak, barátoknak, később azonban már megrendeléseket is kapott. Kompozíciói általában többalakosak voltak (Izsó Miklós Búsuló juhásza, elefántvadászat, szarvasvadászat, Kálvária, libapásztor lányka, Hófe-

hérke és a hét törpe, bányászzenekar, kovácsműhely, táncoló magyar pár stb.), de készített brossokat, bányászjelvényt, különböző madarakat, portrékat politikusokról, tudósokról és nem utolsó sorban Izsó Miklósról.

Munkái felkeltették a hivatalos szervek érdeklődését is. Meghívást kapott az 1948 nyarán *Miskolcon* megrendezett *Mezőgazdasági és Ipari Kiállításra*. Az ott bemutatott csontfaragásait „művészi színvonalon és magas nívón állónak" ítélték, amiért Díszoklevéllel tüntette ki *Dobi István* miniszter. 1950-ben a népművészeti kiállításon vett részt néhány munkájával, ahol *Tildy Zoltán* államelnök aláírásával kapott *Díszoklevelet*. Népi iparművésszé történő minősítéséhez 1955-ben 3 db csontfaragás elkészítésére kérte fel a *Házipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetségének Népművészeti Osztálya.*

Iskolázatlansága, egyszerűsége ellenére magas intelligenciájú, a világot, a történelmet és a természetet szerető és ismerő ember volt. Életét a művészet szeretete, a becsület, a jóság, mások tisztelete jellemezte. A család által féltve őrzött csontfaragványain túl ezt hagyta örökül gyermekeire, akik mély tisztelettel őrzik emlékét.

Lenkey Zoltán

A kiváló grafikusművészt családi kötelékek fűzték *Disznóshorváthoz*, illetve *Izsófalvához*: édesanyja idevaló volt. Bár ő maga már *Miskolcon* született 1936. február 21-én, gyermek- és ifjúkorának java részét községünkben élő rokonainál töltötte. Az itt szerzett élmények egész életében elkísérték, olyannyira, hogy művészi munkásságára is hatással voltak. Később is szívesen járt *Izsófalvára*, és mindvégig tartotta a kapcsolatot a faluban élő barátaival, ismerőseivel.

Miskolci gimnáziumi évek után 1962-ben szerzett diplomát a *Képzőművészeti Főiskola* grafikai szakán. Mestere *Ék Sándor* volt. 1964-től 1967-ig *Derkovits-ösztöndíjas*. Elnyerte 1973-ban a *Miskolci Országos Grafikai Biennálé* nagydíját. *Miskolcon* élt, különös egyénisége volt az ottani művészeti életnek és a művésztelepnek. Munkássága *Kondor Béla* grafikáinak hatására indult; *Lenkey* azonban líraibb alkat volt. Művei meditatív töltésűek, s egyfajta

érzékeny moralitást fogalmaztak meg. Figurái egyszerre valóságos és mesebeli lények: lepkeszárnyú lányok és koboldok, akik arcvonásaikon az emberi szomorúság, ritkábban a boldogság, az önfeledt életkedv jegyeit hordozzák. Allegorikus, néha szürrealisztikus módon fejezte ki viszonyulását az emberi sorshoz. Minden művén érezhető az őszinteség, az átélés bensőségessége. Formanyelve artisztikusan árnyalt. Érzékeny körvonalú figuráit változatos foltmaratásokkal modellálta, néhol anyagbenyomásokkal ellenpontozta. Többször tartózkodott hosszabb ideig *Bulgáriában*, ahol számos alkotása született, és tárlata is volt. Baráti kapcsolatokat ápolt a balkáni ország művészeivel. 1983. április 15-én hunyt el *Miskolcon*.

Ismert művei: *Figura madárral, Nász, Emlék* (1960-as évek második fele); *Tengerpart III.* (1968); *Melankólia* (1971). Fontosabb egyéni kiállításai: *Budapest, Dürer Terem* (1968); *Miskolc: Nehézipari Műszaki Egyetem* (1969, 1974), *Miskolci Galéria* (1971, 1975, 1978, 1984 – emlékkiállítás); *Debrecen* (1974).

Izsófalván két alkalommal tekinthették meg munkáit az érdeklődők: 1971-ben és 1995 májusában a művelődési ház kiállítótermében szerepeltek grafikái. Az *Izsó Miklós Emlékház* állandó kiállításában jelenleg is több műve látható.

Lenkey Zoltán művészi munkásságának monografikus feldolgozása még várat magára. Csupán néhány tanulmány foglalkozott pályájával és értékelésével. Ezek közül a kolléga és barát, *Feledy Gyula* grafikusművész emlékezéséből idézünk, amely születésének 60. évfordulója alkalmából jelent meg az *Új Holnap* című miskolci folyóirat hasábjain 1996-ban (*A rajzoló Lenkey*).

> *„Lenkey Zoltán fájdalmasan korán megszakadt munkásságának, hagyatékának, egyben művészi arculatának legjellemzőbb vonásait rajzai viselik.*
>
> *Szenvedélyes rajzoló volt. Könnyed és eszköztelen rajzai, vázlatai kivételes érzékenységének, megfigyelőkészségének hiteles tanúi. Firkált szerkesztőségekben, vonaton és kocsmákban, tengerparti kikötőkben, mindenütt, ahol megfordult. Hányavetinek tűnő vázlatai, néhányvonalas jegyzetei maradéktalan hitelességgel fejezik ki sorsának, egyéniségének összetéveszthetetlen karakterét. Nem fölvett vagy akart rajzi*

manírok segítségével, hanem személyiségének áradó és mindig árulkodó természetes jeleivel.

Iskolai értelemben is rendkívül felkészült volt, de dolgainak megkülönböztető, ismételhetetlen ízeit, valami iskolában nem is tanulható, mert taníthatatlan, veleszületett képességében látom. Egyetlen pőre vonalában is rendkívüli érzékenység, az a bizonyos rajzi értelemben vett „muzikalitás" érezhető, aminek megnevezésére szavunk sincs talán.

Érettségi előtt álló, főiskolára készülő, meglehetősen félszeg fiatalemberként hozta el hozzám rajzait először. A tanári pályát éppen elhagyó, idősebb pályatársként adhatnék-e némi, hasznosítható tanácsot a felvételihez. Nem gondolom, hogy adhattam sokat. Egyébként is, dolgaiból kivehetően, már túl volt a rajzoktatás kezdeti szakaszaiban gyakran elhangzó „szakmai" közhelyek ismeretén. Emlékszem, rajzainak már akkor szembetűnő érzékenységét emeltem ki s annak feltétlen megőrzésére biztattam. Nyilván szükségtelenül.

Nem gondoltam soha, hogy nekem akarván szót fogadni tartotta meg haláláig ritka képességét. Ki mondja meg, mifé-

le távoli forrásokból merítette ez az árva szerelemgyerek, megesett kis cselédlány hátrányos helyzetű, apátlan ivadéka, alig megnevezhető, becses örökségét, mellyel kimagaslott az úgynevezett kultúrkörök szerencsésebb sorsú utódai közül?...”

Az Izsó Miklós Művelődési Ház emblémája.
Izsó Miklós Táncoló paraszt-sorozatának egyik darabja alapján rajzolta Lenkey Zoltán 1981-ben.

A SZOBOR

Izsófalván ma három köztéri szobor látható, de a helybeliek számára „a szobor" mindörökre az első világháborús hősi emlékmű marad, amely a község központjában, árnyas park közepén áll. A szép alkotás története napjainkra már elhalványult a falu emlékezetében, szerencsére azonban fennmaradt *Kőrösi Antal* ref. tanító, a *Szoborbizottság* hajdani elnöke 60 oldal terjedelmű kézírásos naplója, amelyből mindent megtudhatunk róla az elhatározástól a leleplezésig. A becses dokumentum, amely 2004-ben került az *Izsó Miklós Művelődési Ház Honismereti Archívumába*, megőrizte a támogatók névsorát és az általuk befizetett összegeket, továbbá azt, hogy ki milyen munkával járult hozzá a terület kialakításához és a szobor felállításához. Közli továbbá a bizottsági ülések jegyzőkönyveit és az üggyel kapcsolatos levelezést, végül pedig beszámol a szoboravató ünnepség lefolyásáról. A kéziratból az utóbbival kapcsolatban *Kőrösi Antal* beszédét, valamint az eseményről részletesen beszámoló, a naplóba bemásolt újságcikket közöljük, amelyek bővebb információt szolgáltatnak az érdeklődők számára. (A tudósítás szerzője, *Székely László* akkoriban a MÁV disznóshorváti állomásfőnöke volt, aki írogató, verselgető ember hírében állott.)

Az Emlékmű rövid története

Elmondta Kőrösi Antal az Emlékmű felavatási ünnepélyén 1922. szeptember 10-én

Mint a vándor, aki hosszú és fáradságos útjának végcéljához elérve hálatelt kebellel sóhajt fel az Egek Urához: ilyen érzelemtől áthatva bátorkodom én is megállani e helyen, és szeretettelje tisztelettel üdvözölni e jelen alkalommal kis bizottságunk nevében kedves vendégeink díszes koszorúját, kicsinyeit és nagyjait egyiránt, azzal a kéréssel, hogy rövid történetszerű előadásomat kegyesen meghallgatni méltóztassanak!

Igen tisztelt ünneplő közönség!

A múlt év tavaszának egyik csendes estéjén, hazafiúi gondokkal tépelődő lelkű két polgára kicsi községünknek, az egyik java férfikorában lévő, a másik élte alkonyához közelgő, mintegy a természet kábító hatása alatt arról tanakodott, hogy íme a legkisebb fűszál, a legparányibb féreg, minden, de minden új életre törekszik, faja fenntartására igyekszi; egyedül ez az imádott szerencsétlen, porig megalázott magyar haza fekszik letargikus álomban, nyugszik ravatalon. Vajon erőnek sem nevezhető erejével nem tudna-e hozzájárulni csak egy porszemnyivel is az ébresztő, a tettre hívó nagy munkához? És egy isteni gondviselés szülte sugallat megszülte a gondolatot, a gondolat meghozta a szót ekképpen: „jó szívvel tett önkéntes közadakozásból állíttassék szerény körünkben egy emlékmű, amely ne csak községünk hős fiainak emlékét megörökítő hálás kegyeletünk kifejezője legyen, hanem mementóként, emlékeztetőként is szolgáljon."

Erre pár nap múlva egy községi közgyűlésszerű szervezet jóváhagyása után megindult a gyűjtés munkája, de az eredmény nem felelt meg a várakozásnak. Sajnos! itt e helyen bölcs Salamon amaz intelmét is félretéve: „Ne légy felettébb igaz!" – a történetíró igazságosságával kell kijelentenem, hogy sokaknak lelkét a kor bomlasztó szelleme, az önösség zsugoriságával párosulva úgy behálózta, hogy kezök sem az adományozásra, sem a célunkkal kapcsolatos munkák tételére nem tudott megnyílni. Miután minden tett önmagában hordja jutalmát és mindenki önlelkiismeretével számol, és mert ma örömünnepet is ülünk célunk befejezése felett: borítsuk erre a feledés sűrű fátyolát és fordítsuk tekintetünket ama lélekemelő térre, ahol az özvegy az ő keservesen megszerzett filléreivel, a kenyért két kézzel kereső munkás az ő koronáival, a jobb módú az ő tehetsége szerinti adományaival igyekszik áldozatát megtenni. Azonban a nagy cél kiviteléhez az itthoni erő így is kevésnek bizonyult; ekkor az Amerikában levő honfitársainkhoz – volt tanítványaimhoz – fordultunk, akik átértve s átérezve az ügy nagyszerűségét, már december hó közepén 80 ezer Kor. küldeményökkel jöttek segítségünkre, melyet később is szaporítva elmondhatjuk,

hogy a kivitel érdeme a legnagyobb részben az övék. Erre a terv keresztülvitelére 7 tagból álló bizottság választatott, amely kitartó szorgalommal, fáradhatatlan munkássággal igyekezett a kitűzött cél elérésére.

A kihirdetett országos pályázaton 25 művész 47 pályaművel vett részt, s ezek közül a zsűri egyhangúlag Somogyi Sándor budapesti szobrászművész alkotását ítélvén célunkra legmegfelelőbbnek, a kivitelre legalkalmasabbnak, mely íme itt áll a maga nagyszerűségében, a maga fenségében. Áldassék érette a gondviselés segítő keze, hogy hitünk látássá vált, reményünk beteljesedett!

Emlékművünk főalakja az erőteljes magyar nő, aki alázattal leborulva a hálás kegyelet koszorújával adózik hős fiaink emlékének, akik úgymint: Ando János, Bartha István, Bartha Jenő, Bohó Pál, Demeter János, Filek Péter, Sz. Fodor Gyula, Gál Ferenc, Réti Hubay Pál, Hronyecz Balázs, Kriston András, Rajcsák Lajos, Soltész József, Szabó Lajos, Szajkó József, Tóth András, Kis Varga Lajos, Csutka Arnold, Goch Mátyás, Jávorcsik András, Kiss István, Krisztián András, Kovács Imre, Mochlár István, Rupcsik Péter, Pezsinszki Gyula, mind, de mind a legdrágábbal, életökkel fizettek a legdrágábbért: a hazáért, és most pihennek néma, jeltelen sírokban, idegen hantok alatt.

Szimbóluma ez a nőnek, aki mint édesanya életet ad, táplál, gondos szeretetével velünk van szívének utolsó dobbanásáig; akinek szeretete végemérhetetlen és változhatatlan, de a fájdalma is a legnagyobb, a legszentebb övéinek elvesztése felett. Szimbóluma ez a hitvestársnak, aki az élet örömeinek megsokszorosítója, a bánat és keserűség megenyhítője és kevesbítője. De szimbóluma a jobb jövőt ígérő mátkának is, aki méhében hordja a boldog reménység zálogát, mert az igaz ügyet eltemetni lehet, de az végtére is kitör és eget kér. Az a ma pihenésre erőszakolt kettős élű pallos egykor megmozdul – a diadalomra! A történelem tanúsága szerint, miként a költő a jövőbe néző látnoki erővel biztat:

„Támadni kell mindig nagyobb körökben
Életnek ott, hol a mártír tetem
Magát kiforrja csendes földi rögben:

Légy hű s bízzál jövődben nemzetem!"

Igen! Legyen hű a tudós az ő tudományának felsőbbségével, a tisztviselő az ő erkölcsi törvényeken álló igazságával, és minden munkáskéz az ő műszereinek igazán forgatásával! Forrjon egybe minden magyar a legszentebb kötelesség teljesítésében: a hazaszeretet mindenek feletti egyetértésében! Akkor eljön a dicső jövő: a magyar feltámadás fényes reggele.

Ebben a reményben van szerencsém emlékművünket átadni a – közkegyeletnek.

(*Arany János Magányban* című versének idézett részlete a szobor talapzatán szerepelt, de az idők folyamán a hősi halottak nevével együtt lekopott róla. Most, miután ismertté váltak, újból el lehetne helyezni az eredeti feliratokat az emlékművön.)

A disznóshorváti hősi-emlékmű felavatása

Megjelent a miskolci „Magyar Jövő" c. napilap 1922. szeptember 12-iki 206. számában.

Írta:
Székely László

Vasárnap avatták fel a disznóshorváti Emlékművet, mely arányaiban, művészi tekintetben s így jelentőségében az első az eddig Magyarországon emelt valamennyi hősi emlékmű között. Az ünnepély 8-10 ezer ember jelenlétében, gyönyörű őszi időben, impozáns nagyságban és fényben folyt le, örökké emlékezetessé téve a napot a község és a környékbeli falvak, bányatelepek népe előtt.

A lapok már előre jelezték, hogy az egyházak, a nemzeti hadsereg s a vármegye vezető kiválóságai is meg fognak jelenni az ünnepélyen, hogy az ünnepély fényét, jelentőségét emeljék.

Tíz órakor érkezett a vonat Miskolcról, Barcikán keresztül, de már a kora reggeléi órákban színes, mozgalmas volt az utca. Magyar ruhás ifjak táncoló lovakon futkostak, lányok festői magyar ruhákban csoportosultak itt is, ott is az utcán. Öregek tisztes ünnepi öltözékben andalogtak, kisebb

csoportok a szobor köré gyülekezve kiültek az előre elhelyezett padokra. Drága, őszinte könnyek peregtek, ahogy egyikmásik hősről emlékeztek, ahogy az arany betűket silabizálták. Koszorúszalagokon betűzték a cifra betűket, mert koszorút már az éj leple alatt is helyeztek az emlékműre, – ki tudja ki, milyen drága emlékeket őrző, rejtegető kedves! A nap kikibukkant a felhők mögül, aranyos színkévékkel húzza végig az utcát, majd a fehéren magasló szobor gyönyörű nőalakját glóriázza be.

A községtől a vasútállomásig az út két oldalán tömött sorokban hullámzik a nép, mikor a vonat 10 órakor befut az állomásra. Az állomás területe is zsúfolt; csak a szabadon hagyott peronon áll külön csoportban a községi képviselőtestület a jegyzővel és bíróval az élén; a másik oldalon fegyelmezetten, vigyázzállásban a disznóshorváti harctéren volt katonákból, a hősök volt bajtársaiból alakított szakasz Csécs Dezső tart. főhadnagy és Sárkány Kornél tart. hadnaggyal élén. Külön csoportban egy bányász szakasz, festői egyenruhában, s a jobb oldalon a disznóshorváti fúvószenekar, amely Hubay József vezénylésével a Himnuszba kezd.

Skultéty Gábor már mondja üdvözlő beszédét. A tömeg látni akar, közelebb igyekszik. A vonatból kitóduló nép elárasztja a peront, hogy mozdulni sem lehet. A fogadtatás forró, s mindenki ragyogó szemmel néz a másikra; talán csak a rendező bosszankodik, hogy a szépen eligazított rendet percek alatt egy lelkesülő tömeggé olvasztotta a szeretet melege. Tóth Zoltán Viktor miskolci róm. kath. lelkészt körülveszik ismeretlen hívei. A zenekar egy intésre elhallgat. Borbély-Maczky Emil főispán válaszol az elöljáróságnak…

Hatalmas éljen zengett végig a tömeg felett, aztán megindult a hullámzó, hatalmas tömeg a falu felé. Elől 36 magyar ruhás lovas, utána 48 magyar ruhás lány, aztán a bajtársak szakasza, bányász szakasz, fúvószenekar, a fogatok és a tömeg végtelennek látszó sora.

A község végén művésziesen megtervezett, négy oszlopsoros diadalkapu állt impozáns nagyságban. Itt a nép már önmaguk által kordont alkotva a legszebb fegyelmezettséggel nyit utat a bevonulóknak.

Tizenegy órakor kezdődik az ünnepély. Az érkezett vendégek előbb megtekintik az Emlékművet, ami csak pár percig tart, aztán elfoglalják a részükre fenntartott helyeket. A tömeg áhítatos csendben vár. A szobor körül 32 magyar ruhás leány nagy félkörben hosszú tölgylevél koszorúval karjukon lezárja a kört.

A rudolftelepi dalárda a Magyar Hiszekegyet énekli el Fekete Ignác tanító vezénylésével. Aztán Kőrösi Antal ref tanító, az Emlékmű Bizottság elnöke az emelvényre lép. Egyszerű, de tartalmas beszédben üdvözli az ünnepélyen megjelenteket; aztán ismertette a szobor keletkezésének, megvalósításának történetét. Felolvasta a 27 hősi halott nevét, akinek neve arany betűkkel van bevésve az emlékműbe. Végül pedig átadja Borsod vármegye, az Edelényi járás és Disznóshorvát község jelenlevő képviselőinek a szobrot.

A disznóshorváti énekkar Árokszállásy János helybeli községi tanítónak ez alkalomra írt énekét adja elő a szerző vezénylésével. Ezután azon felekezetek papjai áldják meg az emléket, amely vallás-felekezetekből a hősi halottak között vannak.

Barna Gyula helybeli ref. lelkész szép áhítatos imát mondott. Utána Tóth Zoltán Viktor miskolci róm. k. lelkész mond hosszabb beszédet…

Ligethy Ede sajókazai ev. lelkész mond utána igen szép, gondolatokkal telített mélyen járó imát. Mire a disznóshorváti énekkar ismét énekelt.

Az énekszám után Ludvig György altábornagy, körletparancsnok beszélt…

Lovász János, a kerület nemzetgyűlési képviselője a régi magyar hősiességről emlékezett. Utána Görgey László vármegyei főjegyző helyezte el Borsod vármegye koszorúját gyönyörű tartalmas beszéd kíséretében… Aztán a község nevében Skultéty jegyző vette át az emlékművet s elhelyezte a község koszorúját. A rudolftelepi énekkar a Himnuszt énekelte ezután; majd a koszorúkat helyezték el a községek, bányatelepek és sokan magánosok.

Megható volt, mikor a hősi halottak hozzátartozói nevében Bartha Mihály sajóvámosi lelkész koszorúját elhelyezte

hosszabb beszéd kíséretében… Ősz hajával elragadó jelenség volt, amikor az emelvényről bíztató, vigasztaló szavait mondta a könnyező tömegnek. A hozzátartozók zokogva hallgatták az öreg papot, s egyszer az öreg úr feléjük fordul, ajka megvonaglik, de felszegi fejét és apai szavakkal rájuk szól: „Ne sírjatok”! Ezt a két szót nem lehet soha elfelejteni.

Végül felbúgott a tárogatón a Szózat, s a közönség áhítattal énekelte Lányi Miklós gyönyörű tárogatójátéka után.

Az ünnepély után társasebéd volt a ref. iskolában. Az első beszédet Borbély-Maczky Emil főispán mondotta Horthy Miklós kormányzóra… Beszéltek még Ludvig György altábornagy, Nehéz János tanfelügyelő, Bónis Aladár főszolgabíró, majd a község nevében Hosztják Albert főfelügyelő üdvözölte és köszönte meg a vendégeknek, hogy megjelenésükkel az ünnepély fényét emelték.

Horthy kormányzónak a következő táviratot adták fel: „Horthy Miklós Kormányzó Úr Őfőméltóságának, Budapest.”

> *„Disznóshorvát község hazafias érzelmű egész lakossága hódolattal üdvözli Főméltóságodat hősi halottai emlékművének ünnepélyes leleplezése alkalmából és törhetetlen lelkesedéssel biztosítja hűségéről és odaadásáról. Borbély-Maczky Emil, Borsod vármegye főispánja.”*

A vendégek késő délutánig maradtak együtt a legkellemesebb hangulatban, jól érezve magukat a falu egyszerű, de meleg szívű polgárai között.

A szobor-alapot spontán adakozásaikkal több ezer koronával gyarapították; Borbély-Maczky Emil főispán 1.000 koronát s a többi vendég is 3-5.500 koronát adakoztak.

Közben kint megeredt az eső, s a délutánra tervezett népünnepélyt elmosta a víz. Magyar ruhás ifjak és leányok szorongva nézték a horizontot, hogy hol, merre dereng ki egy kis kékség a szürke felhőrongyok közül? – de biz’ az hullatta keserves könnyűit hűen, kitartóan s rendületlenül.

SZÉNBÁNYÁSZAT KÖZSÉGÜNK TERÜLETÉN

A *Sajó* bal partján az 1945 előtti időszakban *Disznóshorvát* határában folyt a legjelentősebb szénbányászat. Ennek kezdetei közvetlenül a kiegyezés utáni időkig nyúlnak vissza. A termelést a helyi kisbirtokosok indították meg, akik a környékbeli kistőkésekkel társulva ily módon igyekeztek nagyobb jövedelemre szert tenni. Ez a helyzet 1905-ig tartott, amikor az itteni szénbányászat nagyobb része a nagyvállalatok kezébe került, és a kisvállalkozások számára csak némely szabadon hagyott, kevésbé jelentős szénjog maradt.

A legkorábbi adományozás dátuma 1871. Ekkor kapott az *„Ó-Remény"* védnevű bányatelekre adományt a közbirtokosság, amelynek képviselője *Bárdy Pál* volt. Az adományozást megelőzte, hogy a közbirtokosság 1869-ben szerződésbe lépett *Tamássy Károly* ügyvéddel és *Felgner Jakab* vállalkozóval, akiknek 20 évre adták bérbe a birtokok szénjogát. A megállapodásban kikötött terragium egy-négy krajcár között ingadozott a szén mázsája után, a mindenkori eladási árnak megfelelően. Az *„Ó-Remény"* bányatelken 1873-ban a rendszeres termelés is megindult. 1876-ban újabb három bányatelekre nyert adományt a közbirtokosság.

1880-ban kapott adományt *Sárkány Kornél* helybeli birtokos a *Cornél* védnevű bányatelekre, amely *Ormospusztától* délre feküdt és 7 egyszerű bányamérték nagyságú volt. 1882-ben történt a *Cornél* védnevű telekhez csatlakozó *Mátyás, Emilie*, és *Pál* védnevű bányatelkek adományozása, két esztendővel ezután pedig a *Zsigmond* védnevű bányeteleké.

Amikor a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt.,* illetve a magyar állam megvásárolta a disznóshorváti közbirtokosság szénjogait, azaz 1908-ban és 1911-ben, újabb bánytelkekre adott ki adományt a bányakapitányság. Ezek az *Éva, Ádám, Lajos, Olga, Vilmos, István, Róza, Gabriella, József, Laura, Henrik* és *Barbara* védneveket viselték, amint a fektetési térképekből kiderült.

1881-ben *Kis-Varga István* részére adományozott a bányakapitányság kettős bányamérték nagyságú (*Rudolf* védnevű) bányatelket, amely a *Mák-patak* völgyében, korábbi nevén a *Kazinczi-völgyben* feküdt.

Ezeken a bányatelkeken indult meg tehát az 1870-es évek elején a disznóshorváti szénbányászat. Az első adományozást megelőző bányajárás jegyzőkönyve szerint az *Óremény* bányetelken ekkor már létezett kutatótáró. A jelentés szerint „a lejárás az egész művelésben igen jó, a szállítás a bányától közönséges járón, targoncákkal történik, a víz kihúzása részint a targoncákon a hágó vájásokon kifelé, részint pedig szivattyúval a deszka-csatornákig eszközöltetik, amelyeken aztán a tárna száján kifolyik." A tárna mellett még két másik tárót is hajtottak. Ezek össztermelése 1876-ban 3000 tonna körül alakult. *Mattyasovszky* a következőket írja 1882-ben erről a bányáról: *„…a rudabányai völgy bal lejtőjén fekszik. Itt három messze leágazó tárna van hajtva. De jelenleg csak egy van működés alatt, ti. a középső, mert az egyik – a falu közelében levő – többszöri beomlás folytán járhatatlan, a harmadik pedig mélyebbre hajtatott… Az összes aknák – a torkolat kivételével – ácsolat nélkül valók és elegendő biztonságot nyújtanak."*

Az utoljára említett *Rudolf* védnevű bányatelken még az adományozást megelőző időben *Kis-Varga István* mélyített egy 22 méteres aknát, amely elsősorban a kutatás célját szolgálta. Még 1881-ben bérbe adta azonban a területet *Kantner Ede* vállalkozónak, aki valamivel több, mint 3000 tonna szén eladására kért ekkor engedélyt. 1883-ban tárgyalásokat kezdett disznóshorváti szénjogainak eladásáról *Andrássy Manó* betléri vasgyárossal. E szénjogok értékét akkor 16.000 forintra becsülték. Úgy tűnik azonban, hogy a megállapodás csak később kapott jelentőséget. 1884-ben bányabiztosi jelentés beszél a művelés elhanyagolásáról ebben a bányában. Az 1887-es adatok szerint az évi termelés ekkor 1800 tonna körül volt és 1.25 km hosszú lóvontatású vasúttal szállították el innen a szenet. További sorsa nem ismeretes, egészen 1910-ig, amikor is a *Rima* korábbi szerződés alapján birtokba vette.

A közbirtokossági területeken fekvő bányatelkeken az 1880-as évektől egymás után nyíltak meg a kis bányák, amelyek legtöbbször a bányatelek védnevét viselték. Ezek közül a következők voltak a jelentősebbek: *Új-Remény* tárók (1884), *Remény-akna* (?),

Kornél-táró (1881), *Mátyás-akna* (1882), *Pál-táró* (1883), *Emília-akna* (1883). Katonai térképek tudnak az *Olga-* és *Vilmos-tárókról* is. A szállítást lóvontatású vasúttal oldották meg az *Ormos* patak keleti oldalán, amelynek a *Kornél-bánya* környékén volt átrakó állomása. A bányák összetermelése becsült adatok szerint évi 15.000 tonna körül mozgott.

Az 1905. év jelentette a fordulópontot a disznóshorváti bányászat történetében. Ekkor szerezte meg a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt.* A terület szénjogainak nagyobb részét. Jóllehet az itt kitermelt szén mennyisége nem volt jelentős, a disznóshorváti bányászat a rendkívül olcsó termelés következtében potenciális versenytársat jelentett a *Sajó-völgyben* monopolhelyzetre törekvő MÁK számára. Mindenképpen fontos volt tehát a terület megszerzése, amelyet előbb húsz évre szóló bérletként képzeltek el a MÁK vezetői, oly módon, hogy a termelést egy bizonyos szinten befagyasztják. Később azonban megváltozott a helyzet, részben azért, mert *Sárkány Kornél* már nem elégedett meg a bérbeadással, hanem anyagi helyzetének megromlása következtében az eladásra kényszerült, részben pedig azért, mert a MÁK által időközben végzett kutatások rendkívül kedvezőnek találták a művelési lehetőségeket. A vásárlás lebonyolítása után nyitották meg a *Mária-tárót*, amely az *Emília-* és *Mátyás-aknától* délkeletre feküdt. 1917-ben pedig a MÁK érdekeltségű *Borsodi Szénbányák Rt*. Megkezdte az Ella-lejtősakna mélyítését is a *Mária-táró* közelében. Még korábban, l908-ban két lejtősakna nyitásának a munkálatai kezdődtek az időközben szintén megszerzett *Rudolf* bányatelken. Mivel ez a két akna a később egyre csökkenő szénkeresletet bőségesen kielégítette, a MÁK felhagyott a többi disznóshorváti bányájának művelésével. 1926-1940 között csak *Rudolfon* folyt termelés.

A *Sajókaza* szénbányászatában jelentős szerepet játszó *Radvánszkyaknak Disznóshorváton* is voltak birtokaik, nevezetesen *Ormospusztán*, amely a középkorban falu volt, és a hódoltság idején pusztult el. A család eladás útján akarta érvényesíteni e birtokok szénjogait. Megbízottjuk, *gróf Tisza István* 1907-ben vette fel a kapcsolatot ebben az ügyben a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt*. Illetékeseivel, akik hajlandónak mutatkoztak a vásárlásra. A 10 éves opcióért 50.000 korona átalányt ajánlottak föl. De *Tisza* közben tárgyalni kezdett az *Államkincstárral* is, és októberben már a

Parlament elé került az ormospusztai szénjogok megvétele 900.000 korona vételárért. Bár sok támadás érte az üzleti körök részéről, a vételre az 1908. évi XXX. Törvénycikk alapján mégis sor került. Az állam az *Ormospusztán* bányászandó szénnel a diósgyőri vasgyárak szükségletét kívánta kielégíteni. A tényleges feltárási munkálatok 1908-ban kezdődtek. *Bartalos Árpád* vezetésével végzett mélyfúrásokkal pontosan meghatározták a szénterület fekvését. Még ebben az évben megkezdték két lejtősakna mélyítését is, amelyek 110 méter mélységben érték el a 2 méter vastag IV. telepet, majd 210 méter után az alsó V. telephez is eljutottak. 1911 őszén kezdték el építeni a normál nyomtávú iparvasutat, amely csak a következő év őszére készült el. Erre a célra több mint 600.000 koronát irányzott elő az állami költségvetés. Ezáltal lehetővé vált, hogy az ormosi szenet közvetlenül MÁV-kocsikba rakják. Ugyancsak 1912-ben adták át egyenként 6 lakással a munkástelep első négy házát, s ebben az évben elkezdődött a termelés is. Október 15-én indult útjára az első, több mint 100 tonnás szállítmány *Ormosról*. 1933-ban helyezték üzembe a két évvel korábban leégett faszerkezetű osztályozó-rakodó helyett épült korszerű vasszerkezetű rakodót, amelyre két oldalt befutó sodronypályával szállították a szenet. A termelés a második világháború végéig dinamikusan fejlődött. Közben a lakóházak mellett iskola, orvosi rendelő, kultúrház, élelemtár, vendéglő stb. is létesült, így *Ormospuszta* különálló, nagy kiterjedésű lakóteleppé alakult.

Az államosításkor az idegen érdekeltségű *Zsófia-bánya* nem került állami tulajdonba, és 1947-ben bezárták. A bányatelep *Disznóshorvát* felé eső szélén levő István-aknát is megszüntették. Tovább termelt a *Barátvölgyi Kőszénbánya Kft.* 1936-ban mélyített aknája, amely *Kositzky János* és *Barkóczy István* tulajdonában állt. Az államosításkor ez az akna az *Ormos IV.* nevet kapta. A *Grünberger Ármin* által szintén 1936-ban telepített *József-akna* a továbbiakban *Ormos V.* néven szerepelt. Megmaradt a két legfontosabb akna, *Ormos I.* és *II.* is. Ebben az időben mélyítették az *Ormos III.* lejtősaknát is, amelyik 1971-ig működött. *Ormos I.* szénvagyona 1971-ben kimerült. *Ormos VI.*-ot 1953-ban telepítették, és 1955-ben helyezték üzembe. Feladata egyrészt az ÉK-i bányamező feltárása és lefejtése, másrészt *Ormos V.* mezőjének a szállítási koncentrációba való bekapcsolása volt, amely a követke-

ző évben, *Ormos V.* bekötővágatának elkészülésével valósult meg. *Ormos IV.* 1966-ban megszűnt. A leghosszabb ideig *Ormos II.* működött.

A legjelentősebb szállítási koncentráció 1968-ban kezdődött *Ormoson.* Az egymástól viszonylag távol fekvő *Ormos II.* és *Ormos VI.* együttes szállítási optimumában mélyítették a VII. lejtősaknát, amely 1970-ben készült el. Majd bekapcsolták *Ormos VI.,* később *Ormos II.* bányamezőjét is. Ezáltal lehetővé vált, hogy az egyesített két bánya termelése a lejtősaknai gumiszalag-szállítással közvetlenül a rakodóra kerüljön.

Ormoson a mélyművelés mellett egy időben külszíni fejtések is voltak. Az első borsodi külfejtés 1955 márciusában kezdett termelni a VI. akna szomszédságában a IV. telepből, és 1957-ig tartott. A második külfejtést 1956-ban indították az *Ormosbánya-Rudabánya* vasútvonal jobb oldalán az V. telepben, és 1958-ban szűnt meg. Az így termelt szén fedezetet biztosított a mélyművelés tervszerű kialakításához.

Az 1987-ig tartó ormosi bányászat a borsodi szénmedencében kiemelkedő szerepet játszott. Fénykorában, az 1960-as években a kitermelt szénmennyiség megközelítette az évi 1200 kt-t, a munkások létszáma a 3500 főt.

Még egy nagyvállalatnak sikerült szénjoghoz jutni *Disznóshorvát* területén, a *Rimának* [*Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság*]. Ennek előzménye az a szerződés volt, amelyet *Andrássy Manó* betléri vasgyáros kötött *Kantnerrel.* Ehhez a szerződéshez akkor jutott a *Rima*, amikor megvásárolta az *Andrássy-féle* vasgyárat. Mivel ekkor már a szerződés elévült, 1910-ben új adományt kértek a területre. A bányatelket *Rudolf* védnév alatt jegyezték be. Jelentős bányászat azonban nem folyt a területen.

A nagyvállalatok által szabadon hagyott szénjogok megszerzésével kisebb bányák nyíltak. Ezek közül az elsőt *Czeizler Zsigmond* alapította *Disznóshorváti Kőszénbánya Betéti Társaság* néven. *Hevesi Lajos* budapesti bányamérnök volt a vállalkozásban *Czeizler* társa. A kültagok Hevesi Béla budapesti, *Hajdu Dezső* budapesti, *Apler Edgár* weigelsdorfi gyáros és mások voltak, akik 30-60.000 korona közötti összeggel társultak hozzájuk. Még ebben az évben elkezdték a tárót hajtani az ormospusztai lakótelep mellett, ahol később az István-bánya létesült. A kedvezőtlen geológiai és szállítási

viszonyok miatt azonban hamarosan, 1922-ben abbahagyták a művelést. *Hevesi és Czeizler* még ebben az évben sokkal előnyösebben fejthető szénterületet szerzett *Ella* lejtősaknától délre, s ott nyitott is tárót. Ennek művelésére, miután az előző vállalkozásból kiléptek, új közkereseti társaságot alapítottak *Disznóshorváti Kőszénbánya Vállalat Hevesi és Czeizler* név alatt. Bányájukat 1925-ig művelték. Ekkor a szénkereslet csökkenése miatt kellett felhagyni a termeléssel. 1932-ben a fellendülés idején nyitották új bányájukat, és ekkor kaptak adományt is az *István II.* védnevű telekre. A bánya kisebb-nagyobb megszakításokkal a második világháború végéig üzemelt.

Rudolfteleptől, pontosabban az ottani I. számú akna nyílásától kb. két kilométerre északra 1926-ban mélyített egy kis lejtősaknát a IV. telepre *Grünberger Ármin* disznóshorváti lakos. Később társult vele egy budapesti vállalkozó, *Sugár István*, s ezzel megalapították a *Disznóshorváti Barnaszénbánya Részvénytársaságot*. Az északkeleti irányban haladó lejtősakna 90 méter után ért az itt 2 méter vastag IV. telepbe. A bánya 1934-ben merült ki. Ekkor az időközben egyedüli tulajdonossá vált *Sugár István* berendezéseit *Alacskára* költöztette, ahol ugyanezen a néven folytatott még egy évig bányászatot, és csak 1935-ben változtatta meg cége nevét. E bánya évi termelése 20-45.000 tonna körül ingadozott, 1929 és 1934 között össztermelése meghaladta a 200.000 tonnát. A szenet több, mint 1.5 kilométer hosszú siklópályán szállították az ormosi völgybe, ahol faszerkezetű rakodón döntötték a MÁV vagonjaiba.

Ettől a bányától fél kilométerre észak felé, ugyancsak a patak és az út nyugati oldalán 1936-ban mélyített függőleges aknát *Grünberger Ármin*, aki ugyanezen év novemberében társult *Breczkó Józseffel*, és ezzel megalapították a *Breczkó József és Társa Mákvölgyi Kőszénbánya* elnevezésű közkereseti társaságot. Az akna mellett, amellyel a 210-240 cm vastagságú IV. telepet tárták fel, létesítették a *József-lejtősaknát* és építettek egy osztályozót, amely egyúttal az 1700 méter hosszú sodronypálya feladó állomása is volt. Később, nem nagy távolságra innen, még egy lejtősaknát mélyítettek. *Breczkóék* bányája 1945 után is üzemben volt. Összesen körülbelül 90.000 tonna szenet termelt.

1942. szeptember 1-én kelt társasági szerződéssel alapították meg a külföldi érdekeltségű *Ormospusztai István Kőszénbánya Kft-*

t, amelynek törzstőkéje 20.000 pengőre rúgott. A társaság a *Zsófia* védnevű bányatelken nyitotta meg bányáját. E terület a MÁK érdekeltségű *Borsodi Szénbányák Rt*. és a kincstári bányászat szénjogai közé ékelődött. A bányánál osztályozó-rakodót létesítettek, amelyhez normál nyomtávú iparvasút vezetett. Mint külföldi érdekeltségű vállalatot, 1946-ban nem államosították. 1947-ig termelt folyamatosan, amikor is törzstőkéjét 45.000 forintban állapították meg. Az állami bányászat ekkor leállította és később sem helyezte újra üzembe. A becslések szerint 1945-ig mindössze 6.000 tonnányi szén került a felszínre belőle.

Munkásszálló és étterem az Ella-aknán (ma szakkórház).

Az 1917-ben nyitott *Ella-aknát* 1926-ban a szénkartell nyomására bezárták. 1952-ben azonban ismét üzembe helyezték, és az *Ormosi Bányaüzem* részeként egészen 1977-ig működött. Újabbkori virágzásának 25 éve alatt a legérdekesebb momentum az volt, hogy 1970-ben itt kezdte meg működését az első – *Fletcher* egységekkel biztosított és EW-170L maróhengerrel felszerelt – komplexen gépesített frontfejtés. 1973-ban a gépeket áttelepítették egy másik aknába. 1977-re az *Ella-akna* szénvagyona annyira megcsappant, hogy kénytelenek voltak beszüntetni a termelést. Napjainkra gyakorlatilag minden külső nyom eltűnt a községből, ami az

egykori virágzó szénbányászatra utalt, még a helyi tájképre hajdan oly jellemző meddőhányókat is benőtte már a gaz, az erdő. A volt üzemi épületek egy részéből és a munkásszállóból az 1980-as évek elején megyei fenntartású egészségügyi-szociális intézményeket alakítottak ki, ily módon szerencsére elkerülték a környező bányásztelepülések hasonló létesítményeinek pusztulásba vezető sorsát.

Disznóshorvát határához tartozott az a terület is, amelyet *Mák-völgynek* (korábban *Kazinc-völgynek*) neveztek. A *Sárkány-család* által itt művelt régi bányákat 1905-ben a *MÁK Rt*., 1910-től az állami tulajdonban levő *Borsodi Szénbányák Rt*. Szerezte meg. E szénterülethez tartozott az 1881-ben adományozott *Rudolf Cohacht* védnevű bányatelek is, amely a *Kazinc-* és a *Csillag-völgyek* alatti ásványvagyont fedte. Az 1905 előtti időszak bányászatának ismeretanyaga szegényes. *Papp Károly* szerint a disznóshorváti régi bányák (*Remény, Cornél, Mátyás, Pál*) termelése 1883 és 1909 között 620.000 tonnára tehető, ami a korabeli viszonyok ismeretében jelentősebb bányászati tevékenységre utal.

A *Mák-patak* volgyében 1908-ban kezdték el a munkás- és tisztviselőlakások építését. A településen orvosi rendelő, iskola, élelemtár, kultúrház is létesült. Így alakult ki *Rudolftelep.*

A *MÁK Rt.* 1908-ban nyitotta meg a völgy nyugati oldalába mélyített *Rudolf I.* és *Rudolf II.* lejtősaknát. Mindkettő a IV. telepet művelte.

A *Sugár-bánya* lejtősaknáját *Rudolf I*. aknától É-ra, mintegy 2 kilométerre mélyítették a *Mák-völgy* nyugati oldalán. Itt először *Grünberger Ármin* disznóshorváti lakos rövid lejtősaknát hajtatott ki a IV. telepre. Később társult vele *Sugár István* budapesti ügyvéd. Együtt alapították a *Disznóshorváti Barnakőszénbánya Rt.*-t. Az aknát 1934-ben bezárták.

Rudolf I. aknával a régi *Óremény* bányatelektől DNy-ra eső területet fejtették *Disznóshorvát* belterületének határáig. Az akna 1930-ig üzemelt. A lejtősaknát 3,5 km hosszú iparvágánnyal kötötték össze a szuhakállói MÁV-állomással. Osztályozója átépített formában még az 1990-es években is üzemelt.

Rudolf II. aknából a völgytől Ny-ra, de főleg K-re eső területeket fejtették. A kitermelt szenet 600 mm nyomtávú vasúton gőzmozdonnyal szállították az I. aknai rakodóra. Később, 1939-től, a

III. sz. lejtősakna üzembe helyezését követően vég nélküli kötélszállításra, majd *Diesel-vontatásra* tértek át.

A *Keleti-tárót*, amely az ormosi völgyben nyílt, 1925-ben kezdték hajtani, de a következő évben leállították, és csak 1940-ben nyitották újra. A kitermelt szenet az időközben megszűnt *Sugárbánya* rakodójára szállították. A 2 m átlagos vastagságú IV. telepet művelték igen jó viszonyok között. A napi termelés 160-250 t között változott. Miután a bánya szénvagyona kimerült, 1953-ban termelését beszüntették.

Rudolf III. aknát 1939-40-ben helyezték üzembe a kimerülőben levő I. akna pótlására. A II. aknával szemben, a *Mák-völgy* keleti oldalán telepítették az innen keletre eső és *Császta-pusztáig* terjedő IV. telepi szénvagyon feltárására és lefejtésére. 1963-ig működött.

Rudolf IV. lejtősakna kihajtását 1949-ben fejezték be. A *Szuhakálló-Izsófalva* és a *Szuhakálló-Rudolftelep* közutak által határolt terület szénvagyonának lefejtésére tervezték. Később, 1966-ban hozzácsatolták a *Rudolfteleptől* K-re eső szénterületet is. 1979 júliusában kezdődött, és 1983-ban megtörtént a *Rudolf IV.* és Albert I. akna egyesítése, bányászati koncentrációja. Ettől kezdve a két üzemben levő komplexen gépesített frontfejtés termelését új lejtősaknán keresztül nagy teljesítményű gumiszalagsor juttatta a felszínre Rudolftelepen.

(Ezt a részt kisebb változtatásokkal a *200 éves a borsodi szénbányászat 1786–1986.* [Miskolc, 1987] című könyvből vettük át a szerkesztő, *dr. Zsámboki László* engedélyével.)

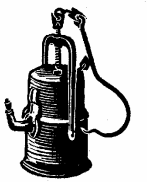

Zászlóavató ünnepség résztvevői a Mária-tárón, 1949. július 15-én

A TERMELŐSZÖVETKEZET

Ma már csak emlék – kinek kellemes, kinek lidércnyomásos – az izsófalvai *Búzakalász* termelőszövetkezet megalakulása 1959-ben. Akárhogy is volt, a szocialista mezőgazdaság napjainkban többnyire csak ócsárolt, általában erőszakkal létrehozott üzemtípusa nálunk is, másutt is sok ember számára biztosított szerény, de biztos megélhetést, majd nyugdíjat. S bár büszkék nem lehetnek rá a falusiak, ha tetszik, ha nem, múltunkhoz tartozik ez is, így mi sem hagyhatjuk említés nélkül.

Az első aratás 1959-ben.

A rossz termőhelyi adottságok (gyenge, alacsony aranykorona-értékű földek, a gépekkel történő nagyüzemi műveléshez kedvezőtlen domborzati viszonyok stb.) miatt a tsz sohasem működött igazán jól, bár voltak biztató korszakai. Megpróbáltak mindent, amit csak lehetett: termesztettek búzát, kukoricát, cukorrépát, zöldségféléket, állattenyésztéssel is foglalkoztak, később melléküzemágakat létesítettek, boltokat nyitottak. De hiába – fennállásának három és fél évtizede alatt állandóan gondokkal, problémákkal, termelési és

anyagi nehézségekkel küzdött a „közös”. A rendszerváltást még megélte, majd az 1990-es évek közepén felszámolással megszűnt. Az egykori tsz-telep épületei azóta üresen állva omladoznak; hasznosításukra ugyan többször is kísérletet tettek, mégsem sikerült új életet lehelni a volt istállókba, gépszínekbe, műhelyekbe és irodákba.

Unalmas adatok és fejtegetések helyett két, mindennél beszédesebb korabeli újságcikket idézünk, amelyekből megismerhetjük a helyi tsz létrejöttének nem mindennapi történetét és az indulás reményekkel teli időszakát.

Az izsói „Búzakalász”
(1959)

Sejtelmem sincs róla, hogyan néznek ki azok a sokat emlegetett izsói emberek. Ifj. Gál, Riz és a többiek mind. Huszonnyolc család képviselői. Izsófalva szocialista község Búzakalász termelőszövetkezetének megalkotói. Pedig hej, de kíváncsivá tettek reájuk amerre csak jártam. Nagyszerű emberek! – mondták a járáson. Harcosak, kemények! – szólt a szó felőlük. Amikor meg megismertem históriájukat, egyszeriben kezembe pattant a toll. Egy “krónikás” sem mehet el történetük mellett közömbösen. Pedig hát intettek, ne, most még ne írjak felőlük. Gyengéjük, hogy túlontúl érzékenyek!

A járási tanácsnál az elnök, Sándor elvtárs kezdte a történetet, aztán Juhász János, a járási földművesszövetkezet igazgatóságának elnöke magyarázta sorra az eseményeket.

Úgy kezdődött a dolog, hogy Izsófalván is megpezsdült az élet. Járástól, községtől, bányától, üzemtől jártak a faluban agitációra.

– Jobb a közös! – mondták, s a bizonyítékok garmadával igazolták beszédüket.

Termelőszövetkezet… termelőszövetkezet… – zakatolt az izsói emberek eszében, szívében. Kéznél papír, plajbász, számoktól hemzsegett még a szavuk is. Hogy is lenne jobb? Nem! Nem! – mart a régi. Egész forradalom dúlta szívüket az izsóiaknak. Aztán összejöttek.

Pénteki napon volt, már jó estére hajlott. A kis teremben füst-csíkok úsztak a lámpafény felett. Juhász elvtárs beszélt az izsói embereknek. Hogy miről is? Hát miről beszélt volna! Érvek, ellenérvek, kérdések, viták, példák és számok… számok… számok.

Hajlottak az emberek. Innen is, onnan is elhangzott a döntő szó, Juhász elvtárs már elő is készítette a „Belépésiket", amikor elhangzott a kérelem.

– Várjuk meg az éjfélt… Péntek az rossz ómen… Ne így kezdjük az új életet…

És megint csk kérdés. Kérdés és felelet. S a teremben már baltát akaszthattak volna a sűrűsödő füstre. Már éjfél is elmúlt…

– No, emberek. Döntöttek-e? – szólalt meg már nagyon fáradtan Juhász elvtárs. Hümmentés a válasz. – Hát ha sem alá nem írják, sem el nem mennek, akkorhát én megyek… – állt fel az asztaltól, s magukra hagyta a vitázó embereket.

Reggel aztán azzal köszöntik, hogy 11 családdal még az éjjel megalakult az izsófalvi termelőszövetkezet. No, megtudták ám a faluban a többi gazdák is. „Ha ti így, akkor mi is így, de azért mégis egy csipetnyit másképp!" Összedugták a fejüket a még "kinn" lévő izsói emberek, s nagy hirtelenjében kikértek 17 nyilatkozatot. Alá is kanyarintották nevüket szépen, cirádázva. S jelentették, hogy ők is alakítottak egy termelőszövetkezetet.

Igen ám! De egy már van. Hogy még egy legyen?

– Mi voltunk az elsők! – mondták, akik még az éjjel döntöttek. – 11 után csak 12 jöhet… – Vita kerekedett. Az egyik csoport is, no meg a másik is tartotta az igazát. (Nyakas emberek.) Kitűzték már az alakuló gyűlés időpontját is. Az egyik délelőttre, a másik délutánra. S mindkét csoport meghívta a másikat, vegyen részt rajta!

Tíz-tizenegy felé járhatott az idő délelőtt, amikor mind a 28-an összegyülekeztek. Hogy mi is történt ott a közgyűlésen, már nem is kérdeztem. A vége a fontosabb. Összeölelkeztek…

Amikor végre eljutottam oda, ki Izsófalvára, hogy beszéljek velük, mégsem találtam egyikőjüket sem.

Tavaszodik már, szorgos az idő, s leltároznak valamenynyien. Most veszik számba a közös vagyont…"

[Radványi Éva]

*A **bizonyítvány***
(1961)

Valójában nem is tsz-község Izsófalva, hiszen lakóinak zöme nem a dombokra kapaszkodó, szekeret áltó helyében is felbakkantó szántóföldeken keresi kenyerét, hanem a dombok alatt. Szegények ezek a földek, de gazdag a mélyük, szenet rejtenek. S ha közel van ez a „fekete arany" a felszínhez, „ablakos" bányát nyitnak rajta, felszíni műveléssel bányászszák ki, annak meg egy kicsit a Búzakalász Termelőszövetkezet issza meg a levét, mert az ő határában marnak a földgyaluk meg az egyéb földkiemelő gépek. De már megszokták, s úgy gazdálkodnak a megmaradó földön, hogy a kevés is sokat hozzon.

S itt a kevés is hoz annyit, mint másutt a sok. A féléves mérleg 80 ezer forint veszteséget mutatott. Az aszály tette ezt velük, az esőtlen, mindent felperzselő nyár. Az elnök éppen egyéves fejtágítón volt a zsámbéki elnökképző iskolán, ezért hát Papp Miklós agronómus feje főtt a kiesés miatt. Javasolta a vezetőségnek, a tagságnak, hogy sürgősen hozzanak csibét. Lett erre nagy ellenkezés. Hogyne! Majd beleesik valami nyavalya, aztán nemhogy hasznot hozna, még rá is fizetnek. De a mezőgazdász nem tágított elhatározásától, s eddig már ötezer csibén adtak túl. Az agronómus hozzáértése, a gondozók lelkiismeretessége dicséretre méltó eredményre vezetett, mindössze másfél százalékos elhullással nevelték fel a tömérdek baromfit. Vigh Klára, H. Varga Sámuelné és Kiss Varga Bertalanné a sajátjukkal sem bánhattak volna jobban. Meg is kedvelték az izsófalvi tsz-tagok a csibével való foglalkozást, mert karácsonyig még ötezer csibét adnak közfogyasztásra.

S a kukorica, cukorrépa, azzal hogy állnak?

– A cukorrépánk? – mosolyogja el magát az elnök, Gál József. – Kár, hogy többet nem vetettünk. Azelőtt csak hírből ismerték errefelé a cukorrépát, tartottak tőle, hogy nem terem meg. A mi agronómusunknak gyöngéje a cukorrépa, tett is róla, hogy megkapja a föld holdanként a 300 mázsa istállótrágyát, a műtrágyát, a tagság időben adta hozzá a keze munkáját, s most elmondhatjuk, hogy a tervezett 120 mázsa helyett megtermi a 180 mázsát. A kukoricánk, no, azzal csak akkor dicsekedhetünk, ha más termelőszövetkezetekével hasonlítjuk össze. Tizenöt mázsa májusi morzsoltat terveztünk – a tizenhármat azért az aszály ellenére is megadja.

Kalinka Gyula növénytermesztési brigádvezető azt bizonygatja, hogy a jó vezetés mellett a tagság megváltozott munkaszorgalmának köszönhetők az idei jó eredmények. Tavaly bizony még kilincselni kellett néhány tag után, hogy dolgozni menjen. Ez évben meg – no, de hadd beszéljen a statisztika – a nyolcvan valahány tag átlagban 250 munkaegységet szerzett – s a termelés egyetlen ágában sem szorultak részes művelésre. Megnőtt a munkaegység becsülete. Minden hónapban kifizették a 10 forintos előleget, s ha csak „valami közbe nem jön" – most már mi is jöhetne közbe? – meglesz a tervezett 36 forint.

– Most azon törjük magunkat, hogy egy talpalatnyi földünk se maradjon szántatlan – mondja az elnök. – Olyan volt a mi határunk, mint egy kísérleti parcella. Csíkokban volt néhány darab őszi mélyszántásunk, ezek a csíkok szinte kiríttak a nagy darabban, dúsabb, szebb volt benne az élet. Mi is, a vezetők meg a tagság is okult belőle, meggyőződtünk róla, hogy az aszály sem vehet rajtunk erőt, ha megfelelő magágyat készítünk. Most erőnk is van hozzá, két erőgépünkkel és 30 darab lovunkkal teljesen biztosítani tudjuk az 560 holdnyi szántó megművelését.

Beszélgetés közben az elnök bizonyítványa is szóba került – nem ő hozta szóba, annál szerényebb ember ő. Gál József szinte mentegetőzik, hogy hát egyéb dolguk se volt, csak a tanulás, s ha már az állam annyit költött rájuk, illő volt beleadni az eszüket a tanulásba. Bizony, a zsámbéki elnökkép-

ző iskolán színjeles bizonyítványt állítottak ki a tudós tanárok Gál József nevére.

S az itthonmaradottak se akartak lemaradni az elnök mögött – az ő bizonyítványukra a falu meg a környék közvéleménye írja a minősítést: jó termelőszövetkezet az izsófalvi Búzakalász Tsz.

Gulyás Mihály

A vasútállomás az 1930-as években

A KULTURÁLIS ÉLET

A község művelődési mozgalmairól csak a 19. század végétől vannak adataink. Természetesen azt megelőzően is létezett valamilyen szintű kulturális élet, elsősorban a református egyház eseményeihez és személyiségeihez kapcsolódva, de igazából csak a szénbányászat megindulása után teremtődtek meg a szervezett művelődés feltételei és jöttek létre intézményei, elsősorban a két új bányatelepen, *Ormoson* és *Rudolfon*. Ennek gyümölcsét közvetve vagy közvetlenül élvezhették az anyaközség lakói is.

Disznóshorváton az 1800-as évek végétől a református lelkészek és a tanítók voltak a kultúra zászlóvivő, különösen *Kőrösi Antal* és *Istók László* nevét emlegetik az idősebbek még napjainkban is e vonatkozásban. Műkedvelő csoportok tevékenykedtek (ének- és táncegyüttes, színjátszó-kör, fúvós- és népi zenekar), és alkalmi jelleggel, egy-egy ünnephez vagy jeles eseményhez kapcsolódva gyakran jutottak szereplési lehetőséghez. Amíg nem volt kultúrház, addig csűrökben, vendéglátó-helyeken vagy azok udvarán, közterületen, valamint az úgynevezett „fekete házban" került sor a rendezvényekre. (Az utóbbi a mai iskola, a korábbi pártház helyén állt, és az *Edelényi* nevű birtokos család tulajdona volt; megengedték, hogy az egyébként nem sok mindenre használható épületben kerüljön sor a községi táncmulatságokra, ünnepségekre vagy a színielőadásokra.) Az 1945 előtti évekből különösen emlékezetesek maradtak a színjátszókör szereplései: számos népszínművet mutattak be (pl. *A sárga csikó, A piros bugyelláris, A falu rossza* stb.), melyekről fényképek is fennmaradtak. Ugyancsak fotók örökítették meg a régi zenekarokat, amelyek mindenki megelégedésére szolgáltatták a muzsikát a táncmulatságokon.

1950-ben megépült a korszerű művelődési ház, s attól kezdve a mai napig itt van a község sokszínű kulturális és közéletének központja. Az intézményben kapott helyet a jelenleg 20 ezer kötetet számláló könyvtár és a mozi is, amely azonban érdektelenség miatt a közelmúltban beszüntette a vetítéseket. A kiállító-teremben gyak-

ran mutatják be alkotásaikat különböző művészeti ágak képviselői. Szakkörök, öntevékeny csoportok, klubok, kisközösségek működnek az aktuális igényeknek és lehetőségeknek megfelelően. Rendszeresen sor kerül bálokra, szórakoztató rendezvényekre, gyermek- és felnőtt színházi előadásokra. A művelődési ház a színtere az ünnepségeknek, a politikai és társadalmi rendezvényeknek, a civil szervezetek rendezvényeinek, újabban a vásároknak, árubemutatóknak és más, a lakosság érdekeit szolgáló eseményeknek. Szervezetileg ide tartozik a kicsi, de annál értékesebb *Izsó Miklós Emlékház*, amely 2001 óta színesíti a helyi művelődés palettáját.

Arra nincs lehetőségünk, hogy belemenjünk a részletekbe. Ehelyett inkább bemutatjuk azt az értékelést, amely a *Napjaink* című rangos miskolci irodalmi folyóirat 1963. évi 12. számában jelent meg a helyi fiatalok által írt és előadott kabaréműsorról. A többször megismételt előadás a község kulturális életének egyik legkiemelkedőbb teljesítménye volt az elmúlt évtizedekben. (A cikk szerzője, *Lázár Magda*, abban az időben jónevű budapesti szakember, közművelődési felügyelő volt.)

Felfedeztük Izsófalvát

„Fedezzük fel Izsófalvát!" – hirdette egy szombat esti műkedvelő rendezvény címe, – és mert ez a cím elmés és megkapó volt, nyomába eredtünk. Végig is néztük az izsófalvi művelődési házban egy bátor, ötletes, izzig-vérig mai falusi „helyi-kabaré" műsort; ebből pedig megtudtuk, hogy élnek, min mérgelődnek és derülnek ebben a négyezer lelkes bányászközségben (a hajdani Disznóshorváton). A műsor után még arra is alkalmunk volt, hogy személyesen megismerkedjünk annak szerzőivel és szereplőivel, az izsói fiatalsággal. Ezeknek az újonnan szerzett ismereteknek birtokában bízvást elmondhatjuk: Felfedeztük Izsófalvát!

Az izsófalvi önálló kabaréműsor legnagyobb dícsérete talán, hogy a műfaj legtöbb – és jól sikerült! – hajtásával szemben itt nemcsak a beavatottak, a helyi lakosok nevettek egy-egy csattanón, hanem mindannyian, a messziről jött néző is. Mert a műsor szerkesztői jó érzékkel válogatták meg a

kipécéznivalókat és legtöbbször változatos, mulatságos formában tették nevetségessé azokat.

Milyen fonákságokat figurázott ki ez a szatirikus műsor? Bírált országos bosszúságokat – a vendéglátóipar gyengéitől a cigaretták silány minőségéig, divathóbortot – Várnai Zseni mulatságos és nagyon tehetségesen előadott kis bökversével a tupírozott fejről, – és végzetes férfiszenvedélyt, – lásd alkoholizmus, ulti-láz és féktelen futballrajongás, sőt klubsovinizmus, – kulturális életünk általános panaszait – mint a televízió-műsor színvonala, a falujáró giccsfestmény-árusok kárhozatos tevékenysége; és tollhegyre tűzött egészen helyi jellegű, kifejezetten izsófalvi panaszokat is, mint a község egyes utcáit borító, áthatolhatatlan sártenger; a beigért, de soha el nem készülő ifjúsági park és a Luca széke módjára készülő bányaüzemi fürdő, a KISZ-étterem, amelyből a fiatalok nagy örömére jól felszerelt könyvtár lett, de amely helyett olyan kis szobácska jutott csak a KISZ-nek, ahol el sem férnek a fiatalok; a helyi tsz, ahol az ötven éven felüliek a szorgosak, mert a fiatalság, – de különösen munkaszerető, – alig maradt benne; a mozi műsora, amelyen csakis a régi filmek szerepelnek, és a helyi labdarúgócsapat, amely nem sok dicsőséget szerez a községnek, pedig a játékosok nem mennek egy kis önérzetért a szomszédba, – ki tudná mind felsorolni, amit a műsor szerzői, BAJÁKI MÁRTA, BODOR LÁSZLÓ és PAPP ANDRÁS éles szeme megfigyelt, hegyes tolla kifigurázott. Mégsem kínosan feszengő panasznap volt a két és fél órás műsor, mert a szerzők változatos, játékos formákat találtak a fonákságok kigúnyolására és mert a szereplők műkedvelőknél szinte szokatlan természetességgel, közvetlen jókedvvel komédiáztak és végül, mert a műsorból és a személyes beszélgetésekből egyaránt egy eleven, fiatalos, magáratalált, hibáin, – hibáinkon – győzni tudó mai falu szelleme áradt. Ilyennek ismertük fel a vidám és kalandos felfedező úton Izsófalvát.

Két kép a községi színjátszó-csoportról az 1920-as évekből.

A községi zenekar az 1920-as években

A községi „népi” zenekar 1935-ben

A leány ének- és tánckar az 1940-es években.

A községi könyvtár az 1960-as évek elején

A SPORTÉLET

A község sportéletének kezdetei a II. világháború előtti iskolai tornaünnepélyekben, a levente-mozgalomban és a bányászfiatalok kezdeményezéseiben gyökereznek. Rendszeres testedzésről azonban csak a sportegyesületek mindhárom helyen (*Ormospusztán, Disznóshorváton* és *Rudolftelepen*) történt megalakulása után beszélhetünk. Kezdetben a tömegsport-jelleg dominált, általában egy-egy jeles eseményhez kapcsolódva. Az 1950-es évek elejétől vettek részt a különböző szintű bajnokságokban, elsősorban a labdarúgók, mert ez a sportág volt mindvégig a legnépszerűbb. (Az *Ormosi Bányász* csapata egészen az NB II-ig jutott). Más szakosztályok a megfelelő háttér és érdeklődés hiánya miatt nemigen tudtak hosszabb ideig működni, ami alól mintegy 10 éven át (kb. 1960 és 1970 között) kivételt képeztek az ormosiak: kézilabdában, atlétikában, tekében, sakkban, természetjárásban és egy rövid ideig súlyemelésben is jeleskedtek. *Izsófalván* a női kézilabda-csapatot tudták az 1950-es években fenntartani és eredményesen szerepeltetni. Korszerű sportpályák és más létesítmények épültek, élénk és színvonalas sportélet folyt a nagyközségben közel négy évtizeden keresztül. Számos alkalommal országos hírnévre tettek szert sportolóink, például az 1966. évi atlétikai *Európa-bajnokságon*, *Budapesten* a magyar válogatott tagjaként részt vett *Papp II. Margit* ormosbányai ötpróbázó. Az utánpótlás-nevelés területén is szép sikereket mondhattak magukénak egyesületeink, több jeles sportolót bocsátottak szárnyra. Amikor azonban a bányászat hanyatlani kezdett, a támogatások elmaradásával a sportnak is befellegzett: 1970 után sorra szűntek meg az addig sok szép eredményt elért ormosi szakosztályok, és a hírmondónak megmaradt három focicsapat egyre alacsonyabb szinten szerepelt. Egy idő után meg is szüntek az egyesületek, majd a rendszerváltozás után a három, időközben önállóvá vált település már maga szervezte újjá sportéletét. *Izsófalván* 1997-ben jött létre az *Izsófalvai Sportegyesület*, amelynek egyetlen szakosztálya a labdarúgóké. Jelenleg a lehető legala-

csonyabb szinten, a területi bajnokság 2. csoportjában szerepelnek, sajnos nem sok sikerrel – de legalább működnek, és kéthetenként szórakozást, kikapcsolódást nyújtanak a sportszerető helybelieknek.

A labdarúgó-csapat az 1950-es években

Disznóshorvát első sportpályája ott létesült, ahol ma a *Munkás út* és az *Építők útja* által bezárt terület lakóházai állnak. Az 1950-es évek bányászlakás-építési akciói során a község terjeszkedésének áldozata lett, ezért új sporttelepről kellett gondoskodni, amelynek avatására 1961-ben került sor. A megyei lapban ebből az alkalomból megjelent tudósítás (szerzője *Leskó Pál*, a kor neves borsodi sportújságírója) több érdekes részletet tartalmaz a hajdani sportéletről, ezért az alábbiakban bővebben idézzük:

Sportpályát avattak Izsófalván

Amire oly régen vártak az izsófalvi bányász sportolók, az végre valósággá vált. Füves, minden igényt kielégítő labdarúgó pályájuk van, de más sportágak is otthonra találnak az új sporttelepen. Hogyan jutottak el idáig? A sportkör még 1936-ban alakult, de 1945 előtt nem értek el számottevő

eredményeket, nem volt lehetőségük a rendszeres – sportolásra. A felszabadulás után viszont rohamos fejlődésnek indult ennek a kis sportkörnek az élete. Az Ella-akna dolgozói már 1946-ban elhatározták, hogy amit tíz esztendővel ezelőtt megkezdtek, sokkal jobb körülmények között folytatják. Kaptak egy területet, ahol ideiglenesen sportolhattak. Ez a terület több mint tíz évig volt a sportpályájuk, és talán még most is ott lennének., ha a volt sporttelepükre más, igen fontos célból nem lett volna szükség. A Borsodi Szénbányászati Tröszt segítségével hozzáláttak az új, a mostani pálya építéséhez és az elmúlt esztendők alatt szép munkát végeztek a sporttelep létrehozásán. – A korszerű sportpályához öltözőépületet is emeltek. Öltözők, szertár, zuhanyozó biztosítja a sportoló fiatalok gondtalan felkészülését. A sportpálya mellett egy salakos labdarúgó-pálya is épült. Ezt társadalmi munkával készítették el a bányász sportolók és az akna dolgozói. Lassan elkészül a kézilabda, röplabda és teniszpálya is, ami azt jelenti, hogy valóságos kis sportkombinát válik az izsófalvi bányász sportolók otthonává. – Szurmin Ervin, a sportkör elnöke elmondotta, hogy jelenleg öt szakosztályban – labdarúgó, női kézilabda, asztalitenisz, sakk és teke – sportolnak az Ella-akna bányászai és a község fiataljai. Ötvennyolc sportolójuk van, de ez a szám tavasszal megsokszorozódik majd, hiszen két újabb szakosztályt hoznak létre. Örvendetes tényként állapította meg, hogy az aknák dolgozóinak többsége segíti és támogatja a sportkört. Igen szép eredményt értek el a szakosztályok fejlesztésénél és közel százan vettek részt a Kilián-mozgalomban. Szurmin Ervin arról is beszélt, hogy a sportkör munkáját könnyebbé teszi az a körülmény, hogy az akna vezetői, a párt- és szakszervezet minden támogatást megadnak részükre. Valamennyiüknek egy céljuk van: erősebbé, fejlettebbé tenni az Izsófalvi Bányász Sportkört és a Kilián-mozgalom segítségével még több bányászdolgozónak biztosítani a rendszeres sportolást. – A pályaavatón négy labdarúgó csapat játszott mérkőzést… A labdarúgó mérkőzéesk után Papp-Gazsi Imre elvtárs, az MTST [Magyar Testnevelési és Sportszövetség] elnöke köszöntötte az Izsófalvi Bányász Sportkört."

Sajnos a sokáig gazdátlanul, funkció nélkül álló öltözőt időközben le kellett bontani, de az egyesület újjáalakulása óta a futballpálya ismét jó kezekben van, az önkormányzat segítségével a sportolók gondját viselik.

A labdarúgó- és a női kézilabda-csapat az 1950-es években

I r o d a l o m

(A *-gal jelzett írásokat forrásként használtuk, vagy idéztünk belőlük.)

Az irodalomjegyzékben szereplő cikkek, tanulmányok és könyvek eredetiben, fénymásolatban vagy elektronikusan rögzítve (cd-n) megtalálhatók és tanulmányozhatók az *Izsó Miklós Művelődési Ház, Könyvtár és Emlékház Honismereti Archívumában*.

[ADAMOVICS Ilona] A. I.: Gazdálkodás a bánya fölött. Továbbra is munkaerő-hiány. Istállót épít a bányaüzem. Először osztottak terven felül. = *Északmagyarország,* 23. évf. 1967. 110. évf. (május 12.) 3. old. (Az izsófalvai Aranykalász Tsz helyzete, munkája.)

ALLIQUANDER Ödön: *Magyarország bánya- és kohóipara az 1912-1926. években. I. rész. (Oknyomozó ismertetés.)* Bp. 1931. 195. old. (A disznóshorváti szénbányákban bekövetkezett balesetekről.)

ALLIQUANDER Ödön: *Magyarország szénbányászata 1940-ben.* Miskolc, 1989. 43-45. old. (A Disznóshorváti Kőszénbánya, Hevesi és Czeizler, valamint a Breczkó József és Társa Mákvölgyi Kőszénbánya cégről.)

ARDAYNÉ: A legolcsóbban termelő borsodi bányában. = *Északmagyarország,* 1955. aug. 14. 3. old. (Az izsófalvai bányaüzem munkája.)

BAJOR NAGY Ernő: Izsófalvi tűnődések. = *Szabad Föld,* 1981. 40. sz. 11. old.

*BALLAGI Károly: *Adalékok Borsodmegye népiskoláinak történetéhez, kapcsolatban a megye és Miskolc város tanügyének jelen állapotával*. Miskolc, 1885. 38. old.

BARCSÁK János: Izsófalvi levél. = *Északmagyarország,* 21. évf. 1965. 74. sz. 9. old. (A község történetéről, az itteni születésű Izsó Miklós szobrászművész emlékének ápolásáról.)

[BENEDEK Miklós] (benedek): Ceruzajegyzetek az izsófalvi községi kultúrotthonból. = *Északmagyarország,* 14. évf. 1958. 82. sz. 5. old.

[BENEDEK Miklós] (bm): Miskolc „elégedetlen" fia. Lenkey Zoltán Munkácsy-díjas grafikusművész. = *Észak-Magyarország,* 29. évf. 1973. 81. sz. (április 7.) 4. old. 1 arckép.

BENEDEK Miklós: A biennále nagydíjasa. = *Észak-Magyarország,* 29. évf. 1973. 294. sz. (december 16.) 4. old. (Lenkey Zoltán grafikusművész.)

BOROVSZKY Samu: *Borsod vármegye története a legrégibb időktől a jelenkorig. I. köt. A vármegye általános története az őskortól a szatmári békéig.* Bp. 1909. 274. old.

CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* I. köt. Bp. 1890. 172. old.

CSOMÓS József: Jó példát mutattak az izsófalvi Szabadság utca lakói. = *Északmagyarország,* 19. évf. 1963. 226. sz. (szeptember 27.) 6. old. (Társadalmi munkában járdát építettek.)

CSONTOS Jánosné: A honismeret tanításának gyakorlata az izsófalvi Izsó Miklós Általános Iskolában. = *Honismeret,* 29. évf. 2001. 4. sz. 46-48. old.

[CSONTOS László] Cs. L.: Húsz év után. = *Itt-Hon. Az Észak-Magyarország borsodi melléklete.* 1. évf. 1993. 24. sz. (október 19.) 5. old. (Ismét 8 osztályos lett az Izsófalvai Általános Iskola.)

[CSONTOS László] Cs. L.: Pápuaföldi egzotikumok Izsófalván. Manapság egyre ritkábban kóstolják meg az idegent. = *Észak-Magyarország. A Magyar Hírlap Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyei melléklete.* 1994. május 26. 1. old. (Kiállítás a helyi művelődési házban.)

[CSONTOS László] (cs. l.): A fafaragástól a türelemüvegig. Izsófalvaiak tárlata Rimaszombaton. = *Déli Hírlap,* 1994. október 13.

[CSONTOS László] (csontos): Lenkey Zoltánt sem felejtették el Izsófalván. Izsó Miklós-emlékhét. = *Déli Hírlap,* 1995. május 20. 6. old.

[CSONTOS László]: Emlékházat kap a szobrász. Tovább él az Izsó-kultusz. = *Déli Hírlap,* 33. évf. 2001. 13. sz. (január 16.) 7. old. 1 arckép.

*CSORBA Csaba (szerk.): *Borsod vármegye első katonai felmérése (1780 körül).* Miskolc, 1989. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 55-56. old.

[CSÖRNÖK Mariann] CSM: Köszönet a szülőföldnek tiszteletéért. Az emlékház nem múltba zárja, inkább kortársunkká avatja Izsó Miklós szobrászművészt. = *Észak-Magyarország,* 57. évf. 2001. 252. sz. (október 29.) 8. old. 3 kép. (Az Izsófalván újonnan nyílt Izsó Miklós Emlékház bemutatása.)

CSUTORÁS Annamária: A Búsuló juhász alkotója. …Életműve gazdag hagyaték… = *Észak-Magyarország,*37. évf. 1981. 212. sz. (szeptember 10.) 4. old. 3 kép. (Emlékünnepség Izsó Miklós szobrászművész születésének 150. évfordulója alkalmából szülőhelyén, Izsófalván.

DÉRY Károly: *Magyar Bányakalauz. Ungarisches Montan-Handbuch.* Bp. 1892. 32. old.; 1910. 77-78. old.; 1914. 83. old. stb. (A disznóshorváti szénbányászatra vonatkozó adatok.)

DIENES Dénes (szerk., jegyz., utószó): *Isten Anyaszentegyházának emlékezetire… Református egyházlátogatás a Borsod-Gömör-Kishonti egyházmegyében 1753-1759, 1764.* Sárospatak, 2001. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 271 old. (Acta Patakina VIII.)

*Disznóshorvát. = Csíkváry Antal (szerk.): *Borsod vármegye (Borsod, Gömör és Kishont k. e. e. vármegyék.)* Bp. 1939. 42-44. old.

Díszpolgári grafikák. = *Észak-Magyarország,* 51. évf. 1995. 118. sz. (május 20.) 6. old. (Lenkey Zoltán grafikusművész kiállítása Izsófalván, a művelődési ház kiállítótermében.)

DOBRIK István: Lenkey Zoltán. = *Borsodi Művelődés,* 8. évf. 1983. 1. sz. 73-75. old.

Az Egressy-család. = *Észak-Magyarország,* 53. évf. 1997. 18. sz. (január 22.) 8. old. (Előadás az izsófalvai Izsó Miklós Művelődési Házban.)

Emlékezés Izsó Miklósra. = *Népszabadság,* 39. évf. 1981. 210. sz. (szeptember 8.) 7. old. (Születésének 150. évfordulója alkalmából rendezvénysorozatot tartanak szülőhelyén, Izsófalván.)

Emlékszobát rendeznek be Izsófalván, Izsó Miklós szülőfalujában. = *Északmagyarország,* 20. évf. 1964. 276. sz. 6. old.

Emlékszobát rendeznek be Izsó Miklós szülőfalujában. = *Északmagyarország,* 21. évf. 1965. jan. 22. 4. old. (Izsófalván.)

FEHÉR Erzsébet: *Sárospataki tanárok magyar nyelvű tankönyvei a Kollégium alsó és középső szintje számára (1793-1848).* Miskolc, 1989. 97-101. és 107-111. old. (Szeremlei Gábor tankönyvei.)

*FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára*. I. köt. Pest, 1851. Kozma Vazul, 266. old.

Fotók a borászatról. = *Észak-Magyarország,* 53. évf. 1997. 101. sz. (május 2.) 6. old. (Francia fotókiállítás a Touraine-i borvidékről az izsófalvai Izsó Miklós Művelődési Házban.)

Földrajzi nevek a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár kéziratos térképein. C-J. Miskolc, 1978. 137-139. old. (Borsodi Levéltári Füzetek 7.)

GODA Gertrud: *Izsó Miklós 1831-1875.* Miskolc, 1993. Herman Ottó Múzeum, 112 old.

*GULYÁS Mihály: A bizonyítvány. = *Északmagyarország,* 17. évf. 1961. 222. sz. 1. old. (Az izsófalvai termelőszövetkezet munkájáról.)

[GYÁRFÁS Katalin] Gy. K.: Az izsófalvi „kétszáztízek". = *Északmagyarország,* 20. évf. 1964. 215. évf. (szeptember 13.) 9. old. (A helyi Vöröskereszt-szervezet munkájáról.)

*GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* I. köt. Bp. 1963. Akadémiai Kiadó, 777. old.

[HADOBÁS Sándor] HS: Izsófalvai rendezvények nyelvrokonainkról. = *Itt-Hon. Az Észak-Magyarország borsodi melléklete.* 4. évf. 1996. 43. sz. (október 29.) 2. old.

HADOBÁS Sándor: A szobrász Izsó Miklós családjáról. = *Észak-Magyarország,* 51. évf. 1995. július 4.

HADOBÁS Sándor: A disznóshorváti mátrikulából. Adatok Izsó Miklós családjáról. = *Magyar Nemzet,* 58. évf. 1995. 191. sz. 13. old.

*HADOBÁS Sándor: Izsó Miklós családjáról (1758-1838). Anyakönyvi bejegyzések. = *Szülőföldünk.* A megyei honismereti mozgalom közleményei. 25-26. 1997. 10-12. old.

HADOBÁS Sándor: Izsó Miklós emlékezete. = *Reformátusok Lapja,* 45. évf. 2001. 46. sz. 4. old. 1 kép. (Szülőfalujában felavatták a szob-

rászművész életét és munkásságát bemutató emlékházat, és leleplezték Egressy Gábort ábrázoló mellszobrának bronzmásolatát.)

HAJDU Imre: Szobrászatunkat a hétköznapok fölé emelte. Százhúsz éve hunyt el Izsó Miklós szobrászművész. = *Észak-Magyarország,* 51. évf. 1995. 118. sz. (május 20.) 6. old.

HANTKEN Miksa: *Magyarország széntelepei és szénbányászata*. Bp. 1878. 306-307. old. (A disznóshorváti széntelepekről és bányákról.)

HEISZLER József: Dr. Szeremlei Gábor emlékezete. = *Sárospataki Lapok,* 1867. 39. sz. 706-708. hasáb, 40. sz. 727-732. hasáb.

*HELLEBRANDT Magdolna: Edelény, Szendrő és Izsófalva vízivára. = *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve,* XLI. köt. Miskolc, 2002. 15-37. old. 20 kép. – Német nyelvű összefoglalóval.

-hfm-: Izsófalván mindig történik valami… = *Új Észak,* 2. évf. 1996. 22. sz. (január 26.) 6. old. (A község kulturális és közéletéről.)

Hol tartanak Izsó Miklós szobrának munkáival? = *Észak-Magyarország,* 22. évf. 1966. 59. sz. 6. old. (A magyar nemzeti szobrászat megteremtőjének szülőhelyén, Izsófalván fogják felállítani.)

Izsó-emlékhét. = *Észak-Magyarország,* 51. évf. 1995. 115. sz. (május 17.) 8. old. (Izsófalván, Izsó Miklós szobrászművész halálának 120. évfordulója alkalmából.)

Izsó emlékhét szoboravatóval. = *Észak-Magyarország,* 57. évf. 2001. 208. sz. (szeptember 6.) 8. old. (Izsófalván.)

Izsófalvi állattartók. = *Kistenyésztők Lapja,* 28. évf. 1984. 3. sz. Hátsó borító. 6 kép. (A helyi kisállattenyésztő-szakcsoport munkájáról.)

Izsófalvi kiállítás. Történelmi barlangábrázolások. = *Déli Hírlap,* 1998. január 5. 10. old.

Izsó Miklós emlékszobát rendeznek be a szobrász szülőfalujában. = *Északmagyarország,* 1964. aug. 15. 1. old.

Izsó Miklós emlékszoba. = *Borsodi Szemle,* 9. évf. 1965. 1. sz. 83. old. (Izsófalván tervezik létesítését.)

„Izsó Miklós" kulturház épül hatalmas színpaddal, öltözőkkel, mozival a bányászlakta Disznóshorváton. = *Északmagyarország,* 1948. augusztus 11. 4. old.

Izsó Miklós. Bibliográfia. Összeállította: Hadobás Sándor. Izsófalva, 1994. Izsó Miklós Művelődési Ház és Könyvtár, 32 old.

Izsó Miklós levelei. Összegyűjtötte és sajtó alá rendezte: Soós Gyula. Bp. 1958. Múzeumok Központi Propaganda Irodája, 143 old.

KALECSINSZKY Sándor: *A magyar korona országainak ásványszenei.* Bp. 1901. Magyar Kir. Földtani Intézet, 103. old. (A disznóshorváti szenek kémiai elemzési adatai.)

KALÓ Béla: Normandiai képek Izsófalván. = *Itt-Hon. Az Észak-Magyarország borsodi melléklete.* 4. évf. 1996. 51. sz. (december 31.) 2. old. (Francia festőművészek kiállítása az Izsó Miklós Művelődési Házban.)

*KISS Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* I. köt. Bp. 1988. Akadémiai Kiadó, 634. old.

Ki vesz meg egy elhasznált földgolyót? Gyerekrajzok Izsófalván. = *Déli Hírlap,* 1994. február 9. 7. old. (Az Izsófalvai Általános Iskola által meghirdetett országos gyermekrajz-pályázat eredményhirdetése és a díjnyertes rajzokból nyílt kiállítás.)

[KLEMENTNÉ BÍRÓ Anikó]: Disznóshorvátról Izsófalvára. Nyolcvanéves jubileumát ünnepelte a tűzoltó-egyesület. = *Észak-Magyarország,* 58. évf. 2002. 135. sz. (június 12.) 1. old. 1 kép.

Kultúrotthont avattak Izsófalván. = *Északmagyarország,* 1950. okt. 4. 4. old.

LÁZÁR Magda: Felfedeztük Izsófalvát. = *Napjaink* (Miskolc), 1963. 12. sz. 12. old. (Az izsófalvai fiatalok kultúrcsoportjának kabaréműsoráról.)

LEHOCZKY Alfréd: *A borsodi szénbányászat története.* I. köt. Miskolc, 1965. Borsodi Szénbányák, 94-98. old.; II. köt. U. o. 1967. 68-69. old.

*[LESKÓ Pál] LP: Sportpályát avattak Izsófalván. = *Északmagyarország,* 17. évf. 1961. 215. sz. 5. old.

LÉVAY Györgyi: Alul bánya, fölül szekér. = *Észak-Magyarország,* 29. évf. 1973. 98. sz. (április 28.) 3. old. (Riport az izsófalvai tsz-ről.)

*LUPPA Péter: Felső-borsodi képek. = *Vasárnapi Ujság,* 1861. 233. old.

MALATINSZKY Ákos: Híd az Alföld és a bércek között. A Putnoki-dombság. = *TermészetBÚVÁR,* 2004. 3. sz. 20-23. old. Képekkel.

**A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpontos vizsgálatai. Borsod vármegye (1770).* Közreadja: Tóth Péter. Miskolc, 1991. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 111-112. old.

MATLEKOVITS Sándor (szerk.): *Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. VII. köt. Bányászat. Kohászat. Ipar.* Bp. 1898. (Sárkány Kornél disznóshorváti szénbányájáról.)

MATTYASOVSZKY Jakab: A sajómelléki széntelepek. = *Földtani Közlöny,* 12. évf. 1882. 88. old.

MEZŐSI Gábor: A Sajó-Bódva köz felszínfejlődése. = *Földrajzi Értesítő,* 33. évf. 1984. 3. sz. 181-206. old.

MEZŐSI Gábor: *A természeti környezet potenciáljának felmérése a Sajó-Bódva köze példáján.* Bp. 1985. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutató Intézet, 216 old. Ábrákkal, térképekkel. (Elmélet – Módszer – Gyakorlat 37.)

MEZŐSI Gábor: A Borsodi-dombság tájföldrajzi jellemzése. = *Földrajzi Értesítő,* 47. évf. 1998. 3. sz. 395-408. old.

A moldvai magyarságról. = *Észak Magyarország,* 54. évf. 1998. 131. sz. (június 6.) 9. old. (Kiállítás és előadás Izsófalván.)

*NAGY Dezső: Az izsófalvi „ördöngős bányász". = *A miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve,* 3. köt. Miskolc, 1963. 137-148. old.

NAGY József: Egészségház épül Izsófalván. = *Borsodi Bányász,* 1981. 12. sz. 4. old.

NAGY József: ABC-áruház Izsófalván. = *Borsodi Bányász,* 1981. 42. sz. 4. old.

NAGY József: Új létesítményeket avattak a forradalom tiszteletére. = *Borsodi Bányász,* 1981. 45. sz. 3. old. (Egészségházat adtak át Izsófalván.)

[NAGY Zoltán] NZ: Vállalkozik a hazatért iskola. = *Észak-Magyarország,* 49. évf. 1993. szeptember 14. 7. old. (Interjú Dr. Csontos Jánosnéval, az Izsófalvai Általános Iskola igazgatójával.)

NAGY Zoltán: Két lelkes fafaragó kiállítása. = *Itt-Hon. Az Észak-Magyarország borsodi melléklete.* 4. évf. 1996. 6. sz. (február 6.) 4. old. (Magyar András és Dajka Miklós közös kiállítása az izsófalvai Izsó Miklós Művelődési Házban.)

NYÁRÁDY Gábor: Nyárády András kuruc ezereskapitány és várparancsnok. = *Hadtörténelmi Közlemények,* 100. évf. 1987. 643. p.

Nyelvrokonaink. = *Észak-Magyarország,* 52. évf. 1996. 37. sz. (február 13.) 6. old. (Előadás-sorozat indul az izsófalvai Izsó Miklós Művelődési Házban nyelvrokonainkról.)

PAPP Károly: A Magyar Birodalom vasérc- és kőszénkészlete. Bp. 1916. Magyar Királyi Földtani Intézet, 788. old.

Pedagógus-lakás épül Izsófalván. = *Északmagyarország,* 20. évf. 1964. 98. sz. (április 28.) 4. old.

*PESTY Frigyes: *Borsod vármegye leírása 1864-ben.* Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Tóth Péter. Miskolc, 1988. 88-91. old.

PRISKA Tibor: Megváltozik-e Izsófalva kulturális élete? = *Északmagyarország,* 18. évf. 1962. 88. sz. 5. old.

*[RADVÁNYI Éva] (réva): Az izsói „Buzakalász". = *Északmagyarország,* 15. évf. 1959. 60. sz. 6. old.

REITZ Ferenc: *A magyarhoni barnaszén telepek fontossága iparos tekintetben.* = A Magyarhoni Földtani Társulat Munkálatai, III. köt. Pest, 1867. 173-178. old. (A disznóshorváti barnaszén talán legelső szakirodalmi említése.)

A Rudapithecus bibliográfiája. = *Déli Hírlap,* 28. évf. 1996. 170. sz. (július 21.) 5. old. (Az izsófalvai Izsó Miklós Művelődési Ház kiadásában jelent meg.)

*SALAMON Gyula – V. SKULTÉTY Gábor: Disznóshorvát. = Halmay Géza – Leszih Andor (szerk.): *Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesített vármegyebeli községek.* Bp. 1929. 590-593. old.

SCHRÉTER Zoltán: *A Borsod-hevesi szén- és lignitterületek bányaföldtani leírása.* Bp. 1929. Magyar Kir. Földtani Intézet, 277-290. old.

SEBESTYÉN Sándor: Harminchat községi tanács vezetőinek részvételével mintatanácsülést tartottak Izsófalván. = *Északmagyarország,* 1952. június 18. 4. old.

SOÓS Gyula: *Izsó.* Bp. 1966. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 30 old. 47 kép. (A Művészet Kiskönyvtára.)

SZANA Tamás: *Izsó Miklós élete és munkái.* Bp. 1897. Athenaeum, 159 old.

SZÉKELY László: A disznóshorváti hősi-emlékmű felavatása. = *Magyar Jövő* (Miskolc), 1922. 206. sz. (szeptember 12.)

SZENTGYÖRGYI Péter: Adatok a Putnoki-dombság flórájához. = *Calandrella,* 8. évf. 1994. 1-2. sz. 54-61. old.

SZENTGYÖRGYI Péter: A Putnoki dombság halfaunája. = *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis,* 20. Gyöngyös, 1995. Mátra Múzeum, 205-208. old.

SZENTGYÖRGYI Péter: A Putnoki-dombság északi és keleti részének fátlan termőhelyein élő orchideái. = *Calandrella,* 10. évf. 1996. 1-2. sz. 54-57. old.

SZENTGYÖRGYI Péter – FÜGEDI László: A Putnoki-dombság madárfaunája. = *Calandrella,* 10. évf. 1996. 1-2. sz. 123-130. old.

SZENTGYÖRGYI Péter – FÜGEDI László – VIZSLÁN Tibor: Újabb adatok a Putnoki-dombság emlős (Mammalia) faunájához. = *Calandrella,* 8. évf. 1994. 1-2. sz. 171-175. old.

Szeremlei-előadás. = *Észak-Magyarország,* 52. évf. 1996. 13. sz. (január 16.) 8. old. (Az izsófalvai Izsó Miklós Művelődési Házban került sorra.)

SZIGETHY Ferenc: Borsodvármegye régi nagyjairól. Izsó Miklós. = *Reggeli Hírlap,* Miskolc, 1929. április 28. 8. old.

SZIGETHY Ferenc: Izsó Miklós szülőfalujában. = *A Pesti Hírlap Vasárnapja,* 1929. augusztus 4. 24. old.

SZMRECSÁNYI Miklós: Izsó Miklós és a bécsi magyar technikusok. = *Művészet,* 9. évf. 1910. 406-411. old.; 10. évf. 1911. 2-22., 70-86. old.

Szobrot avattak Izsó Miklós szülőfalujában. = *Észak-Magyarország,* 24. évf. 1968. szept. 8. 1. old.

A szobrászművész síremlékénél. = *Észak-Magyarország,* 51. évf. 1995. 122. sz. (május 25.) 1. old. (Izsófalva küldöttsége és a Borsodiak Budapesti Baráti Köre megkoszorúzta Izsó Miklós síremlékét a Ke-

repesi-temetőben. A koszorúzás után a Magyar Nemzeti Galéria előadótermében előadások hangzottak el a művészről.)

A szobrászművész és a festőművész emlékezete. = *ÉM – Hétvége. Az Észak-Magyarország melléklete.* 1995. május 27. VIII. old. (Izsófalva küldöttsége a budapesti Kerepesi-temetőben megkoszorúzta Izsó Miklós síremlékét.)

Szobrot avattak Izsó Miklós szülőfalujában. = *Északmagyarország,* 24. évf. 1968. 212. sz. 1. old.

TÓTH Ferenc: Disznóshorváton új falu születik. = *Északmagyarország,* 1949. ápr. 24. 5. old. (A község nagyarányú fejlődésnek indult.)

TÓTH Imréné: Az ötéves terv nagy ajándéka: a 800 ezer forint költséggel létesített izsófalvi kultúrotthon. = *Északmagyarország,* 1951. szept. 27. 4. old.

*VARGA Gábor: Egy elfelejtett híres pataki diák: Szeremlei Gábor. = *Borsodi Művelődés,* 13. évf. 1988. 4. sz. 54-56. old.

VARGA Gábor: Emlékezés Szeremlei Gáborra. = *Honismeret,* 14. évf. 1986. 6. sz. 39. old.

VINCZE Oszkár: A szénkapitalisták hagyatéka… = *Szabad Magyarország,* 1946. aug. 3. 3. old. (Elképesztő szociális viszonyok Disznóshorvát bányatelepén.)

WEISZ Anna: *Izsó Miklós élete és művészete.* Bp. 1939. 103 old.

ZOVÁNYI Jenő: Szeremlei Gábor és a helytartótanács. = *Protestáns Szemle,* 27. évf. 1915. 164-171. old.

T a r t a l o m

E L Ő S Z Ó 3

TERMÉSZETI VISZONYOK 8

A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN 12

AZ OKTATÁS TÖRTÉNETÉBŐL 38

AZ EGYHÁZ MÚLTJÁBÓL 46

Egyházlátogatás 1758-ban 46

A község református lelkészei 1945-ig 48

KÖZSÉGÜNK PESTY FRIGYES 1864. ÉVI HELYNÉVGYŰJTÉSÉBEN 51

HÍRES SZEMÉLYISÉGEINK 55

Szeremlei Gábor 55

Az Egressy-család tagjai 57

Izsó Miklós 60

Izsó Miklós munkásságának utóélete 65

Izsó Miklós családja Disznóshorváton 69

Az izsófalvai „ördöngős bányász” 74

Szarka József csontfaragó 79

Lenkey Zoltán 80

A SZOBOR 84

SZÉNBÁNYÁSZAT KÖZSÉGÜNK TERÜLETÉN 91

A TERMELŐSZÖVETKEZET 101

A KULTURÁLIS ÉLET 107

A SPORTÉLET 113

IRODALOM 117